

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’NİN DENİZASIRI ASKERİ ÜSLERİ VE BM BARIŞ
GÜCÜ OPERASYONLARINA KATKISI**

Gülşah TORAMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Savaş SERTEL

TUNCELİ - 2023

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’NİN DENİZ AŞIRI ASKERİ ÜSLERİ VE BM BARİŞ
GÜCÜ OPERASYONLARINA KATKISI**

Gülşah TORAMAN
(20001315)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Savaş SERTEL

TUNCELİ – 2023

**T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’NİN DENİZASIRI ASKERİ ÜSLERİ VE BM BARİŞ
GÜCÜ OPERASYONLARINA KATKISI**

**Gülşah TORAMAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

Bu tez 15/06/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Hamza ALTIN
(Bingöl Üniversitesi)

BAŞKAN

İmza

Prof. Dr. Savaş SERTEL
(Munzur Üniversitesi)

DANIŞMAN

İmza

Dr. Öğr. Üyesi, Arzu ÇETİNKAYA
(Munzur Üniversitesi)

ÜYE

Bu tez, Enstitümüz Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda hazırlanmıştır.

Murat KORUNUR
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”ndaki hükümlere tabidir

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Gülşah TORAMAN

Danışman
Prof. Dr. Savaş SERTEL

TEŞEKKÜR

Eğitim hayatım boyunca benden desteğini esirgemeyen aileme, çalışmalarında bana yol gösteren kıymetli danışmanım sayın Prof. Dr. SAVAŞ SERTEL'e teşekkürü bir borç bilirim.

Gülşah TORAMAN
TUNCELİ - 2023

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	I
TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLO LİSTESİ	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
1. GİRİŞ.....	1
2. MİLLETLER CEMİYETİNDEN BİRLEŞMİŞ MİLLETLERE GEÇİŞ SÜRESİ..	3
2.1. Milletler Cemiyeti	3
2.1.1. Washington ve Londra Deniz Silahsızlanması Konferansı ve Antlaşmalar	5
2.1.2. Locarno Antlaşması.....	5
2.1.3. Briand-Kellog Paktı.....	6
2.1.4. Silahsızlanma Konferansı.....	7
2.1.4.1. Milletler Cemiyeti'nin başarı ve başarısızlıkları	7
2.2. Birleşmiş Milletler.....	8
2.2.1. Birleşmiş Milletler Soğuk Savaş dönemi ve sonrası etkinliği.....	12
2.2.1.1. Birleşmiş Milletler Soğuk Savaş dönemi etkinliği.....	12
2.2.1.2. Birleşmiş Milletler Soğuk Savaş sonrası etkinliği	13
2.3. Milletler Cemiyeti Ve Birleşmiş Milletler'de Kuvvet Kullanımı	16
2.3.1. Milletler Cemiyetinde kuvvet kullanımı	16
2.3.2. Birleşmiş Milletler kuvvet kullanımı	18
2.4. BM Organlarının Uluslararası Sorunları Çözmedeki Rollerini.....	21
2.4.1. Genel Sekreterlik.....	21
2.4.2. Genel Kurul	21
2.4.3. Güvenlik Konseyi.....	22
2.4.4. Ekonomik ve Sosyal Konsey.....	23
2.4.5. Uluslararası Adalet Divanı	23
2.5. Birleşmiş Milletler Barışı Destekleme Operasyonlarının Temel Unsurları	24
2.5.1. Tarafların rıza ilkesi	24
2.5.2. Kuvvet kullanmama ilkesi.....	25
2.5.3. Tarafsızlık ilkesi.....	26
2.5.4. İç işlere karışmama ilkesi	27
2. TÜRKİYE'NİN BARIŞI DESTEKLEME HAREKÂTLARINA KATILIMI	28
2.1. Türk İç Hukukunda Harekâtlara Katılma Esasları	28
2.2. Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına İlk Katkısı: Kore'ye Asker Gönderme	29
2.3. Mustafa Kemal Atatürk'ün Dünya Barışı Görüşü.....	31
2.4. Türkiye'nin BM Barış Gücü Operasyonlarına Katkıları	31
2.4.1. Geçmiş dönemlerdeki harekâtlar.....	31
2.4.2. Geçmiş dönemdeki gözlem görevleri.....	33
2.5. Türkiye'nin BM Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılımındaki Nedenler	35
2.6. BM Barış Gücü Operasyonlarına Katılımın Türkiye'ye Sağladığı Askerî, Siyasi ve Ekonomik Faydalar	37
3. DENİZAŞIRI ASKERÎ ÜSLER	40
3.1. Denizaşırı Askerî Üslerin Tanımı	40
3.2. Denizaşırı Askerî Üslerin Tarihsel Arka Planı.....	41

3.3. Uluslararası Hukuk Kapsamında Denizaşırı Askerî Üsler	45
3.3.1. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurt dışı görevlerinin yasal dayanağı.....	46
3.4. Denizaşırı Askerî Üslerin Rolü	47
3.5. Denizaşırı Askerî Üslerin Bulunduğu Ülkelerdeki Etkileri	48
3.6. Türkiye'nin Denizaşırı Askerî Üs Politikası	49
3.7. Türkiye'nin Sahip Olduğu Denizaşırı Askerî Üsleri.....	51
3.7.1. Türkiye'nin BM güçleri bünyesinde katılmış olduğu harekâtlar kapsamındaki üsler51	
3.7.1.1. Kosova.....	51
3.7.1.2. Afganistan	52
3.7.1.3. Bosna-Hersek	53
3.7.1.4. Lübnan.....	53
3.7.2. Türkiye'nin savunma iş birliği faaliyetleri kapsamındaki üsler.....	55
3.7.2.1. Arnavutluk.....	55
3.7.2.2. Azerbaycan.....	55
3.7.2.3. Sudan.....	56
3.7.3. Türkiye'nin terörle mücadele kapsamındaki askerî operasyonları	57
3.7.3.1. Suriye	57
3.7.3.2. Libya.....	62
3.7.4. Türkiye'nin askerî üsleri	64
3.7.4.1. KKTC	64
3.7.4.2. Katar	66
3.7.4.3. Irak	68
3.7.4.4. Somali.....	69
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	72
5. KAYNAKLAR.....	74
ÖZGEÇMİŞ	96

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Türkiye'nin BM Gözlem Görevlerine Katkısı	34
Tablo 2.2. Türkiye'nin Geçmiş Dönemlerde Düzenlenen BM Harekâtlarına Katkısı	35

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFRİCOM	: Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ALTHEA	: AB Barış Koruma Gücü
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BIOT	: Britanya Hint Okyanusu Bölgesi
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BİOEM	: TSK Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi
BLACKSEAFOR	: Karadeniz İş Birliği Görev Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: BM Güvenlik Konseyi
BMO	: Birleşmiş Milletler Organizasyonu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
Dz.K.K.	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
EUFOR	: Avrupa Birliği Kuvveti
EUPOL KINSHASA	: Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde AB Polis Misyonu
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HTŞ	: Heyet Tahrir El Şam
İGAB	: İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi
İHA	: İnsansız Hava Aracı
IFOR	: Uygulama Kuvveti
IPTF	: BM Uluslararası Polis Görev Kuvveti
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
KCK	: Kürdistan Topluluklar Birliği
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KFOR	: Kosova Barış Gücü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTBBK	: Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı
KTTHB	: Kosova Türk Temsil Heyet Başkanlığı
MC	: Milletler Cemiyeti
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MINUSMA	: BM Mali Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu
MONUC	: BM Kongo Demokratik Cumhuriyeti Görevi
MPT-76	: Milli Piyade Tüfegi
NTM-I	: NATO'nun Irak'a Eğitim Desteği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
OAC	: Orta Afrika Cumhuriyeti
OAE	: Etkin Çaba Harekâtı
OAP	: Müttefik Destek Harekâtı
OOS	: Okyanus Kalkanı Harekâtı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı

OSCE	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
OSCE KVM	: AGİT Kosova Denetim Misyonu
OUP	: NATO Birleşik Koruyucu Harekâtı
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
RAF	: İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri
RSM	: Afganistan’da yürütülen Kararlı Destek Harekâtı
SAT	: Su Altı Taarruz
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SEEBRIG	: Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü Tugayı
SFOR	: Çok Uluslu İstikrar Gücü
SIPRI	: Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
SİHA	: Silahlandırılmış İnsansız Hava Aracı
SMO	: Suriye Milli Ordusu
SNMG-1	: NATO Daimi Deniz Görev Grubu-2
SNMG-2	: NATO Daimi Deniz Görev Grubu-2
SOFA	: Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması
SOHR	: Suriye İnsan Hakları Gözlemevi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STANAVFORMED	: Adriyatik’te Akdeniz Daimî Deniz Gücü
STGK	: Somali Türk Görev Kuvveti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCG	: Türkiye Cumhuriyeti Gemisi
TIPH	: El Halil’de Uluslar Arası Geçici Mevcudiyet Gözlem Görevi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UMH	: Ulusal Mutabakat Hükümeti
UNAMA	: BM Afganistan Yardım Misyonu
UNAMID	: BM-Afrika Birliği Darfur Misyonu
UNEF	: BM Acil Durum Kuvveti
UNFICYP	: BM Kıbrıs Barışı Koruma Kuvveti
UNIFIL	: BM Lübnan Geçici Kuvveti
UNIIMOG	: Birleşmiş Milletler İran-Irak Askeri Gözlemci Misyonu
UNIKOM	: BM Irak - Kuveyt Gözlem Misyonu
UNITAF	: BM Birleşik Görev Gücü
UNMIBH	: BM Bosna Hersek Misyonu
UNMIK	: Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu
UNMIS	: BM Sudan Misyonu
UNMISSET	: BM Doğu Timor Destek Misyonu
UNOMIG	: BM Gürcistan Askeri Gözlemci Misyonu
UNOSOM	: BM Somali Harekâtı
UNOSOM II	: BM Somali Harekâtı-II
UNPROFOR	: BM Koruma Görev Kuvveti
UNTAET	: BM Doğu Timor Destek Misyonu
VFA	: Misafir Gücü Anlaşması
YPG	: Halk Savunma Birlikler

ÖZET

Türkiye'nin Denizaşırı Askerî Üsleri ve BM Barış Gücü Operasyonlarına Katkısı

Bu makalenin amacı Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Barış Harekâtlarına katılım amacını ve denizaşırı askerî üs politikasını analiz etmektir. Makalede öncelikle Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletlere geçiş sürecinin üzerinde durulmuş ve uluslararası hukukta kuvvet kullanımına kısaca değinilmiştir. BM Barış Harekâtlarına olan ihtiyaç, 1990'lı yılların başında Soğuk Savaş'ın bitmesiyle arttığı vurgulanarak Barış Harekâtlarındaki bu artışın sebepleri açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin dünya barışının korunmasına katkısı 1950 yılında Kore Savaşı'na katılmasıyla başlamış ve bu dönemden sonra BM Barış Harekâtlarına katkısı da başlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin denizaşırı askerî politikasının önemi açıklanmış ve denizaşırı askerî üslerinin hangi ülkelerde konuşlandığı hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler, barışı destekleme harekâtı, Türk Silahlı Kuvvetleri, denizaşırı askerî üs, Türkiye'nin üs politikası.

ABSTRACT

Turkey's Overseas Military Bases and UN Peacekeeping Forces Contribution to Operations

The purpose of this article is to analyze Turkey's participation in the United Nations Peacekeeping Operations and its overseas military base policy. This study, first of all touches upon transition process from the League of Nations to the United Nations and international law and the use of force. By emphasizing that the need for UN Peace Operations increased with the end of the Cold War in the early 1990s, the reasons for this increase in Peace Operations were tried to be explained. Turkey's contribution to the protection of world peace began in 1950 when it participated in the Korean War and after this period Turkey's contributions to UN Peace Operations analyzed in detail. In addition, the importance of Turkey's overseas military policy and about overseas military bases information has been given.

Keywords: United Nations, peace support operation, Turkish Armed Forces, overseas military base, Turkiye's base policy.

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyet tehdidinden sonra ülkeye yönelik ikinci bir tehdit ihtimali her ne kadar ortadan kalkmış gibi görünse de ülkesel ve bölgesel kriz ve çatışmalarda özellikle terörizm, kitle imha silahları ön plana çıkmıştır (Kıbaroğlu, 2006: 132-133). Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Doğu Akdeniz, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen bölgesel ve etnik krizlerle beraber radikal akımların ortaya çıkması güvenlik ve barış ortamını tehdit eden olaylar örnek olarak gösterilebilir. 21'inci yüzyılda Türkiye'nin Millî Savunma Politikası: "Bölgenin barış ve güvenliğine katkıda bulunarak geniş bir alana yaymak, bölge içindeki ve dışındaki tüm stratejileri etkileyebilecek stratejik ve güvenlik ülkesi olmak, bölgede güç ve denge unsuru olmak ve çeşitli fırsatları değerlendirmek" şeklinde olmuştur (Aydın ve Ereker, 2014: 135). Bu politika doğrultusunda gelişen şartlarla beraber Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) hem bölgesel hem de küresel güvenlik için kriz bölgelerinde barışı ve güvenliğini destekleme görevlerini Birleşmiş Milletler (BM) barış operasyonlarına girerek sağlamaya çalışmıştır.

Uluslararası hukuk açısından barış ve güvenliğin korunmasında en üst kurum statüsünde bulunan (Candemir, 2007) BM'nin öncelikli görevi "*uluslararası barış ve güvenliğin korunması*" için BM Antlaşması kapsamında, ortak güvenlik sistemini uygulama görevi ve yetkisine sahip olmaktır (Eskier, 2017). Türkiye, BM barış harekâtlarına sadece bölgesel katılım sağlamamış, aynı zamanda uzak coğrafyalardaki çatışmalarda da yer alarak adını tüm dünyaya duyuran ülkelerden biri olmuştur (Kıraz, 2020: 385). Türkiye Dışişleri Bakanlığı, bu konuyla ilgili düşüncelerini şu sözlerle belirtmektedir: "Dış politikamızın temel amaçlarından biri de bölgemizde ve dünyada barış ve istikrarın tesisi ve güçlendirilmesidir. Barış operasyonları da bu amaca ulaşmanın meşru bir yolu olarak görülmektedir. Ülkemiz, hem uluslararası barış ve istikrarın korunması korunması hem de BM kapsamında yürütülen eylemlerde BM sisteminin hemen hemen her alanında aktif olarak almaya çalışmakta ve bu da uluslararası siyasetteki duruşumuzu güçlendirmeye katkı sağlamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Günümüzde askeri üsler her ne kadar popülerlik kazanmış olsa da tarihi Antik Yunana kadar dayanmaktadır. Askerî üsler İkinci Dünya Savaşı'ndan önce kolonilere sahip ülkeler için koloni faaliyetlerini yürütmek amacıyla kullanılırken sonrasında yani Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD ve SSCB arasındaki siyasi rekabet ve çevreleme amacıyla kullanılmıştır (Ok, 2019: 125). Bugün Türkiye, askeri üslere sahip olan sayılı devletler arasında yerini almış ve 10'dan fazla askerî üssü

bulunmaktadır (Erandaç, 2020a). Bunlar; Türkiye'nin Birleşmiş Milletler (BM) güçleri bünyesinde katılmış olduğu harekâtlar kapsamındaki üsleri; Kosova, Afganistan, Bosna - Hersek ve Lübnan'da, savunma iş birliği faaliyetleri kapsamındaki üsleri; Arnavutluk, Azerbaycan ve Sudan'da, terörle mücadele kapsamındaki askerî operasyonları; Suriye, Irak, Libya'da, kurmuş olduğu askeri üsler ise; KKTC, Katar, Irak ve Somali'de bulunmaktadır. Gerek Ortadoğu'nun karmaşıklığı gerekse bölge ülkelerin kırılğan yapısından dolayı Türkiye, bulunduğu jeostratejik konumu nedeniyle diğer ülkelerden farklı politikalar izlemek zorunda kalmış (Doğan, 2016: 2) ve bu yüzden dış politikada denizaşırı askeri üslere özellikle son yıllarda ağırlık vermiştir. Türkiye'nin denizaşırı askerî üslere verdiği önemin nedenleri ise şu şekilde sıralanabilir: "BM barış gücü harekâtlarına katkı sunma, terörle mücadele için sınır ötesinde mevzilenme ve savunma iş birliği faaliyetleri boyutunda yabancı ülkelerin topraklarında askerî üsler bulundurulmasıdır" (Özgen, 2019: 382).

Bu çalışma; TSK'nin yurt dışı faaliyetleri ile ilgili literatürde çok fazla bilgi bulunmamasından dolayı konuyla ilgili olarak literatüre ve bundan sonra yapılacak çalışmalara katkıda bulunmayı ve Türkiye'nin denizaşırı askerî üs politikası ile sahip olduğu denizaşırı askerî üsleri ve BM tarafından gerçekleştirilen "Barış Gücü Operasyonları"nın doğuran koşulları, söz konusu bu operasyonların amaç ve görevlerini açıklarken "Barış Gücü Operasyonları"na katılımın, Türkiye'ye kattığı anlamı ve faydalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk olarak Milletler Cemiyeti (MC) ve Birleşmiş Milletler (BM)'in tarihi ve yapısı, BM'nin Soğuk Savaş öncesi ve sonrası etkinliği açıklanmıştır. İkinci olarak Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin barışı destekleme ve gözlemcilik görevlerine yaptığı katkılar konusunda genel bir yorum yapılmış ve Türkiye'nin bu harekâtlara katılımının ne anlama geldiği açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece, "Barış Gücü Harekâtları'nın uluslararası siyasal sistemin istikrarı ve dünya barışının korunmasındaki önemine dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Son olarak denizaşırı askerî üslerin tanımından başlayarak bu kavramın günümüzde nasıl yorumlandığına değinilmiştir. Türkiye'nin denizaşırı askerî üs politikasının temelini oluşturan ilke ve esaslar açıklanmıştır. Türkiye'nin sahip olduğu denizaşırı askerî üslerinin amaç ve görev tanımları yapılmıştır. Çalışma, sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

2. MİLLETLER CEMİYETİNDEN BİRLEŞMİŞ MİLLETLERE GEÇİŞ SÜRESİ

2.1. Milletler Cemiyeti

Devletler arasında iş birliği eski zamanlara kadar uzanmaktadır (Ginneken, 2006: 1). Yakın tarihte bunun örneğini Milletler Cemiyeti (MC)'nde görmek mümkündür. MC yeni bir fikir olarak birdenbire ortaya çıkmamıştır (Erim, 1943: 31-32). Milletler Cemiyeti Misakının temeli 1815 Viyana Kongresi¹ ve onun devamı olan 1899 La Haye² Konferanslarına dayanmaktadır (Taşkın, 2006). Bu konferans benzer amaçlarla 26 devletin katılımıyla gerçekleşmiştir (Polat, 2020: 1951). Silahların sınırlandırılması konusunda o dönem her ne kadar başarı sağlanmasa da diğer konularda anlaşma sağlanmıştır (Akipek, 1965b: 82-96). Konferansta sağlanan anlaşmalar şöyledir:

- *Daimî Hakemlik Mahkemesinin kurulmasıyla devletler arasındaki anlaşmazlıkları barış yoluyla halletmek,*
- *Kara ve deniz savaşı hukuku alanında bazı konularda tedbirler almak* (Demiralp, 2021: 24).

1907 yılında gerçekleşen ikinci La Haye Konferansı ise ilkinde göre daha başarılı olmuştur. Bu konferansa ek olarak tarafsızlık hukuku alanında sözleşmeler eklenmiştir (Sönmezoğlu, 1989: 584).

I. Dünya Savaşı'nın başlangıç tarihi olan 28 Haziran 1914'ten önce savaşa neden olan olay şu şekilde ortaya çıkmıştır (Uçarol, 2015: 459). Avusturya-Macaristan veliahtı olan Arşidük Franz Ferdinand ile eşi, aslen Saraybosnalı olan Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından düzenlenen suikast ile öldürülünce Avusturya, Sırbistan'a savaş ilan etmiştir (Günaydın, 2014: 16). Almanya ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında yer alarak Sırbistan'ı destekleyen Rusya ve Fransa'ya savaş ilan etmiştir (Özgüldür, 2021: 484-491). Savaşın dışında kalmak isteyen Belçika'yı Almanya kuşatınca İngiltere de Rusya, Fransa ve Sırbistan'ın yanında yer alarak savaşa dâhil olmuştur (Cawood ve McKinnon-Bell, 2001: 3).

¹ Viyana Kongresi hakkında geniş bilgi için bkz.

<http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/137133/001583972010.pdf?sequence=3>.

² La Haye Konferansı hakkında geniş bilgi için bkz. Erdal, M., 2017. Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümüne İlişkin Bir Müessese: Sürekli Hakemlik Mahkemesi. *D.E.Ü Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19:2871-2892.

I. Dünya Savaşı'nın asıl nedenleri ise yukarıda bahsettiğimizden daha farklıdır (Sander, 2011c: 344). Alman ulusal birliğinin, 1870 tarihinde Prusya-Fransa savaşında Prusya'nın galip gelmesi sonucunda kurulması yeni bir dönemin kapılarını dünyaya açmıştır (Schulze, 2005: 219-220). Bu tarihten sonra Almanya Avrupa'da giderek güçlenmeye başlamıştır (Doğan, 2011: 2). 1859 tarihinde İtalya, Fransa'nın desteğini de alarak Avusturya İmparatorluğu'na karşı zafer kazanmıştır (URL-1, 2018). Bu zaferden sonra siyasi birliğini kuran ve sömürgecilğe başlayan İtalya, Almanya gibi güçlenmiş ve Avrupa'da söz sahibi olmuştur. İngiltere'nin ise denizlerde tek başına hâkim olmak istemesi ve sahip olduğu sömürgelerle sorun yaşamak istememesi değinilmesi gereken önemli hususlardır (Öğüt, 2017: 18).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin 28. Başkanı olan Thomas Woodrow Wilson (URL-2, 2019) 1861-1865 tarihleri arasında Amerikan iç savaşına³ henüz çocuk yaşta, savaşın acımasız ve yıkıcı yüzüne şahit olmuş ve bu yüzden Amerika'yı I. Dünya Savaşı'nın dışında tutmak istemiştir (Kürkçüer, 1964: 159, Esmer, 1953a: 518). Ancak Amerika'nın savaş sırasında Fransa'ya silah malzemesi satması üzerine Almanya, Amerikan gemilerini batırarak buna engel olmak istemiştir (Şişmanyazıcı, 2020). Bu olaydan sonra 1917 tarihinde Amerika resmî olarak savaşa İtilaf Devletleri'nin yanında girmiş ve güç dengelerini değiştirmiş böylece zaferi İtilaf Devletleri kazanmıştır (Gül, 2016: 51).

1917 yılında Başkan Wilson, ABD Senatosu'nda yapmış olduğu konuşmasında uluslararası bir örgütün kurulması gerektiğini ve bu örgütün savaşı önleyebileceğini belirtmiştir (Kıvıl, 2021). Wilson, amaçlarını gerçekleştirmek için her defasında çeşitli savlar üretmiş ve nihayetinde 8 Ocak 1918 tarihinde ABD Kongresinde kendi adını taşıyan "Wilson İlkeleri"ni⁴ açıklamıştır. 28 Haziran 1919 tarihinde MC Sözleşmesi'nde yer alan Versay Antlaşması'nın⁵ I. Bölümü imzalanmış ve 10 Ocak 1920 tarihinde yürürlüğe girmiştir (URL-3, 2020).

³ Amerikan İç Savaşı hakkında geniş bilgi için bkz. Parish, J.P., 2020. The American Civil War (Routledge Library Editions: America-Revolution & Civil War) Routledge Publisher, London, p.762.

⁴ Wilson İlkeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Ginneken, A.H.N.V., 2006. Historical Dictionary of the League of Nations. Scarecrow Press, Oxford.

⁵ Versay Antlaşması hakkında geniş bilgi için bkz. Neiberg, M.S., 2017. The Treaty of Versailles: A Concise History. Oxford University Press, U.K.

2.1.1. Washington ve Londra Deniz Silahsızlanması Konferansı ve Antlaşmalar

Japonya'nın Pasifik ve Uzak Doğu'daki yayılımcı politikasına Amerika'nın da I. Dünya Savaşı'na dâhil olmasıyla bölgede iki ülke arasında silahlanma yarışı başlamış ve bu rekabetin sonucunda Washington ve Londra Silahsızlanma Konferansı⁶ gerçekleştirilmiştir ve 6 Şubat 1922 tarihinde üç antlaşma imzalanmıştır (Polat, 2020: 1958). İlki "Dörtlü Antlaşma" olup ABD, İngiltere, Fransa ve Japonya'nın bir araya gelmesiyle imzalanmış ve Pasifik'te toprak sahibi olan devletlerin karşılıklı saygı göstermeyi; ikincisi ABD, İngiltere, Çin, Fransa, Japonya, İtalya, Belçika, Portekiz ve Hollanda "Dokuz Devlet Antlaşması"nı imzalamış ve Çin'in bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygılı olmayı; üçüncüsü ise ABD, İngiltere İtalya, Fransa ve Japonya arasında imzalanmasıyla büyük savaş gemilerinin tonajlarına sınırlamalar getirilmeyi taahhüt etmişlerdir (Armaoğlu, 2004: 219). Ancak Washington Deniz Konferansı'nda büyük tipteki gemilere getirilen sınırlamalar aynı şekilde küçük tipteki gemiler için getirilmemiştir. Bu da Amerika'nın bir eksikliği olarak değerlendirilmiştir. Bu eksikliği kapatmak amacıyla 1927 yılında Amerika, İngiltere ve Japonya'nın katılımıyla Cenevre'de bir deniz konferansı yapılmıştır. Ancak ilk iki konferans başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da üçüncü konferans 27 Nisan 1930 tarihinde Londra Antlaşması ile mutabakat sağlanmıştır. Bu anlaşmaya göre; Amerika, İngiltere ve Japonya'nın 1936 yılına kadar ağır zırhlı gemi yapılmamasına, üç ülkenin deniz altı sınırı 52.700 tonaj olarak belirlenmesine, Amerika ile İngiltere için uçak gemileri sınırı 105.000 tonaj, Japonya için ise 81.000 tonaj olarak belirlenmiştir (Toynbee, 1931: 81-82).

Sonuç olarak anlaşmanın yenilenmesi için 1935 yılında tekrardan bir konferans yapılmak istenmiş ancak Japonya'nın dâhil olmamasından dolayı yapılamamıştır.

2.1.2. Locarno Antlaşması

Fransa'nın en büyük korkusu Almanya tarafından işgale uğramak olmuştur. Bunun nedeni ise İngiltere'nin Cenevre Protokolü'nü onaylamamış olmasından kaynaklanmaktadır (Polat, 2020: 1958). Versay Antlaşması'yla Almanya'nın Müttefik Devletler'e ödeyeceği savaş tazminatını fırsat bilen Fransa, Almanya'ya bu konuda taviz vermemiştir (Esmer,

⁶ Washington Deniz Konferansı hakkında geniş bilgi için bkz. Özyürek, M., 2016. Dünya Savaşı Arası Dönemde Silahsızlanma Yolunda Önemli Bir Adım: Washington Deniz Konferansı 1921-1922. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 49:391-401

1953a: 15). Sonuç olarak Almanya, Fransa'ya olan borcunu ödeyememiş bunun üzerine 11 Ocak 1923 tarihinde Fransa Rhur bölgesini işgal etmiştir (Üste, 2018: 73). Bir yıl sonra Fransa ile Almanya arasında borçların taksitlendirilmesi için bir protokol imzalanmış ve bu sayede iki ülke arasındaki ilişkilerde düzelme olmuştur (Sander, 2004b: 34). 1 Aralık 1925 tarihinde Fransa, Almanya, İngiltere, Belçika, İtalya ve Çekoslovakya arasında imzalanmış olan Locarno Antlaşması'nın amacı, devletler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesini sağlamak ve savaşa engel olmak; Almanya, Fransa ve Belçika arasında sınırlar kesin olarak çizilmiş ve çıkabilecek herhangi bir sorunun MC'ye götürülmesinde devletler arasında anlaşmaya varılmıştır (Boy, 2020: 823-831). Böylece Almanya, Milletler Cemiyeti'ne üye olmuş ve Avrupa ülkeleri arasında gerginlikler kısa süreliğine de olsa azalmıştır.⁷

2.1.3. Briand-Kellog Paktı

Briand-Kellog Paktı⁸ 28 Ağustos 1928'de ABD, İngiltere, Japonya, Belçika, Almanya, Fransa, Polonya, İtalya ve Çekoslovakya arasında savaşı yasaklayan bir anlaşma olarak imzalanmıştır. Amerika, bu pakta Sovyetler'i tanımadığından davet etmemiş ancak Fransa'nın davetiyle katılmıştır.⁹ 9 Şubat 1919'da Litvinof Protokolü Sovyetler Birliği ile Estonya, Romanya, Letonya ve Polonya arasında imzalanmıştır.¹⁰ Locarno Antlaşması, Milletler Cemiyeti'nde savaşa başvurmayı yasaklayan bir madde bulunmamasından dolayı bu boşluğu doldurması ve uluslararası bir boyuta taşınması açısından önemlidir (Soysal, 2000: 371). Briand-Kellog Paktı, iki savaş arası dönemin en önemli olayı olmuştur (Esmer, 1953a: 43).

⁷ Almanya'nın Milletler Cemiyeti'ne katılım süreci hakkında geniş bilgi için bkz. Schwarz, H.W., 1931. Germany And The League Of Nations. *Oxford University Press*, 10(2):197-207.

⁸ Briand-Kellog Paktı hakkında geniş bilgi için bkz. Möller, A., 1932. Briand-Kellogg Paktı, *Nordisk Tidsskrift for International Ret*, 3(1):94-107. <https://doi.org/10.1163/187529332X00370>

⁹ 27 Ağustos 1928'de Paris'te imzalanan Briand-Kellog Paktı'na Türkiye ve SSCB de davet edilmiştir. 31 Ağustos 1928'de SSCB, 8 Eylül 1928 ise Türkiye bu pakta katılmıştır. Batılı devletlerden gelebilecek herhangi bir saldırısından çekinen SSCB, Briand-Kellog Paktı'na önem atfetmiş ve bu pakta üye olmayı kabul etmiştir. Bkz. Dilan, H.B., 1998. Türkiye'nin Dış Politikası/Atatürk Dönemi (1923-1939). Alfa Yayınları, İstanbul.

¹⁰ Litvinof hakkında geniş bilgi için bkz. Karaca, E., 2020. Türk-Rus (Sovyet) İlişkilerinde Bir Aşama Olarak Litvinov Protokolü/Pakıtı. 2020: 707-729.

2.1.4. Silahsızlanma Konferansı

1932 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde gerçekleştirilmiş olan Silahsızlanma Konferansı'nda (Richardson, 1995: 68) İngiltere ağır silahların bir anlaşma ile tamamen yasaklanmasını istemiştir (Akşin, 1991: 152). Bu silahların hangileri olduğu konusunda ABD, İngiltere ve Fransa arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkmış ve silah indirimine gidilmesi konusunda Fransa'ya baskı yapılmıştır (Wright ve Mejia 1973: 90-95). Almanya'nın ise eşitlik konusundaki ısrarı kabul edilmeyince 14 Ekim 1933 tarihinde konferanstan çekilme kararı almıştır.¹¹

2.1.4.1. Milletler Cemiyeti'nin başarı ve başarısızlıkları

Milletler Cemiyeti, üye devletler arasında çıkabilecek toprak anlaşmazlıklarını barışçıl yollarla çözmeye çalışmış ve bazı konularda çoğu kez başarılı olmuştur (Polat, 2020: 1957). Bunlardan bazıları şunlardır: 1926 yılında Türkiye ile Irak arasındaki Musul sorununa diplomatik bir çözüm getirmiş ve 1930'ların başlarında ise sınır anlaşmazlığı yaşayan Kolombiya ile Peru arasında başarılı bir şekilde arabuluculuk yapmıştır (Supti, 2020). İsveç ile Finlandiya arasındaki Aland Adaları üzerindeki anlaşmazlığı 1920-1921 yılları arasında çözmüştür (Luard, 1982: 3-4). Bunlara ek olarak 1921 yılında Arnavutluk'un istikrarını koruyarak, Avusturya'yı ekonomik yıkımdan kurtararak, 1922 yılında Yukarı Silezya'nın bölünmesini çözerek ve 1925 yılında Yunanistan ile Bulgaristan arasında Balkanlar'da savaş çıkmasını önlemiştir (URL-4, 2020). Ayrıca Cemiyet, mülteciler konusunda da yardımlarda bulunmuştur; beyaz köle ve uyuşturucu trafiğini ortadan kaldırmaya yardımcı olmuş, yarım milyon savaş esirini eve getirmiş ve Türk mültecilere yardım etmiş, köle tüccarlarını ve afyon kaçakçılarını hedef almıştır (URL-5, 2020). Ayrıca sağlık araştırmalarında çığır açan araştırmalar yapmış, savunmasız devletlere mali yardım sağlamıştır. 1935 yılında Cemiyet, 15 yıllığına Saar bölgesi yönetimine, yabancı bir askerî gücün komutasında bir referandum düzenleyerek son vermiştir (Supti, 2020).

Milletler Cemiyeti'nin başarılarının yanında başarısızlıkları da mevcuttur. Siyasi gücünü ortaya koyma sorunu, özellikle büyük güçler üzerinde kısa sürede hissedilmeye başlanmıştır. Örneğin, Milletler Cemiyeti'nin Vilnius'taki kararına Polonya'nın uymaması,

¹¹ Almanya'nın Silahsızlanma Konferansı'ndan çekilmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Wheeler-Bennett, J.W., 1933. Documents on International Affairs. Oxford University Press, London.

Fransa'nın Ruhr işgali (1923) ve İtalya'nın Korfu işgali (1923) (URL-4, 2020). Japonya'nın Mançurya'yı işgali (Archer, 1992: 22) ve 1933 yılında Japonya'nın Cemiyet'ten ayrılması üzerine Cemiyet'in saygınlığı sarsılmıştır (Bennet, 1995: 36). Cemiyet'in diğer önemli hatası 1932-1935 yılları arasında Bolivya-Paraguay arasındaki Chaco Savaşı'nı durduramaması olmuştur. (Supti, 2020). Milletler Cemiyeti'nin başarısız olmasındaki diğer bir sebep ise cemiyet çalışmalarının öncüsü olan ABD, Senatonun olumsuz oyları sebebiyle MC'ye üye olamamış (Robertson, 2004: 276) ve bunun nedeni ise ABD'de 1918 yılında yapılan seçimlerde Wilson'ın partisi olan Demokrat Parti'nin Senato'da yeterli oya sahip olamamasıdır. Bu yüzden Wilson'ın çabalarına rağmen Milletler Cemiyeti, Senato'nun oylarıyla kabul edilmemiştir (Gönlübol, 1975: 70).

Maurice Vaisse, Cemiyet'in başarısızlığının nedenlerini şöyle ifade etmiştir:

- *Mekanizmanın yetersizliği yüzünden silahsızlanmayı sağlayamamak,*
- *Cemiyetin evrensel olmaması,*
- *İngiltere ve Fransa arasındaki anlaşmazlığın olması,*
- *İç güçlerin ülkeler içinde silahsızlanmayı istememeleri,*
- *Silahsızlanma Konferansı'nın geç toplanması,*
- *Silahsızlanma Konferansı'nda Fransa ve Almanya arasında anlaşmazlığın olması,*
- *Hedeflerin aşırı iyimser olmasından dolayı başarısız olmuştur* (URL-6, 2020).

2.2. Birleşmiş Milletler

II. Dünya Savaşı sırasında büyük devletler, yükselen faşizme tepki olarak ulusal kararlar alırken kolektif bir biçimde iş birliğine gidilmesi amacıyla ilk seferberliğin önemli bir kısmı olan barışı inşa etmeyi dile getirmişlerdir (Plesch ve Weiss, 2015: 200).

Birleşmiş Milletler (BM)'in kuruluş yılı olan 1945, tam olarak dört yıllık bir hazırlığın zirvesi olmuştur (Yurtsever ve Fatih, 2019: 453). Bu zamana kadar Milletler Cemiyeti'nin yerine geçmesi için yeni bir dünya örgütü fikri ilk zamanlar tartışmalı olmuştur (Gall ve Hobby, 2007: 9). Bu fikir ilk defa Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Franklin D. Roosevelt tarafından "*Birleşmiş Milletler*" (BM) terimi olarak ortaya atılmış ve bu terim ABD, SSCB, Çin, İngiltere, Avustralya, Kanada, Belçika, Çekoslovakya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Küba, Yunanistan, El Salvador, Haiti, Guatemala, Hindistan, Honduras, Yeni Zelanda, Lüksemburg, Nikaragua, Hollanda, Norveç, Polonya, Panama,

Yugoslavya ve Güney Afrika olmak üzere Mihver Devletleri'ne karşı imzaladıkları BM Bildirisi ve Atlantik Bildirisi'nde ilk defa kullanılmıştır (URL-7, 2008).

Barışın tam olarak korunması adına “Yeni Dünya Düzeni”ne (Öğüt, 2017: 39) geçişte daha önce başarısız olan Milletler Cemiyeti'nin hataları tecrübe edilmiş ve bu hataların bir daha tekrarlanmaması adına BM'nin kuruluş aşamasında gerekli tedbirler alınmıştır (Tunç, 2002: 259). Barış ve güvenlik konularının yanı sıra insan hakları, ekonomik eşitsizliklerin çözümü gibi birçok konu, BM Antlaşması'nın başlangıç metninde¹² mevcuttur.

II. Dünya Savaşı'nın ikinci yılında meydana gelen en önemli olay, İngiltere Başbakanı Winston Churchill ile ABD Başbakanı Franklin D. Roosevelt'in Atlas Okyanusu'ndaki New Foundlan'ın Placentia koyunda demir atan iki zırhlıda bir araya gelmesi olmuştur (URL-8, 2017). Bu buluşmanın amacı, savaştan sonra “Yeni Dünya Düzeni”ne ait sekiz demeçlik Atlantik Bildirisi'ni¹³ yayımlamak olmuştur (URL-9, 2021). Wilson'ın ilkelerine benzerlik taşımasından ziyade aralarındaki tek fark, ABD bu bildiriye savaştan önce yayımlamıştır.

Bu demeçte İngiltere ve ABD, millî politikalarının ilkelerini ilan etmişlerdir. Bu demecin temel ilkeleri, özgürlük ve demokrasi olmuştur.

1941 yılında Almanya'nın SSCB'ye saldırmasının ardından aynı yılın temmuz ayında İngiltere ve SSCB'nin ortak askerî harekât konulu antlaşma yapması iki ülke arasındaki dengeleri bir anda değiştirmiştir (Volger, 2010: 217). Almanya ile sağlam bağları bulunan Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'nın yanı sıra İspanya'nın da ideolojik olarak bağının olması ve denizaltı teminini sağlaması, İtalya'nın ise müttefiki olması, geriye kalan Avrupa devletlerinin ise Amerika ve SSCB'den medet ummaktan başka çareleri kalmamıştır (Sander, 2004b: 168).

7 Aralık 1941 tarihinde Japonya'nın Pearl Harbour¹⁴ saldırısını gerçekleştirmesinin ardından Amerika bu saldırıya karşılık Japonya'ya savaş ilan edince (URL-10, 2016) Almanya da bu olaya tepki olarak Amerika'ya savaş ilan etmiştir (URL-11, 2016). 22 Aralık 1941 tarihinde Washington'da tekrardan bir araya gelen İngiltere ve Amerika'nın iki lideri Churchill ve Roosevelt; Almanya, İtalya ve Japonya'ya karşı 26 devletten oluşan ittifaktan iradelerini ortaya koymalarını ve ittifakın “*BM Bildirisi*” olarak tanımlanması ve bildiriye

¹² BM Antlaşması'nın başlangıç metni için bkz. Goodrich, L.M., 1963. The United Nations, Binghamton. Vail-Ballou Press, New York.

¹³ Atlantik Bildirisi hakkında geniş bilgi için bkz. <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf>.

¹⁴ Keegan, J., 1989. The Times Atlas of the Second World War. Harpercollins Publisher, New York, p.69.

imzalayacak devletlerin Atlantik Bildirisi'ni tanınmasını istemiştir (Armaoğlu, 2004: 382). BM Bildirisi'nin içeriğine bakıldığında savaş sonrasına ait bir düzenlemenin olmadığı ve bunun sebebinin de Amerika'nın ittifakı bozacak herhangi bir gelişmeye fırsat vermemek olduğu söylenmektedir (Volger, 2010: 218).

Tahran Zirvesi'nin hazırlığı niteliğinde olan Moskova Konferansı'na¹⁵ 30 Ekim 1943 tarihinde (Sander, 1989a: 137) ABD Dışişleri Bakanı Sir Anthony Eden, İngiltere Dışişleri Bakanı Cordell Hull, SSCB Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov ile Çin'in Moskova Büyükelçisi Foo Ping-Sheung katılmıştır (Gönlübol, 1975: 174). Konferansın temel hedefi barış ve güvenliğin korunması için uluslararası bir örgütün (BM) kurulması olmuştur (Sander, 2004b, 190). Daha sonra Roosevelt, Churchill ve Stalin (SSCB Başbakanı) 1 Aralık 1943 tarihine Tahran'da bir araya gelerek Moskova Konferansı'ndaki temel hedef onaylanmıştır (Öğüt, 2017: 43). Dumbarton Oaks Konferansı¹⁶ 21 Ağustos-7 Ekim 1944 tarihinde Washington'un Georgetown semtinde bulunan Dumbarton Oaks Malikânesi'nde düzenlenmiştir (URL-12, 2020). Bu konferans, Tahran Konferansı'nın¹⁷ devamı niteliğinde olup, iki ayrı aşamada gerçekleşmiş olup ilki ABD, İngiltere ve SSCB arasında gerçekleşen konferansta “*BM'nin taslak planı*” hazırlanmış ikincisinde ise bu konferansa Çin katılmıştır (Sarı, 2016: 254). Veto hakkı, üyelik ve diğer sorunların nasıl çözüleceğine dair anlaşmazlıklar ise Yalta Konferansı'na bırakılmıştır (Uçarol, 2015: 621).

Tahran Konferansı'nın temelini oluşturması nedeniyle Moskova Konferansı'nda alınan kararlar önemlidir. Bu kararlar:

- *Savaşın kısıtlanması kararı alınmıştır. Almanya'nın bombardımana tutulması için İsveç hava alanlarının açılması, Türkiye'nin de savaşa girmesi ve ikinci cephenin açılması kararları bu kararın kapsamını oluşturur.*
- *Dört devlet deklarasyonu diye adlandırılan Dörtlü İttifak kabul edilmiştir. Çin'in üyeliğine Rusya'nın karşı çıktığı bu ittifak, uluslararası hukukun gelişimi açısından*

¹⁵ Moskova Konferansı hakkında geniş bilgi için bkz. Watson, D., 2003. Molotov et la Conférence de Moscou, Octobre 1943. 74(75):72-99, original English text available online at

<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/academic/harrison/archive/persa/018english.pdf>.

¹⁶ Dumbarton Oaks Konferansı hakkında geniş bilgi için bkz. May, E.R., ve Laiou A.E., 1998. The Dumbarton Oaks Conversations and the United Nations 1944-1994. Harvard University Press, Washington, D.C.

¹⁷ 70 yılı aşkın bir süre sonra, Tahran Konferansı, kendisinden sonra gelen iki büyük konferans-Yalta ve Postdam-kadar iyi bilinmese de savaşın geri kalanının gidişatını şekillendirmede derin bir etkisi olmuştur. Konferans, başta Türkiye ve İran olmak üzere bölge ile ilgili çevre meselelerini ele alırken, Japonya ile mücadele ve savaş sonrası dünyayı şekillendirme konularına değinirken, Konferans en çok Batı Avrupa'da Nazi Almanya'sına karşı ikinci bir cephe açma anlaşmasıyla dikkat çekiyordu. Tahran Konferansı hakkında geniş bilgi için bkz. Editors, C.R., 2017. The Tehran Conference of 1943: The History of the First Meeting Between the Allies Big Three Leaders During World War II. CreateSpace Independent Publishing Platform, US.

önemlidir. Savaştan sonra silahsızlanma ve barışın korunması konularında iş birliğinin devam edeceği noktasında ittifaka varılmış ve bu hedefler uluslararası temel ilkeler olarak belirlenmiştir.

- *İttifakın dört büyük devleti, savaştan sonra nüfuz alanları kurulmasını kabul etmeyeceklerdir. Bu karar, devletin iç işlerine karışılmaması yani müdahale yasağı (non-intervention principle) prensibinin öncelendiği bir uluslararası hukuk sistemini öngörmektedir.*
- *Bütün sömürgelerin milletler arası vesayet rejimi altına alınması öngörülmüştür. Buradaki amaç, Wilson İlkeleri'nde de yer alan, halkların kendi geleceklerini belirleme hakkı (self-determination) ilkesinin gerçekleştirilmesidir.*
- *Savaş suçlularının cezalandırılacağı ilan edilmiştir. Böyle bir ilanı yapmanın amacının Alman işgali altındaki ülkelerde işkencenin önlenebilmesi olmasının yanında, savaş hukuku kurallarının geliştirilip insancıl hukuka (Humanitarian law) katkı yapılmasıdır (Sur, 2010: 170).*

4-11 Şubat 1945 tarihinde toplanan Yalta Konferansı'nın¹⁸ temel hedefi, Avrupa'nın geleceğine dair kararların alınmasıyla ilgili olmuştur (Özdemir, Çalışkan ve Öztürk, 2017: 69). Alınan kararlar: Almanya'nın durumu, BM'de veto hakkının hangi ülkelere verileceği, Boğazlar'ın statüsünün SSCB yararına değiştirilmesine karar verilmesi ve 1 Mart 1945 tarihine kadar Mihver Devletleri'ne savaş ilan eden ülkelerin BM üyeliğine kabul edilmesi kararlaştırılmıştır (URL-13, 2019).

23 Şubat 1945 tarihinde Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş fakat aktif olarak katılmamıştır (Arslan ve Somel, 2020: 1842). Üç büyük liderin katıldığı Yalta Konferansı'nda ABD memnun bir şekilde ayrılırken İngiltere ise konferansların final kısmı olan Yalta'ya Demir Perde adını koymuş ve hiç memnun olmamıştır. Bundan sonra soğuk savaş yıllarının başlamasıyla güç, rekabet ve mücadele ön planda olacaktır (Armaoğlu, 2004: 402).

San Francisco Konferansı, 20 Nisan-26 Haziran 1945 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Hasan Saka başkanlığında iki delege (Kasalak, 1998: 219-222) ile 50 ülkenin temsilcileri 111 maddeden oluşan BM Antlaşması'nın son düzenlemeleri yapılmış ve 26 Haziran'da imzalanmıştır (Kutlu, 2018: 181). Güvenlik Konseyi'nin 5 daimî üyesi ABD, İngiltere, SSCB, Çin ve Fransa'nın yanı sıra imzacı diğer

¹⁸ Yalta Konferansı hakkında geniş bilgi için bkz. <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/yalta-conf>. The Yalta Conference, 1945.

devletlerin onaylamasıyla 24 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler örgütü resmen yürürlüğe girmiştir (URL-14, 2019). Örgütün kuruluş amacını, BM Ana Sözleşmesi şu sözlerle açıklamaktadır:

“...uluslararası barış ve güvenliğin korunması, ilişkilerin geliştirilmesi, ekonomik, sosyal, kültürel ve beşerî sorunların çözüme kavuşturulması, insan haklarının korunması, gerek görüldüğünde bölgesel çatışmalara askeri müdahalede bulunulmasına ve barışı devamlı kılmaktır (URL-15, 2021).”

2.2.1. Birleşmiş Milletler Soğuk Savaş dönemi ve sonrası etkinliği

2.2.1.1. Birleşmiş Milletler Soğuk Savaş dönemi etkinliği

II. Dünya Savaşı'ndan¹⁹ yaklaşık iki ay sonra kurulan Birleşmiş Milletler ve aynı dönemde başlayan Soğuk Savaş, berberinde güvenlik konularını da getirmiştir (Adanmış, 2019: 93). İki kutuplu sistemde ABD önderliğinde kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Sovyetler Birliği'nin önderliğinde kurulan Varşova Paktı'nın²⁰ ön plana çıkmasından dolayı BM, soğuk savaş döneminde ikinci planda kalmıştır (Shyam, 1995: 156).

II. Dünya Savaşı 1939-1945 yılları arasında göstermiş olduğu acımasız yüzüne rağmen barışın sağlanmasına yönelik ne bir fikir ne de bir anlaşma ortaya atılmıştır. Barış Harekâtları anlaşmada olmamasına rağmen zamanla kendiliğinden ortaya çıkmış ve kavram oluşmuştur (Üstünel, 2017). Soğuk Savaş döneminde BM Anayasası'nın çizmiş olduğu Kolektif Güvenlik Sistemi²¹ işlevsiz kalınca bunun yerini BM barış güçlerinin öncüsü olarak da adlandırılan BM Gözlemci Heyetleri²² almıştır. Ayrıca BM Gözlemci Heyetleri'nin barış güçlerinden tek farkı silahsız askeri görevliler olmasıdır.

¹⁹ II. Dünya Savaşı hakkında geniş bilgi için bkz. Lyons, M.J., 2016. World War II: A Short History. Routledge Published, New York, USA.

²⁰ Varşova Paktı hakkında geniş bilgi için bkz. Portakal, E., 2013. Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) ve Varşova Paktı'nın Kuruluş Sürücü ve NATO'nun İlk On Yılı. *Yüksek Lisans Tezi* Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 139-140s.

²¹ Kolektif Güvenlik Sistemi hakkında geniş bilgi için bkz. Bayraktar, F., 2012. Bir Ütopya Olarak Kolektif Güvenlik Sistemi Ya Da Birleşmiş Milletler Ne İşe Yarar? *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16 (1-2): 21-33.

²² BM Gözlemci Heyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Wiseman, H., 1983. UN Peacekeeping: An Historical Overview, Wiseman, H. (der.) Peacekeeping: Appraisals and Proposals. Pergamon, New York.

Sömürgelerin bağımsızlaşması süreci 1940'lı yıllarda başlamış ve bu dönemin en önemli olaylarından biri olmuştur (Söğüt, 2019: 267). Gözlemci Heyetler'in görevi örneğin, Hollanda (ulusçu güç) ve Endonezya (sömürgeci güç) arasındaki uyuşmazlıkları veya Hindistan ve Pakistan arasındaki sorunları yerinde gözlemleyerek BM Güvenlik Konseyini bilgilendirmişlerdir (Yaman, 2007).

Gözlemci Heyetler'in deneyimleri sonucunda 1956 yılında ortaya çıkan Süveyş Krizi'ne çözüm bulmak amacıyla kurulan BM Acil Durum Kuvveti (UNEF-I) ilk barış gücü misyonu olarak göreve başlamıştır (Halistoprak, 2019). UNEF-I'in başlıca görevleri; taraflar arasında güvenli bir bölge oluşturmak, ateşkesi gözlemek ve Mısır topraklarından, İngiliz, Fransız ve İsrail askerlerinin çekilmesini denetlemektir (Ardıç, 2022: 59).

Barış Gücü ve faaliyetlerini “*Bölüm Altı-buçuk*” olarak niteleyen Eski BM Genel Sekreterlerinden Dag Hammarskjöld (Demirdöğen, 2006: 239), tarafından saptanan temel ilkeler şöyledir:

- *Bir ülkeye BM barış gücü gönderilecekse ilk önce o ülkenin rızası alınması,*
- *Barış gücü askerlerinin sadece kendilerini savunmalarını gerektiren durumlarda silah kullanabilmesi*
- *BM barış güçlerinin tarafsız hareket etmek zorunda olması,*
- *BM barış güçlerinin görevlerinin uluslararası nitelik taşıması,*
- *Barış güçlerinin bulunduğu ülkenin kanunlarına saygı göstermesi ve iç politikasına zarar verecek eylemlerde bulunmaması* (Karaosmanoğlu, 1981: 129-130).

Bu ilkelere ek olarak BM üyesi ülkeler tarafından gönüllü olarak sağlanan asker, personel ve araçlar BM Genel Sekreteri'nin kontrolündedir (Goulding, 1993: 455). Böylece BM barış güçlerinin gelecekteki görevlerde de uygulanmasını sağlamıştır.

Bu dönem on üç BM Barış Gücü Operasyonları gerçekleşmiştir (Köse, 2006). Bu operasyonlar, Amerika ve Sovyetler Birliği arasında çıkabilecek olası bir savaşı engellemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Birinci Nesil Barış Operasyonları olarak da adlandırılmaktadır.

2.2.1.2. Birleşmiş Milletler Soğuk Savaş sonrası etkinliği

Soğuk Savaş, Ekim 1990'da Doğu Almanya'nın Batı Almanya ile birleşmesi ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla aynı yılın temmuz ayında Varşova Paktı'nın ortadan kaldırılmasıyla sona ermiş ancak daha sonradan eski Doğu Bloku ülkelerinde etnik

çatışmaların yayılması ve iç savaşların baş göstermesi gibi sorunlar belirmiştir (Gürkaynak, 2004: 238).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, uluslararası örgütlerin barış amaçlı müdahalelerinin niteliksel değişimlere ve niceliksel artışlara uğramasının sebebi uluslararası güvenliği tehdit eden krizlerin, çatışmaların ve savaşların, uluslararası örgütlerin müdahalesinin sıklıkla gerekli olduğu noktaya gelmektedir (Koçer, 2006: 48).

Soğuk Savaş sonrası dönemde, BM Barış Gücü Operasyonlarında uluslararası koşulların getirdiği yeni durumlardan dolayı, askerî fonksiyonların yanı sıra bu dönemde sivil elemanlara verilen görevlerin çok faktörlü, çok fonksiyonlu operasyonlar niteliğini kazanmışlardır (Yaman, 2007). Bunlar; önleyici konuşlandırma, ülke içi karışık güçler arasında anlaşma sağlama, hukukun korunması, insani yardım, geçiş haklarının korunması (Demiröğen, 2006). Bu dönemde gerçekleşen operasyonlara “*İkinci Nesil BM Operasyonları*”²³ adı verilmiştir. Örneğin, sivil elemanlar; El Salvador, Namibya, Nikaragua, Mozambik ve Kamboçya gibi ülkelerde seçimlerin takip edilmesi, insan haklarının korunması, bu ülkelerdeki polislere eğitim verilmesiyle görevlendirilmişlerdir (Demirdöğen, 2006: 244).

İkinci nesil barış güçleri, birinci nesil barış güçlerine göre daha sert önlemlerin alındığı dönem olmuştur. Örneğin, kendini korumak için gerektiğinde silah kullanabileceklerdir, barış ya da ateşkes durumlarında tarafların rızası aranmayacak, gerektiğinde güç kullanarak sağlayacaklardır (Boutros-Ghali, 1992: 94).

Bu dönemde barış güçlerinin canlanmasında diğer bir etken ise üçüncü dünya ülkeleri üzerinde iki büyük güç olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin desteğini çekmesiyle ortaya çıkan etnik ve dinsel bölünmeler ile batan ekonomileri kendini göstermeye başlamış ve 1990'larda yaklaşık yüz seksenin üzerinde bulunan mutlak devlet içerisinde yalnızca otuzunun etnik problemi bulunmaması bu sorunun ciddiyetini fazlasıyla ortaya koymuştur (Urquhart, 1992b: 313).

İkinci Nesil Barış Güçleri görevlerinin çeşitliliği arttıkça aynı zamanda zorlukları da artmıştır. UNPROFOR (United Nations Protection Force- BM Koruma Gücü) ve Somali²⁴

²³ Geleneksel, ikinci ve üçüncü kuşak barışı koruma harekati hakkında geniş bilgi için bkz. United Nations Peacekeeping, United Nations, the..., Department of Public Information New York; 1993, s. 8.

²⁴ Somali, Afrika'da bulunan fakir ülkelerden biridir. 1991 yılından beri silahlı çatışmalar, yoksulluk ve nüfusun göç etmesi gibi başlıca sorunlarla boğuşmaktadır. Uluslararası örgütler Somali için her ne kadar çaba göstermiş olsa da barış ve istikrarın sağlanması 2011 yılına kadar sağlanamamıştır. Somali hakkında geniş bilgi için bkz. Bingöl, O., 2013. Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü. Gazi Akademik Bakış, 7(13):81-106

örneklerinde olduğu gibi bağımsız hareket eden gruplar, milisler ve denetlenemeyen unsurlar ya da merkezî otoritenin ortadan kalktığı bir ortamda ortaya çıkan tehlikeli birçok grupla başa çıkmak zorunda kalmışlardır (Berdal, 1993: 10-12). Askeri birlikler temel sorumluluklarına ek olarak sivillerin rahatını ve güvenliğini sağlama, seçimlerin izlenmesi, ülkesine dönen göçmenlerin yeniden yerleştirilmesi, gıda, ilaç gibi insani yardım malzemelerinin dağıtımını güvenli bir ortamda sağlamak ve lojistik desteği vermek gibi görevleri de üstlenmişlerdir (Demirdöğen, 2006: 247).

1992 yılında Somali’de UNOSOM-I’in (United Nations Operations in Somalia-I-Somali’de yürütülen BM Harekâtı) başlıca amacı şunlardır: “ateşkesi gözetlemek, BM personeli ve malzemeleri için gerekli güvenlik tedbirlerini almak, insani yardım malzemelerinin dağıtım yerlerine ulaştırılmasını garanti altına almak” maksadıyla kurulmuştur (Bingöl, 2013: 91). Ancak iç karışıklıklar ve insani sebepler gerekçe gösterilerek başlatılmış olan operasyonda, iktidar sahibi hükümetin olmamasından dolayı rızanın aranmamış olması dikkat çeken bir husus olmuştur (Diehl, 2008: 51). Bu ülkede yaşanan hususlar göstermiştir ki BM barışı koruma operasyonları geleneksel yapının dışında hareket etmiştir (Demir, 2019). Sonuç olarak 1992 yılında yayımlanan bir raporda bu olaya dikkat çekilmiş ve olayların arkasındaki yapısal ve temel sorunları çözmek amacıyla “barış inşası”²⁵ harekâtları ele alınmıştır (URL-16, 1992).

BM operasyonlarının sorgulanmasına neden olan olayların başında Somali, Ruanda ve Srebrenica’daki katliamların yaşanmasına sessiz kalması gelmektedir (Müdüroğlu, 2007). “Üçüncü Nesil BM Operasyonları” bu dönemde gündeme gelmiştir. UNOSOM-II, BM öncülüğünde yeniden ele alınmış ve 1993-1994 yılları arasında emir komuta Türkiye’ye bir Türk generalin komutasında verilmiş ve BM Anayasası’nın mad. 7’de öngörülen zorlama tedbirlerini uygulamakla yetkilendirilmiş ilk harekât olma özelliği taşımaktadır (Şahin, 2019: 83). 1948-1987 yılları arasında 15 BM operasyonu yapılmış, 1988-2000 yılları arasında ise 16 yeni operasyon daha gerçekleştirilmiştir.²⁶

“4. Sanayi Devrimi” olarak adlandırılan Dördüncü Nesil BM Operasyonları, şu özelliklere sahiptir: Operasyonlarda ev sahibi devletin rızasının aranması koşuluna özen gösterilmemesi, insani endişelerin birinci planda olması, hedeflere ulaşmak için askeri güçler daha fazla kullanılmaktadır (Cottey, 2008: 429-432). Barış güçleri öncekilere kıyasla

²⁵ Barış İnşası hakkında geniş bilgi için bkz. Dizdaroğlu, C., 2019. Barış İnşası.

https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/BarisInsasi_CihanDizdaroglu_v.2.pdf

²⁶ BM Barış Operasyonları hakkında geniş bilgi için bkz. United Nations Peace Keeping, New York, UN Publications, 2000.

daha fazla silahlara, daha yüksek askerî yeteneklere sahip olması ve ayrıca angajman kuralları kuvvet kullanma konusunda daha geniş direktifleri kapsar hâle getirilmesine ek olarak bu çatışmaların temelinde var olan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerin neler olduğu yönünde çalışmaların yürütülmesi ve çözümlenmesidir (Demir, 2019). Güç kullanımı günümüzde artış göstermesinden dolayı, artık BM Antlaşması'nın 6,5 bölümü yerine 6,75 bölümü tercih edilmektedir (Fortna, 2004: 270).

2.3. Milletler Cemiyeti Ve Birleşmiş Milletler'de Kuvvet Kullanımı

2.3.1. Milletler Cemiyetinde kuvvet kullanımı

I. Dünya Savaşı'na kadar tüm devletler kuvvete başvurmayı haklı bir sebep olarak uzun süre hukuka uygun kabul etmişlerdir (Akipek, 1955a: 7-8). Ancak I. Dünya Savaşı yıllarında ağır kayıpların verilmesi, büyük devletlerin barışı koruma yolunda uluslararası örgütlerin kurulmasına neden olmuştur. Uluslararası barışı korumak ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti'nin 10. maddesinde:

“MC'ye üye tüm devletler, diğer Cemiyet üyelerinin ülke bütünlüklerine ve var olan siyasi bağımsızlıklarına saygı göstermeyi ve herhangi bir savaşın ya da savaş tehdidine karşı korumayı kabul ederler. Dışarıdan gelebilecek bir saldırı söz konusu olduğunda Konsey, gerekli yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda tavsiyelerde bulunacaktır (Gündüz, 1998: 43).”

Yukarıda belirtilen 10. maddede savaş sonrası zamanda devletlerin ortak hareket etme veya yalnız başlarına saldırılardan nasıl korunmaları gerektiği üzerinde odaklanmakta ancak bu arada savaşa katılma hakkına da kısıtlamalar getirmiştir (Franck, 1995:256). 11. madde, 10. madde ile ilişkili olup şöyle denilmektedir:

“Üye devletlerden birine yapılan savaş tehdidi diğer bütün üyeleri ilgilendirmekte ve MC, barışı koruma ve güvenliği sağlamak için gerekli her türlü önlemi alabilecektir (Mawlood, 2009).”

MC'nin sistemle devletler, savaş veya savaş tehdidine karşı yalnızca kendi çıkarları adına hareket etmek yerine diğer tüm devletlerin barış ve güvenliği için de karşı çıkmışlardır. Ayrıca Cemiyet, kuvvet kullanma yasağı sorumluluğunu Konsey yerine üye devletlere vermiştir (Keskin, 1998a: 138). 12. maddeye göre ise Cemiyet'in üye devletleri arasında bir anlaşmazlık ortaya çıktığında, bu anlaşmazlığın çözümü için ilk olarak yargı organları olan

hakemliğe veya mahkemeye başvuru yapacaklar, ikinci olarak ise MC Konseyine sunacaklardır. Üye devletler, yargı organlarının kararları veya Konsey raporları üç ay gibi bir sürede çıkana kadar savaşa başvurmaları yasaklanmıştır (Altınar, 2009). 15. madde 7. fıkrasında ise yargı organları veya MC Konseyinde hiçbir sonuç alamayan devletler, gerekli gördükleri yerde tedbirler almakta serbestti. Devletlere anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözme konusunda yukarıda da belirttiğimiz üzere yargı organları ve MC Konseyinin kararlarına kadar savaşa başvurmama konusunda birtakım yükümlülükler getirmiş (Detter, 1989: 55) ancak Cemiyet, savaşı tamamen yasaklamamıştır. Yalnızca meşru ve meşru olmayan savaş arasındaki farkı ortaya koymakla kalmıştır (Tütüncü, 2006: 14). MC kuvvet kullanılması konusunda bazı düzenlemeler yapmış olsa da savaşa başvurmayı devletlere tamamen yasaklamamış, sadece savaşa başvurma hakkını kısıtlamakla kalmıştır (Taşdemir, 2006: 98; Gündüz, 1998: 44; Kaya, 2005:169). Savaşın tamamen yasaklanmamasından dolayı oluşan bu boşluğu ise 27 Ağustos 1928 tarihinde imzalanan Briand-Kellog Paketi, savaşı ulusal politikanın bir vasıtası olarak yasaklamasıyla doldurmuştur (Taşdemir, 2005a). Ancak bazı durumlarda kuvvet kullanımını, örneğin meşru müdafaa hakkının yasal görülmesini şu şekilde açıklanmaktadır: Fransa Dışişleri Bakanı'ndan gelen bir mektuba yanıt olarak Amerika Birleşik Devletleri tarafından hazırlanan taslak antlaşma metnine eşlik eden bir notta:

“savaş karıştı hiç bir antlaşmada Amerika Birleşik Devletleri ve diğer egemen devletlerin sahip oldukları meşru müdafaa hakkı sınırlandırılmaz doğal bir haktır ve her egemen devlet tehdit anında bu hakkı kullanırken kendi kendilerine karar verebilirler. Ayrıca meşru müdafaa hakkı diğer tüm antlaşmaların üzerindedir” denilmektedir (Ferencz, 1975: 24-25).

Briand-Kellog Paktı üç maddeden oluşmaktadır:

- *Madde-1: İmzacı devletler, kendi milletleri adına, uluslararası anlaşmazlıkların çözümü için savaşmayı kabul etmezler ve bunu da en başta belirtirler.*
- *Madde-2: İmzacı devletler, problemlerin kaynağı ya da niteliği ne olursa olsun, anlaşmazlıkların çözümü sadece barışçı yollarla mümkündür.*
- *Madde-3: Antlaşmanın yürürlüğe konulması ve başka devletlerin katılması koşullarına yer verilmiştir (URL-17, 2008).*

Ancak Briand-Kellog Paktı'nda kuvvet kullanma yasağına ilişkin maddelerde çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin 1. maddede Pakt, MC'de olduğu gibi “savaşa başvurma” terminolojisini kullanılmış ve aynı şekilde savaşı yasaklamış ancak kuvvet kullanımına ise sadece sınırlandırmalar getirmekle kalması eleştirilere neden olmuştur (Taşdemir, 2006b: 99). Pakt'ın 2. maddesi belirli bir ölçüye kadar kuvvete dayalı tedbirleri barışçıl çözüm yöntemi şeklinde yorumlamış, bu madde 1. maddeyi daha geniş yorumlarken Pakt'ın girişinde bulunan kuvvet kullanımının yasaklandığı amaçlarla çelişmektedir (Başeren, 2003: 29). İkinci olarak Pakt'ın, yalnızca savaşı yasaklaması ve Cemiyet'in antlaşmasını ihlal eden ülkelere karşı nasıl ve ne şekilde cebri tedbirlerin alınacağını öngörmemesi, MC Sözleşmesi'nin temel kusurunu yenilemiştir (Meray, 1975:460-461).

Bir örf ve âdet hukuku kuralı hâline gelen kuvvet kullanma yasağı Briand-Kellog Paktı'nın önemli bir başarısıdır ancak II. Dünya Savaşı'nın çıkmasını MC gibi Briand-Kellog Paktı da önlemekte yetersiz kalmıştır (Doğan, 2008: 131).

2.3.2. Birleşmiş Milletler kuvvet kullanımı

Önemli amaçlar için kurulan Birleşmiş Milletler, Milletler Cemiyeti'nin hatalarına düşmemek adına üye devletlere daha etkili zorlama tedbirleri ile bu anlaşma metinlerine bağlı kalınmasını güvence altına almayı amaçlayarak bazı kurallar koymuştur (Orallı, 2014: 112). Örneğin, MC üye devletlere bazı sorumluluklar yüklemiş ancak bu sorumlulukları yerine getirmeyen devletlere herhangi bir yaptırım uygulamamıştır (Kelsen, 1952: 58).

Barış ve güvenliğin sağlanması BM Antlaşması'nın 1. maddesi 1. fıkrasında ilk amaç olarak açıklanmıştır (Stone, 1959: 271). 2. maddede ise 1. maddeye uygun amaçlar belirlenmiştir. 2. maddenin 3. fıkrasına göre: “Devletlerarasında çıkabilecek anlaşmazlıkları, barışçı yollarla çözüme kavuşturacaklardır.” Ayrıca bu maddeye göre

devletlere, aralarındaki anlaşmazlıkları kuvvete başvurarak çözmeleri kesinlikle yasaklanmıştır.

“Savaş” terimi BM Antlaşması’nın sadece Giriş kısmında kullanılmış olup bu terim yerine 2. maddenin 4. fıkrasında kuvvet kullanma, 39. maddesinde ise barışın tehdit edilmesi, barışın bozulması ve saldırı terimleri kullanılmıştır (Keskin, 1998a: 23, 24). 2/4 maddesinin getirdiği silahlı saldırı yasağı 20. yüzyılda uluslararası hukukun en temel normu olan “*jus cogens*”²⁷ kuralı niteliğindedir (Başeren, 2003: 49-77). San Francisco Konferansı’nda BM Antlaşması *jus ad bellum*²⁸ (savaş yapma-kuvvet kullanma hakkı) hakkında üç ilke belirlemiştir. İlk olarak BM Antlaşması’nın 2. maddesinin 4. fıkrasında hukuksal bir yükümlülük ifadesiyle kuvvet kullanma yasağı daha geniş içerikli olarak planlanmıştır. Örneğin, böylece yasak, BM üyesi devletler ile üye olmayan devletleri de kapsamaktadır. İkinci olarak bu tüzel yükümlülüğü yerine getirmek için uluslararası kurumlar oluşturulmuştur. Üçüncü olarak ise uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması bulunmaktadır (Taşdemir, 2006b: 103). Kuvvet kullanımını yasaklayan kesin hükümlerde dört istisna bulunmaktadır.²⁹ Ancak bu dört istisnanın son iki maddesi BM’nin kuruluş dönemine denk gelmektedir.

a. Meşru müdafaa hakkı

Meşru müdafaa hakkı, ortak güvenlik sisteminin bir parçası olup, BM Şartı’nın 51. maddesinde kısaca şöyle denilmektedir: “*BM üyesi bir devlet silahlı bir saldırıya uğradığında, Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlanması için gerekli tedbirleri alana kadar, meşru müdafaa hakkını kullanabilmektedir.*” (Green, 2009: 2, 7). Nitekim saldırıya uğrayan üye devlet Güvenlik Konseyi’nin karar almasını beklememektedir (Tosun, 2009: 103). Bunun örneğini, 11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırı “*silahlı saldırı*” olarak değerlendirilmiş ve Güvenlik Konseyi’nin kararını açıklanıncaya kadar Amerika kendini savunmak için meşru müdafaa hakkını kullanmıştır

²⁷ Latince “zorlayıcı hukuk” anlamına gelen JUS COGENS, uluslararası hukukta kesin veya yetkili olan ve devletlerin sapamayacağı kurallardır. Bu normlar, temel değerlere sahip olduklarından bunu yapmak isteyen taraflar arasında ayrı bir anlaşma ile dengelenemez. Günümüz çoğu devlet ve uluslararası kuruluş, tarihi Roma dönemine kadar uzanan Jus Cogens ilkesini kabul etmektedir. Jus Cogens hakkında geniş bilgi için bkz. Hossain, K., 2005. The Concept of Jus Cogens and the Obligation Under The U.N Charter. Santa Clara Journal of International Law, 3(1):71-98, s.73.

²⁸ Jus ad bellum, devletlerin savaşa veya genelde silahlı güç kullanımına başvurabilecekleri durumları belirtmektedir. Devletler arası kuvvet kullanımının yasaklanması ve bunun istisnaları (meşru müdafaa ve BM 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Şartı’nda belirtilen kuvvet kullanma yetkisi), jus ad bellum’un temel bileşenleridir. Stahn, C., 2007. ‘Jus ad bellum’, ‘jus in bello’... ‘jus post bellum’? Rethinking the Conception of the Law of Armed Force. *The European Journal of International Law*, 17(5):921-943, s.927-929.

²⁹ Kuvvet kullanımını yasaklayan kesin hükümlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Pazarcı, H., 2005. Uluslararası Hukuk. Turhan Kitabevi, Ankara.

(Abdybaeva, 2005). Dolayısıyla meşru müdafaa'nın işleyebilmesi için ortak savunma platformu olan NATO'nun³⁰ 5. maddesi³¹ kabul edilmiştir.

Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın VII. Bölüm 41. maddesi kararlarının uygulaması için ekonomik önlemler ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi birtakım yaptırımlar uygulamaktadır (Genç, 1999: 40).

b. Birleşmiş Milletler organları kararı ile kuvvet kullanma

Güç kullanımının yasaklanmasıyla, Birleşmiş Milletler çatısı altında barış ve güvenliğin korunması veya bozulan bir barışın yeniden inşası için ortak kuvvet kullanımını öngören ortak bir güvenlik sistemi kurulmuştur (Tosun, 2009: 107). Konsey'in varlık sebebi nedeniyle ilk olarak, kuvvet kullanımı gerektirmeyen tedbirleri ele almak, ikinci olarak ise bu tedbirler sonuç vermediği durumlarda kuvvet kullanımı ve askerî müdahale başlayacaktır (Orallı, 2014: 116).

BM Antlaşması'nın VII. Bölüm 39. maddesi uyarınca “*Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemleri Durumunda Alınacak Önlemler*”³² başlığını taşıyan hükmü mevcuttur.

BM Antlaşması'nın 41. ve 42. maddelerinde belirtilen güvenliğin ve barışın korunması için Güvenlik Konseyi tek başına karar almak zorundadır. Ancak Genel Kurul veya Genel Sekreter'in de bir olayı Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunma hakkına sahiptir. Bu tür talepler Konsey üyelerinden biri veya diğer ülkeler tarafından da yapılabilir. Ancak Konsey taleplerle bağlı değildir. BM Antlaşması'nın VIII. bölüm 52-54'üncü maddeleri³³ kapsamında bölgesel teşkilatlara BM Güvenlik Konseyi'nin izniyle zorlayıcı tedbirleri uygulama yetkisi verilmiş ve bu kapsamda kuvvet kullanma, normal yöntemlere kıyasla daha az merkezileşmekle beraber, Konsey'in güç kullanımını kontrol etmesi, kuvvet kullanma tekeli bozmamıştır (Bozkurt, 2007b: 43).

³⁰ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Doğu-Batı geriliminin arttığı bir dönemde doğdu. Üye devletler, ulusal güvenliklerini ve siyasi demokrasilerini Sovyet yayılcılığının meydan okumasından korumak için bir araya gelmişlerdir. Anlaşmazlıklar sık olmasına rağmen İttifak, değişen uluslararası koşullara cevap vererek dayanıklı olmuş ve 12 asli üye devletten 16'ya genişlemiştir. NATO'nun kökenleri, 1947-49 ABD, Kanada ve 10 Avrupa devletinin barış zamanında savunma ittifakına girmesi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemin en önemli gelişmelerinden biri olmuştur. NATO hakkında geniş bilgi için bkz. Miller, J.E., 2022. A Short History of NATO. link.gale.com/apps/doc/A7938823/AONE?u=anon~e04290fe&sid=googleScholar&xid=f617e7c7. 18 Şubat 2022.

³¹ NATO'nun 5. maddesi hakkında geniş bilgi için bkz.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr. Kuzey Atlantik Antlaşması. 9 Aralık 2008.

³² Bilgi için bkz. Topal, A.H., 2005. Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı. Beta Yayınları, İstanbul.

³³ Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın maddeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf.

2.4. BM Organlarının³⁴ Uluslararası Sorunları Çözmedeki Roller

2.4.1. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterliğin uluslararası barışın sağlanması ve sorunların çözümü konusunda önemli bir etkinliği bulunmaktadır (Annan, 2006). BM sözleşmesinin 99'uncu maddesine göre Genel Sekreterlik, ortaya çıkan veya çıkmak üzere olan sorunları Genel Kurula iletmekle sorumludur (Mengiler, 2006b: 246-247).

Uluslararası sorunların çözümünde Genel Sekreterliğin üç rolü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Genel Sekreterliğin bir sorun karşısında önleyici diplomasi konusunda sahip olduğu ağırlığı sayesinde gerekli yüksek düzeyde elçi ve arabulucuların atanması ve ihtiyaç duyulan bölgesel bağlantı noktalarının kurulmasıdır. İkincisi ise Sekreterlik gözetiminde Birleşmiş Milletler organlarını hemen bilgilendirip harekete geçirilmesi ve son olarak da Birleşmiş Milletler'in etkinliğini artırmak için mevcut yapıları ve kaynakları geliştirmektir (URL-18, 2001).

2.4.2. Genel Kurul

BM'de tüm üyelerin eşit koruma ve birer oya sahip olduğu Genel Kurulu yılda bir kez olağan toplanmaktadır (URL-19, 2021). Genel Kurulun özel bir gündem ya da olağan bir durum söz konusu olduğunda, toplanması ve aldığı kararlar tavsiye niteliği taşımaktadır (Çelikkol, 2019). BM Genel Kurulu uluslararası alanda ortaya çıkan herhangi bir probleme etkin müdahale etme hakkı bulunmamaktadır. Bu açıdan Genel Kurul uluslararası problemleri çözme konusunda öncelikle önleyici diplomasi görevi görmektedir (URL-20, 2011).

Genel Kurul, Güvenlik Konseyi'nin raporlarını kabul eder ve onları inceler. Genel Kurula üyeler arasında görüş ayrılığı olması bağlamında uluslararası barışın ve güvenliğin tehlikeye girdiği durumlarda güç kullanımı için tavsiye kararı alabilme yetkisi tanınmıştır (Bozkurt, 2003a: 50). Örneğin, Çin'in Güney Kore'ye karşı Kuzey Kore'nin yanında yer alması ve silahlı saldırıda bulunması saptanmış olmasına rağmen Güvenlik Konseyi'nin sürekli veto vermesi ve görevini yapamamasını gerekçe göstererek “*Barış için birlik*” kararı

³⁴ Birleşmiş Milletler Organları hakkında geniş bilgi için bkz. Vasif, İ., 2017. Birleşmiş Milletler Aracılığıyla Uluslararası Güvenliğin Sağlanması. *Lisans Bitirme Tezi*, Bakü

kapsamında saldırının ortadan kaldırılması için üye devletlerin askerî güçlerini BM'nin idaresine vermeleri konusundaki talebe rağmen bir netice alınamamış ve daha sonra Genel Kurul ambargo uygulanması önerisinde bulunmuştur (Kutlu, 2018: 186). Bu sebepten dolayı çoğu devlet problemlerin çözümü için Kurula müracaat etmeye başlamış ve bu nedenle de Kurulun bilgilendirilmesi için kısa süreli komiteler kurulmuştur (Birdişli, 2010: 177). Tüm bunlar sonucunda sorunların çözümü için oluşturulan geçici komiteler amacını aşmasından dolayı kaldırılmıştır (Arend ve Beck, 1993: 59). Genel Kurul, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıyla ilgili tavsiyelerde bulunabilir ancak müşterek kuvvet kullanımı konusunda hakkı bulunmamaktadır (Alsan, 1951: 157).

Genel Kurul ekonomik ve sosyal alanda uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi ve problemlerin çözülmesinde daha esnektir (Mengiler, 2005a: 231). BM Antlaşması'nın 13'üncü maddesi uyarınca, Genel Kurul ekonomik, eğitim, sağlık, sosyal, kültürel alanlarında uluslararası iş birliğini geliştirmek ve dil, din ya da ırk, cinsiyet, ayrımı yapmaksızın herkesin insan hakları ile temel özgürlüklerden yararlanması için araştırmalar yapılmasına vesile olmak ve bu gayeyle önerilerde bulunmaktadır (URL-19, 2021). Kurul, hem güvenlik hem de ekonomik ve sosyal alanlarda görevlendirilmesi sadece barışın korunmasıyla ilgili değil aynı zamanda barışın temellerinin sağlamlaştırılması amacına yöneliktir (Bozkurt, 2003a: 53).

2.4.3. Güvenlik Konseyi

BM Antlaşması'nın 23. maddesine göre, 5 daimî üyesi olan Amerika, İngiltere, Çin, Fransa, Rusya ile 10 geçici, toplam 15 üye devletten oluşan Güvenlik Konseyi'nin en önemli görevi uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanması ve korunmasıdır. Ancak daimî olmayan üye devletler ise iki yılda bir seçilirler (URL-19, 2021).

Konsey, Soğuk Savaş öncesi etkinliğini her ne kadar kaybetmiş olsa da sonrasında etkinliğini tekrardan artırmıştır (Sarooshi, 1999). Konseyin iki tür yetkisi bulunmaktadır:

- *Barışın bozulması durumunda çözüm üretmek,*
- *Gerektiğinde kuvvet kullanımını da içeren bağlayıcı kararlar almak,* (Çalış ve Kan, 2006: 54).

Güvenlik Konseyi, uluslararası barışın tehlikede olduğunu anladığında, yetkisini diğer BM kurumlarının ve diğer üye devletlerin taleplerinden bağımsız olarak yerine

getirmektedir. (Orallı, 2014: 117). Ayrıca Güvenlik Konseyinin aldığı kararlar anlaşmanın 25'inci maddesine göre üye devletler için bağlayıcıdır.³⁵

Güvenlik Konseyi uluslararası problemleri şu şekilde çözmektedir: Uluslararası hukuku ihlal eden devletleri caydırmak için bir zorlama aracı olarak ilk önce diplomatik yaptırımlar uygulanmaktadır. Eğer diplomatik yaptırımlar etkisiz kalırsa ikinci olarak ekonomik yaptırımlara başvurulur. Ekonomik ve sosyal yaptırımların da yetersiz kalması durumunda ise en son olarak askerî yaptırımlar uygulanır (Birdişli, 2010: 179).

2.4.4. Ekonomik ve Sosyal Konsey

BM'nin uluslararası ekonomik ve sosyal konuların konuşulduğu asıl mekân olarak tasarlanan Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), BM'nin ve uzman idaresinin ekonomik, sosyal, insani ve kültürel eylemlerini yönetmektedir. 1971 yılında 54 üyeye ulaşan Ekonomik ve Sosyal Konsey, 1998'de Haiti sorununun çözümü için Güvenlik Konseyi ile hareket etmiş ve bu tarihten sonra iki BM organı arasındaki ilişki günümüze kadar devam etmiştir (Birdişli, 2010: 177). Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yetki alanına giren özel sorunlar için “*Ad Hoc (belirli, özgül bir amaca yönelik olma)*” komiteler kurmaya yetkili olmuş ve bu komiteler üye devletlerin temsilcilerinden ya da uzman kişilerden oluşabilmekte ve ayrıca yılda iki defa toplanan ve tüm üyelerin bulunduğu Konsey'de, karar tasarılarının da bulunduğu Komite raporları bu toplantılarda sonuçlanmaktadır (Birleşmiş Milletler Türk Derneği, 1979: 5).

2.4.5. Uluslararası Adalet Divanı

Uluslararası sorunları çözmede ayrı bir öneme sahip olarak 1945 yılında kurulan Divan, kendi statüsü ve iç tüzüğüne uygun olarak çalışmalarını yerine getirmektedir (Çalık, 2015: 1108). Divan Statüsü'nün 41. maddesinde “Divan, şartların gerektirdiğine karar verirse tarafların haklarını korumak için hangi geçici tedbirlerin alınması gerektiğini belirtme yetkisine sahiptir” şeklinde açıklamaktadır (Boas, 2012: 362). Adalet Divanı, evrensel hukuk bağlamında barış anlaşmaları ve sorunların çözümünü kolaylaştırmaktadır. 2000'li yılların sonunda BM'nin yaklaşık 60 üyesi Adalet Divanı kararlarının bağlayıcılığını

³⁵ Bilgi için bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, 2021.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf. 24 Ekim 2021

kabul etmiş ve bu bağlamda Divan hem uluslararası toplumda itibarını artırmakta hem de sorunların çözümünde aktif rol oynamaktadır (Birdişi, 2010: 178).

2.5. Birleşmiş Milletler Barışı Destekleme Operasyonlarının Temel Unsurları³⁶

Barışı destekleme harekâtlarında ortak temel hukuksal unsurları meydana getiren olay 1956 yılında Süveyş bölgesinde³⁷ görevlendirilen ilk BM Silahlı Kuvvetleri olan ve sonraki BM misyonları için önemli bir emsal teşkil eden UNEF-I barışı koruma kuvveti görevinden itibaren günümüze kadar uzanan uygulamalar olmuştur (Yaman, 2007). Bu unsurlar; tarafların rızası, kuvvet kullanmama, tarafsızlık, iç işlere karışmama ilkesi olarak ele alınmıştır (Nalcıoğlu, 1997: 47-48). Barışı koruma operasyonlarının başarısı büyük ölçüde bu unsurların uygulanmasına bağlıdır.

2.5.1. Tarafların rıza ilkesi

Rıza, Barışı Koruma Harekâtlarının meşrutiyetini sağlayan ilk ilkedir. Rızanın varlığı ya da yokluğu hem Barışı Koruma Harekâtı hem de Zorlama Harekâtı'nın hemen hemen tüm tanımlarında önemli bir tanımlayıcı unsur olarak belirtilmektedir (Birtane, 2004).

Barışı Koruma Harekâtları; *“devletlerin izni veya isteği ile yapıldığından dolayı, Konsey'in yetki vermesi gereken ve güç kullanımı içeren veya zorunlu yaptırımlar olarak kabul edilen eylemler değildir”* (Arend ve Beck, 1993: 67). Zorlama Harekâtı; *“uluslararası yetkinin aldığı karar ve yaptırımlara bağlı kalmak için askerî güce başvurma veya kullanma tehdidi caydırıcı bir tehdittir”* (Sağsak, 2013). Barış Koruma Harekâtı'nı, Zorlama Harekâtı'ndan ayıran en önemli özellik, ilgili tarafların rızasının alınmasıdır (Çaycı, 1994: 37).

³⁶ Birleşmiş Milletler Barışı Destekleme Operasyonlarının Temel Unsurları hakkında geniş bilgi için bkz. Öncü, M., 2006. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukukî Temelleri. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 2(6):31-57

³⁷ Süveyş Kanalı bölgesi Mısır topraklarında kalan önemli bir noktadır. Bu bölgenin önemi sömürge geçmişi nedeniyle Mısır'ın özellikle Batı ile ilişkilerinin kötüleşmesine sebep olmuş, bu yüzden de Mısır, Süveyş Kanalı devletleştirdiğini açıklamıştır. Bu durumdan rahatsız olan ABD bir yandan da SSCB'nin Ortadoğu'da etkinliğini arttırmasına neden olmaması için olayı büyütmemeye çalışmıştır. Bu durum Kanal'ın yönetimini eline alan İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etmiş ve bundan dolayı da Kanal'ı geri almak için Mısır lideri Cemal Abdünnasır'ı devirmek istemişlerdir. Bunun sonucunda 1956 yılında Süveyş Krizi ortaya çıkmış ve İngiltere ile Fransa bu olayda askerî mücadeleyi kazanmasına rağmen siyasi mücadeleyi kaybetmişlerdir. Bu olay Ortadoğu bölgesinde ve dünya düzeninde bazı dengelerin değişmişmesine neden olmuştur. Süveyş Krizi hakkında geniş bilgi için bkz. Kılıçoğlu, M.E., 2021. 1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6(2):726-757

BM Antlaşması'nın VII. bölümünde bulunan 39. ve 40. maddelerine dayanarak yapılan Barışı Koruma Harekâtı dâhil diğer tüm Barışı Destekleme Harekâtları ilgili tarafların ve ev sahibi ülkenin rızasına dayanmaktadır (Sağsak, 2013).

Uluslararası durumlarda devlet içi anlaşmazlıklarda, tüm tarafların rızasını almak çoğu zaman imkânsızdır. En azından gerekli olan mevcut hükümetin rızası alınsa bile diğer tüm tarafların rızası alınmadığından ülke içinde sorunlara yol açabilmektedir (Nalcioğlu, 1997: 51). BM bu tür sorunların çözümü için mevcut hükümet dâhil diğer bütün tarafların rızalarının alınması yönünde çaba sarf etmektedir.³⁸

Sonuç olarak, tarafların rızası temel alınıyorsa Barışı Koruma Harekâtı'ndan, tarafların rızalarının mühim olmadığı vaziyetlerde ise Zorlama Harekâtı'ndan bahsedilecektir. Bu nedenle, burada belirleyici ilke olan her zaman rıza ilkesidir ve harekât boyunca elde tutulması gerekli ve önemlidir (Knol, 1988: 325).

2.5.2. Kuvvet kullanmama ilkesi

Barışı Destekleme Harekâtları'nın meşrutiyetini sağlayan ikinci unsur kuvvet kullanmama ilkesidir. Kuvvet kullanmama ilkesinin BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nün 42. maddesinde Zorlama Harekâtı'ndan tümüyle farklı olduğu görülmektedir. BM eski Genel Sekreteri General Hammarskjöld Barışı Destekleme Harekâtı'nı; *“Yalnızca askerlerin gerçekleştirilebileceği ancak askeri olmayan bir eylem”* olarak yorumlanmaktadır. Barışı Destekleme Harekâtları'nın merkezinde ordunun bir savaş ilkesi değil, barış için bir katalizör olarak kullanılması vardır. Bu nedenle Barışı Destekleme Harekâtı, Zorlama Harekâtı'nın tam tersidir. Bu yoruma göre barışı destekleme personeli, *“düşman olmayan asker”* olarak tanımlanmaktadır (Col, 1993: 54).

Kuvvete ilk başvuran taraf hiçbir zaman barış gücü olmamıştır (Bozkurt, 2007b: 81). Geleneksel barışı koruma eylemlerinde kuvvet kullanmama ilkesine bazı istisnai durumlar hariç³⁹ genellikle uyulmuş ve özellikle tarafların iş birliği çabasında başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

³⁸ Bunun en iyi örneğini 1978'de Birleşmiş Milletler Geçici Görev Kuvveti (UNIFIL)'da görmek mümkündür. Mevcut Lübnan Hükümeti'nin rızasıyla Güney Lübnan'da bulunan UNIFIL, bölgede etkin ve kontrolsüz silahlı gruplarla ciddi sorunlar yaşamışlardır.

³⁹ Bunlar BM tarafından yapılacak olan zorlama harekâtı ile devletlerin kendilerini savunma durumlarıdır. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. General Assembly Document A/3943 par. 178. <https://rinj.org/documents/un/N5902484.pdf>.

Kuvvet kullanma sadece meşru müdafaada son çare olarak kullanılmaktadır. Bu aşağıdaki durumlarda mümkündür:

- *Silahlı saldırıya uğramaları durumunda,*
- *Görevleri şiddet nedeniyle engellenirse,*
- *BM'ye yönelik silahlı saldırı olması durumunda,*
- *Bir BM personelinin silahlı saldırıya uğraması durumunda,*
- *BM personelinin kaçırılmak, tutuklanmak veya silahlarını zorla almak istenmesi gibi durumlar söz konusuysa hemen olay yerinde BM kuvvet komutanının emriyle güç kullanılabilecektir.*

Kuvvet kullanmama ilkesi bazı durumlarda hafif silahlı BM personelinin zor durumda bırakabilmektedir. Örneğin Somali ve Bosna'da etkisiz duruma düşmesine neden olmuştur (Nalcıoğlu, 1997: 58). Bu durum kuvvet kullanmama ilkesinin harekâtı engellediği görüşüne de neden olmuştur.

Birçok siyasi görüşlerle zorlama harekâtına ilişkin alınamayan kararlar karşısında, eğer barışı koruma harekâtı bir seçenek harekâtı olarak kararlaştırılmış ise bütün engellerine karşın, kuvvet kullanma yetkisi belli ölçülerde verilmesi gerekmektedir. Aksi hâlde barışı koruma harekâtı ile yapılacak olan askerî operasyonların büyük başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmazdır (Roberts, 1994: 105).

2.5.3. Tarafsızlık ilkesi

“*Tarafsızlık*” ilkesi üçüncü ilke olarak Barışı Destekleme Harekâtları'nın temel bir ilke olarak ele alınmaktadır. Rızanın varlığı ile kuvvet kullanmama ilkesi Barışı Destekleme Harekâtı'na yasallık kazandırmakta ve bunu da tarafsızlık ilkesi korunarak sağlanmaktadır. Bu üç unsur, birbiriyle bağlantılıdır. Tarafsızlığın, bu unsurların yanında, barışı destekleme görevlerini kararlılıkla ve aktif bir devam ettirmek amacıyla çok önemli olan iş birliğini sağlamak gibi önemli görevlere sahiptir (Dobbie, 1994: 126).

Tarafsızlık için göz önünde bulundurulması gerekenler ise şunlardır: Kuvvetin bünyesinde, görev emrinin verilmesinde, üst yönetimde ve en uçtaki uygulayıcıların eylemlerinde şöyle ki tüm kademelerinde bulunmalıdır.

Tarafsızlık ilkesinin Barışı Destekleme Harekâtı'nda korunması kesin olarak şarttır. Bu yüzden tarafsızlık; birincisi, harekâtın bütün etaplarında bulunmalı ikincisi, kuvvetin bünyesinden görev talimatının çözümüne; üçüncüsü, yönetiminden en uçtaki uygulayıcıların

eylemlerine kadar hâkim olmalıdır (Dobbie, 1994: 133-135). Aksi hâlde, bunların sağlanmaması durumunda barışı destekleme kuvveti hem tarafların kendisine olan saygınlığını kaybeder hem de görevi zorlaşır. Son olarak barışın korunmasına dair görevlerde tarafsız bir şekilde yürütülmesi son derece önemlidir. Çünkü taraflar arasında var olan rekabetten dolayı karşı taraf, barışı koruma görevlilerinin sergilemiş oldukları tutum ve davranışlarından dolayı suçlamalarda bulunabilirler. Bu konuda gerekli çabanın gösterilmesiyle tarafsızlıkla örtüşmeyen davranışlardan sakınılmalıdır (Dobbie, 1994:135).

2.5.4. İç işlere karışmama ilkesi

BM Barışı Koruma Harekâtı'nın temel ilkelerinden dördüncüsü, iç işlere karışmama ilkesidir. Devletlerin var olan egemenlik hakkının ve egemen eşitliği ilkesinden dolayı bu ilke, ev sahibi ülkenin iç işlerine karışma hakkı bulunmamaktadır (Perkins, 1981: 93-94). BM Antlaşması'nın 2. mad. 7. fıkrasında iç işlere karışmama ilkesiyle ilgili düzenleme yapılmıştır (URL-19, 2021).

VII. bölümde de bahsedildiği üzere zorlama önlemlerinin alınmasına iç işlere karışmama ilkesi herhangi bir engel teşkil etmemektedir.

Ev sahibi ülkenin sınırları içerisinde gerek zorlama harekâtı sırasında gerek sonrasında herhangi bir şekilde barışın korunmasıyla bağdaşmayan bir durum söz konusu olduğunda iç işlerine karışmama itirazı ile karşılaşması olasıdır.

BM yetkili organları tarafından barışı koruma birliğine verilen yetki çerçevesinde başlatmış oldukları faaliyetlerin ev sahibi ülke iç işlere karışma algısıyla engelleme hakkı bulunmamaktadır. Örneğin görev yetkisiyle iki ülke arasında tampon bölgede bulunan barışı koruma birliğinin sınırlarda kanun dışı geçişleri engellemek ve sınırları kapatmak gibi görevlerinin yerine getirilmesinde iç işlerine karışma ilkesini ihlal ettiği anlamına gelmemektedir. Ancak bu faaliyetleri ulusal yetki alanına girmeden hem kendi güvenliğini hem de uluslararası barışın korunması ve sağlanması amacıyla yapılmalıdır (Bowett, 1969: 425).

Barışı koruma birliğinin bir ülkede bulunması ancak o ülkede ortaya çıkan iç savaşın uluslararası bir nitelik taşımasıyla mümkündür. Ayrıca bir ülkenin kendi içindeki sorunları barışı koruma birliğini bağlamamaktadır. Yalnızca ulusal yetki boyutundaki sorunlara karşı görevleri bulunmaktadır. Ancak Birleşmiş Milletler, tarafların istekleri doğrultusunda arabuluculuk yapabilir (Nalcıoğlu, 1997: 75).

2. TÜRKİYE'NİN BARIŞI DESTEKLEME HAREKÂTLARINA KATILIMI

2.1. Türk İç Hukukunda Harekâtlara Katılma Esasları

Devletler, güç kullanımını anayasal düzeyde değerlendirmeyi tercih etmekte ve genel olarak kuvvet kullanma kararını çeşitli anayasal düzenlemelere tabi tutmaktadır (Denk, 2011: 9). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin barışı koruma harekâtlarında görevlendirilmesi için BM Güvenlik Konseyi tarafından yetki verilmesi hâlinde öncelikle siyasi bir kararın oluşturulması gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre, Bakanlar Kurulu tavsiye kararı çerçevesinde durumu gözden geçirir ve Millî Güvenlik Kurulu bu konuda hükümeti bilgilendirir ve hükümet taslağı ile Meclis'e sunmaktadır.

TSK'nin BM Barışı Destekleme Harekâtı'na katılımının hukuki dayanağını, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 92. maddesinde açık bir şekilde belirtilmiştir.⁴⁰

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İç Tüzüğü'nün 129'uncu ve 130'uncu maddelerinde de belirtildiği üzere savaş ilan edilmesi durumunda talep edilmesi hâlinde silahlı kuvvetlerin gönderilmesi veya kabulü konusunda öncelikle Bakanlar Kurulu'nun istemi ile TBMM'nin kararıyla belirlenmektedir. TBMM toplanamadığı ve ani karar verilmesi durumu söz konusu olduğunda Cumhurbaşkanı da TSK'nin gönderilmesine karar verebilmektedir (Yaman, 2007).

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Barış Gücü Harekâtı yönergeleri şu şekilde sıralanmıştır: Genelkurmay Başkanlığı, Barış Gücü Harekâtı görevinin yürütülmesi, kuvvetin eğitim ve öğretim esasları, Kuvvet Komutanlıkları ve Türk Barış Gücü Komutanlarının görev ve sorumluluklarının iyi bilinmesi, Barış Kuvveti'ne katılım anlaşmalarının yapılmasının şekli, yöntemi, harekât esasları, teşkilatlanma, bölgeden geri çekilme, personel, insani yardım faaliyetleri, lojistik hususlar, istihbarat ve basın, mali, hukuki konular ve halkla ilişkiler ile bunlara ek olarak angajman kuralları da düzenlenerek yer almıştır. Bunun yanı sıra, barışı destekleme harekâtlarına katılmak üzere yurt dışına gönderilen TSK birliklerinin, görev yerindeki ihtiyaç malzemelerini temin etme konusunda Bakanlar Kurulunca belirlenen Esaslar, 12 Eylül 1996 tarihli Resmî Gazetede yayımlanmıştır (Yaman, 2007).

⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 92. Maddesi hakkında geniş bilgi için bkz. Ergül, O., Kontacı, E., Akgün, D.P., 2020. 1982 Anayasası. Savaş Yayınevi, Ankara.

2.2. Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına İlk Katkısı: Kore'ye Asker Gönderme⁴¹

Türk dış politikasının şekillenmesinde etkili olan olay şu şekilde cereyan etmiştir: Haziran 1945'te Sovyet Dışişleri Bakanı Vyaçeslav Molotov'un Türkiye'nin büyükelçisi Selim Sarper'e “*özetle Türkiye, Rusya ile uzlaşmak istiyorsa: Montreux Boğazlar Sözleşmesi yeniden gözden geçirilecek, kara ve deniz üsleri ile ortak savunulacak ve ayrıca Kars, Ardahan ve bazı Türk vilayetlerinin Rusya'ya verilmesi*” yönünde isteklerini belirtmiştir (Esmer, 1996b: 193). Bu tehditlere karşı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise, “*Türkiye'nin verilecek bir karış toprağının olmadığını, gerektiğinde bu uğurda şerefîyle canını vereceklerini*” ifade etmiştir (Gürsel, 1968: 233). CHP bu tehdide karşı Batı'nın yanında yer almak istemiş ancak NATO'ya üye olma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Mütercimler ve Öke, 2004: 85).

Türkiye'nin çok partili hayata geçmesiyle 14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti %53,3 oy alarak birinci olmuştur (Demirci, 2021: 135). Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Adnan Menderes'e 2 Haziran 1950 tarihinde 19. hükümeti kurma görevini vermiş ve böylece DP Hükümeti, 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan darbeye kadar bu görevini sürdürmüştür (Demirel, 2013: 62). Aynı yıl Kore'de patlak veren savaşın gelişmelerini DP Hükümeti de yakından takip etmiştir. Ayrıca DP, bu konuyu TBMM'de gündeme getirmiş ve BM'nin barışı koruma yönündeki çağrısını destekleme kararı aldıklarını duyurmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 311). Bunun en önemli nedeni ise giderek artan Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin ilk hedefi batının liderliğinde kurulan askerî, siyasi ve ekonomik ittifaklara katılmak istemesidir (Bağcı, 2007: 8). Böylece DP Hükümeti, 25 Temmuz 1950 tarihinde savaşa girme kararını fiilî olarak açıklamıştır (Zafer, 26 Temmuz 1950: 1). TBMM'ye danışılmadan alınan bu radikal karar muhalefetin tepkisine neden olmuştur (Bağcı, 2007: 20). Daha sonra TBMM'nin açılmasıyla kasım ayında onaylanması gerçekleşebilmiştir (Akkaya, 2012: 7). Muhalefetin tüm itirazlarına karşı DP Hükümetinin kararından vazgeçmemesinin nedenini NATO üyeliği için iyi bir fırsat olarak görülmüş olmasından kaynaklanmaktadır (Yeni İstanbul, 4 Ağustos 1950: 1).

3 Ağustos 1950 tarihinde Genelkurmay Başkanlığının emriyle TSK Ankara'dan Kore'ye gönderilmek üzere Türk Savaş Birliğinin kuruluş çalışmalarına başlanmış (Denizli,

⁴¹ Kore Savaşı hakkında geniş bilgi için bkz. Schlesinger, J., 1973. The Dynamics of World Power: a documentary history of United States foreign policy, 1945-1973. Chelsea House Publishers, New York, pp. 339-427.

1994: 62) ve 18 Eylül 1950’de Tugay Komutanı’nın Kara Kuvvetleri Komutanlığı’na Tugay’ın Teşkilatı, personeli, seferi hazırlık durumuyla ilgili raporu hazırlanmıştır.⁴²

Birleşmiş Milletler tarafından Türk Tugay birliklerini Güney Kore’ye nakletmek için beş Amerikan gemisi görevlendirilmiştir. Bunlardan üçü sayısı 5.000’i bulan Tugay personelini, iki gemi ise top, mühimmat ve nakil araçlarını taşıyacak ve gemilerin hareket saati Amerikalı yetkililer tarafından tespit edilmiştir. Hareket zamanı önceden Türk yetkililere haber verilmiştir. Amerika’nın usullerine göre gemilere binme ve inme listeleri hazırlanmıştır (Dora, 1963: 26). Mısır (Süveyş Kanalı)’na kadar gemilerin korunması görevi Türk Deniz Kuvvetlerine, bu bölgeden sonra ise İngiliz donanmasına ait olmuştur (Genel Kurmay Harp Daire Başkanlığı, 1975: 73).

Kore Savaşı soğuk savaşın ilk sıcak çatışmasıdır diyebiliriz (Haşimi, 2014). Savaş, 27 Temmuz 1953 tarihinde ateşkesin imzalanmasıyla sona ermiştir (Artuç, 1990: 352). Böylelikle 38. Paralel, Kuzey ve Güney Kore arasında sınır hattı olarak kabul edilmiştir. Savaş sonrası kuşkusuz en çok kaybı Güney Kore ile Kuzey Kore vermiştir. Resmî olmayan rakamlara göre Çin ile Kuzey Kore’nin ordu kayıpları bir buçuk milyon olarak tahmin edilmekte, Güney Kore’nin ise 220.000’i asker, 1.000.000’u sivil olmak üzere 1.220.000 insanını kaybetmiştir (Güven, 2007). Savaşta 721 Türk askerimiz şehit ve 672 askerimiz de gazi olmuştur (Oran, 2009: 547).

Üç katile hâlinde 14.936 Türk askeri Kore’de savaşmıştır. Türk Tugaylarının zayıyatının %22 olması, şehitlerin toplam zayıyatı ise %27’yi bulması büyük bir kayıp olarak değerlendirilmiştir (Yücel, 2001: 75). Türkiye, Kore’ye 1960 yılına kadar bir Tugay göndermiştir. 1966’dan 1971 yılına kadar her yıl bir bölük gönderilmiştir (Denizli, 1994: 184). Bu tarihten sonra Türk askerinin Kore’ye gönderilmesine son verilmiştir.

Savaşın bitiminden bir yıl önce 18 Şubat 1952 tarihinde mecliste kanun tasarısının onaylanmasıyla Türkiye NATO’ya resmen girmiştir (Yüceer, 2002: 87). Türkiye’nin NATO’ya girişini Armaoğlu şu şekilde yorumlamıştır: *“Türkiye’nin Kore Savaşı’nda akıttığı kanın ve kahramanlığının, NATO’ya girmesinde çok önemli bir rol oynadığını” ifade etmiştir (Armaoğlu, 2004: 455). Ancak Gönlübol, “Türkiye’nin NATO’ya alınmasının arkasında yatan iki neden bulunduğunu, bunlardan birincisi NATO’nun güney-doğu kanadını güçlendirmek, ikincisi ise SSCB saldırısı karşısında Türkiye’nin hava üslerine ihtiyaç duyulması olmuştur (Gönlübol ve ark., 1974: 230).”*

⁴² Raporla ilgili geniş bilgi için bkz. Genelkurmay Harp Dairesi Başkanlığı, 1975. Kore Harbinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Muharebeleri (1950-1953). Genelkurmay Basımevi, Ankara.

2.3. Mustafa Kemal Atatürk'ün Dünya Barışı Görüşü

Cumhuriyetin temelinde yatan en önemli ilkelerden biri Türkiye'nin dünya barışına katkı sağlama yaklaşımının olduğu görülmektedir. Atatürk, 17 Mart 1937 tarihinde Ankara'yı ziyaret eden Romanya Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede dünya barışına katkı sağlamanın önemini dile getirmiştir.⁴³

“Yurtta Sulh Cihanda Sulh” Türk Dış Politikasının temelini oluşturmaktadır (Giritli, 1986: 607). Ancak Atatürk'ün “*Savaş kaçınılmaz olmalıdır; bir ulusun hayatı söz konusu olmadıkça savaş bir cinayettir*” sözleri, barışın ne kadar önemli olduğunu açıklamaktadır (Atatürk Araştırma Merkezi, 2006: 297).

2.4. Türkiye'nin BM Barış Gücü Operasyonlarına Katkıları⁴⁴

Türkiye, yukarıda da belirttiğimiz üzere 25 Temmuz 1950 tarihinde Birleşik Milletler Barış Gücü Operasyonları'na Kore Savaşı'na asker göndererek katkı sağlamıştır. Aşağıda da ülkemizin, geçmiş dönemlerde icra edilen harekâtlar ile geçmiş dönemde katkı sağlanan uluslararası gözlem görevlerinin neler olduğu hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

2.4.1. Geçmiş dönemlerdeki harekâtlar

BM Somali Harekâtı (UNOSOM); Aralık 1992'de BM Güvenlik Konseyi'nin 794 sayılı kararıyla, insani yardımların güvenli bir şekilde ulaştırılması amacıyla Somali'de Birleşik Görev Kuvveti (UNITAF) kurulmuştur (Oğultürk, 2021: 645). Türkiye hem insani yardım hem de barışı koruma harekâtına 2 Ocak 1993 ve 22 Şubat 1994 tarihleri arasında bir zırhlı bölükle katkı sağlamıştır (Kökçam, 2021). Başarısız olan UNITAF harekâtının UNOSOM II olarak düzenlenmesiyle 4 Mayıs 1993-18 Ocak 1994 tarihleri arasında barış gücünün komutanlığını bir Türk korgeneraline verilmiştir (Bir, 1999: 88). Ancak Somali'deki iç savaşın giderek şiddetlenmesinden dolayı geri çekilmek zorunda kalmıştır (Öcal, 2010: 299).

⁴³ Konu hakkında geniş bilgi için bkz. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>. Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları. 14 Mart 2020.

⁴⁴ Türkiye'nin BM Barış Gücü Operasyonları'na Katkıları hakkında geniş bilgi için bkz. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>.

BM Bosna-Hersek Koruma Gücü (UNPROFOR) NATO Uygulama/İstikrar Kuvveti (IFOR/SFOR); BM Güvenlik Konseyi'nin 743 Sayılı kararıyla kurulan askerî güce (UNPROFOR) Türkiye, 4 Ağustos 1993-31 Aralık 1995 tarihleri arasında alay seviyesinde zırhlı birlik görevlendirmiştir (Keser, 2010b: 31-32). 14 Aralık 1995 tarihinde Dayton Barış Antlaşması'nın uygulanması görevi NATO'ya teslim edilmesinden sonra, IFOR ise NATO İstikrar Gücü (SFOR)'a devredilmiştir (Dalar, 2008: 99). Bu gelişmeler ışığında Türkiye, UNPROFOR'a tahsis ettiği alay büyüklüğündeki birliğini tugay seviyesine çıkarıp, önce IFOR'un 20 Aralık 1996 tarihinde de SFOR'un kurulmasıyla (Başak, 2019) kuvvet indirimiyle birlikte Türkiye'nin tugay düzeyindeki katkısı aşamalı olarak tabur seviyesine indirilmiştir. 2004'de SFOR'un misyonu, Avrupa Birliği Gücü (EUFOR) tarafından devam eden ve yürütülen Althea Harekâtı'na teslim edilmiştir (Tartıcı, 2020).

BM Kongo Demokratik Cumhuriyeti Misyonu (MONUC); BM Güvenlik Konseyinin 1279 sayılı kararına istinaden AB tarafından Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde düzenlenen seçimler sebebiyle BM 2006'da dört ay boyunca Kongo Demokratik Cumhuriyeti Misyonu (MONUC)'nu desteklemiştir (Yaman, 2007). Türkiye, C-130 askerî nakliye uçağı ile 21 Temmuz-1 Aralık 2006 tarihleri arasında Libreville/Gabon'da görevde bulunmuştur (Albayrak, 2008).

BM Sudan Misyonu (UNMIS); 24 Mart 2005'te BM Güvenlik Konseyinin 1590 sayılı kararıyla BM Sudan Misyonu kurulmuştur (Keskin, 2009b: 80). Türkiye, 27 Temmuz 2010 tarihinde kapatılan UNMIS'e, 2005 ve 2010 yılları arasında karargâh personeli ile katkı sağlamıştır (Gökçe, 2017).

BM-Afrika Birliği Darfur Misyonu (UNAMID); 2005-2007 tarihleri arasında NATO, BM-Afrika Birliği Darfur Misyonu (UNAMID)'e eğitim ve ulaştırma desteğinde bulunmuştur (Çam, 2022). Türkiye, 2006'da (UNAMID)'e bir C-160 nakliye uçağıyla destek vermiş ve buna ilaveten 2006-2011 yılları arasında personel göndererek katkıda bulunmuştur (URL-21, 2020). UNAMID, 31 Aralık 2020 tarihinde faaliyetlerine son vermiştir.⁴⁵

BM Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA); BM Afganistan Yardım Misyonuna (UNAMA), Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nın 28 Mart 2002 tarihinde aldığı 1401 sayılı karara dayanarak kurulmuştur (Yıldız, 2014). Türkiye, UNAMA'nın

⁴⁵ 22 Aralık 2020'de BM Güvenlik Konseyi, UNAMID'in 31 Aralık 2020'deki görev süresini sona erdiren 2559 sayılı kararı oy birliği ile kabul etmiştir. Tüm personelin 30 Haziran 2021 tarihine kadar Sudan'dan çekilmesi planlanmaktadır. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. <https://unamid.unmissions.org/unamid-ends-its-mandate-31-december-2020>. 30 Aralık 2020.

Afganistan Kabil'deki ana karargâhına 267 askerî personeli ile katılım sağlamıştır (Tunç, 2002: 271).

BM Mali Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu (MINUSMA); BM Güvenlik Konseyi'nin kararıyla 25 Nisan 2013 tarihinde kurulan MINUSMA'ya Türkiye, 2 Ağustos 2016 tarihinde TBMM'den alınan kararla bu göreve dâhil olmuş ve Orta Afrika Cumhuriyeti (OAC)'de barışı koruma güçlerine “*sivilleri korumak, sivillere yönelik tehditleri tespit etmek ve belgelemek, geçişlerde siyasi hayatın işleyişine ve devlet otoritesinin kurulmasına katkıda bulunmak, devletlerin toprak bütünlüğünü korumak, insani yardımın ulaştırılmasını kolaylaştırmak, BM personeli ve insan haklarını korumak ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde güvenliği yeniden tesis etmeye yönelik reform çalışmalarını teşvik etmek, desteklemek, silahsızlanmayı ve ülkelere geri dönüşü desteklemek (TBMM MINUSMA Tezkeresi Onay Belgesi, 2016)*” şeklinde tanımlanmış olup bu görevde yer almıştır (Dora, 2022: 206). Ayrıca Mali “*BM barış gücü misyonları için en çok kayıp verilen ülke*” olarak bilinmektedir (Oktay, 2022).

2.4.2. Geçmiş dönemdeki gözlem görevleri

BM İran-Irak Askerî Gözlemci Grubu (UN Iran-Iraq Military Observer Group-UNIIMOG); İran-Irak Savaşı 1980 yılında başlamış ve sekiz yıl sürmüştür. Savaşın bitiminden sonra BM İran-Irak Askerî Gözlem Grubu (UNIIMOG) kurmuştur. Türkiye katıldığı ilk uluslararası gözlem görevi olan UNIIMOG'a, Ağustos 1988-Mayıs 1991 tarihleri arasında altı aylık süreyle askerî gözlemci göndermiştir (Kiraz, 2020: 390).

BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonu (UNIKOM); 1991 yılında Irak askerlerinin Kuveyt'ten çekilmesinden sonra BM tarafından UNIKOM (BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonu) kurulmuştur. Türkiye, toplam 75 personelle UNIKOM'a katkıda bulunmuştur (Koçer, 2006: 50).

BM Gürcistan Askerî Gözlemci Misyonu (UNOMIG); 1993 yılında, Gürcistan ile Abhazya arasında imzalanan ateşkes anlaşmasını denetlemek için Ağustos 1993'te BM Gürcistan Gözlemci Misyonu kurulmuştur (Bal, 2017: 169). Türkiye ise 1994-2009 tarihleri arasında göreve destek vermiştir (Başak, 2019).

*El Halil’de Uluslararası Geçici Mevcudiyet Gözlem Görevi (TIPH)*⁴⁶; 1985-1997 yılları arasında yapılan görüşmeler neticesinde El-Halil’de Geçici Uluslararası Huzur (TIPH) faaliyete geçmiştir. Türkiye, bu misyona Şubat 1997-Nisan 2008 tarihleri arasında personel görevlendirmiştir (Semerci ve Samra, 2019). 1 Şubat 2019 tarihinde İsrail bu misyonu tek taraflı olarak bitirmiştir.

BM Doğu Timor Destek Misyonu (UNMISET); Doğu Timor’da barış, güvenlik ve istikrarın temin edilmesi için Ekim 1999 yılında, BM misyonu UNTAET kurulmuştur (Çınar, 2016: 98). 1 Şubat 2000 tarihinde Türkiye, iki askerî gözlemciyle katılmıştır (Koçer, 2006: 51). Toplam sekiz Türk subayının görev yaptığı Doğu Timor 2002 yılında, Doğu Timor bağımsızlığını kazanmasıyla UNTAET, UNMISET adını almasıyla Türkiye’nin bu misyondaki varlığı Mayıs 2004 yılında sona ermiştir (Yaman, 2007).

BM Bosna-Hersek Misyonu (UNMIBH); Türkiye, BM Bosna Hersek Misyonu “Askerî Danışmanlar Timi”ne Ocak 2001-Ocak 2002 tarihleri arasında 1 Türk subayını askerî danışman olarak görevlendirmiştir (Albayrak, 2008).

Tablo 2.1. Türkiye’nin BM Gözlem Görevlerine Katkısı⁴⁷

BM GÖZLEMCİ GÖREVİ	BAŞLANGIÇ	BİTİŞ
UNIIMOG (BM Askerî Gözlemci Görevi / İran-Irak)	Ağustos 1988	Mayıs 1991
UNIKOM (BM Askerî Gözlemci Görevi / Irak-Kuveyt)	Mayıs 1991	Mart 2003
UNOMIG (BM Askerî Gözlemci Görevi / Gürcistan)	1994	2009
TIPH (BM Askerî Gözlemci Görevi / İsrail-Filistin)	Şubat 1997	Nisan 2008
UNMISET (BM Askerî Gözlemci Görevi / Doğu Timor)	Şubat 2000	Mayıs 2004
UNMIBH (BM Askerî Gözlemci Görevi / Bosna-Hersek)	Ocak 2001	Ocak 2002

⁴⁶ 28 Mart 2002 tarihinde TIPH’e ait gözlemci askerleri taşıyan araca silahlı saldırı düzenlemiş ve bu saldırı sonucunda Hava Kuvvetlerinde görevli Binbaşı Cengiz Toytunç ve bir İsviçreli kadın asker hayatını kaybetmiştir. Yüzbaşı Hüseyin Özarslan ise hafif yaralanmıştır. Geniş bilgi için bkz. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/binbasi-barisa-kurban-628114/> (28 Mart 2002).

⁴⁷ Tablo 2.1, BM’nin Barışı Koruma Operasyonları ve TSK internet sayfalarından yararlanarak düzenlenmiştir. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/180413_unpeacekeeping-operationlist_2.pdf
<https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisDestekleme> (14.03.2020)

Tablo 2.2. Türkiye'nin Geçmiş Dönemlerde Düzenlenen BM Harekâtlarına Katkısı⁴⁸

BM GÖREVİ	BAŞLANGIÇ	BİTİŞ
UNOSOM-II (BM Harekâtı / Somali)	2 Ocak 1993	22 Şubat 1994
UNPROFOR (BM Harekâtı / Bosna-Hersek)	4 Ağustos 1993	31 Aralık 1995
MONUC (BM Harekâtı / Kongo Demokratik Cumhuriyeti)	21 Temmuz 2006	1 Aralık 2006
UNMIS (BM Harekâtı / Sudan)	25 Nisan 2005	27 Temmuz 2010
UNAMID (BM Harekâtı / Darfur-Sudan)	24 Ekim 2006	29 Ekim 2006
UNAMA (BM Harekâtı / Afganistan)	2012	2015
MINUSMA (BM Harekâtı / Mali)	2016	Devam ediyor.

2.5. Türkiye'nin BM Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılımındaki Nedenler

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde BM barışı destekleme harekâtlarına katılma konusunda sınırlı kalmış olsa da Soğuk Savaş Dönemi sonrasında ise aktif olarak yer almıştır. Ancak Türkiye'nin bu harekâtlarda bulunması sadece üyesi olduğu uluslararası örgütlerin yükümlülüklerini yerine getirmekten ibaret olmadığı ve bunun dışında da başka nedenlerin de olduğu anlaşılmaktadır. Bunların bir bölümü genel ve uluslararası nedenler iken bir bölümü de Türkiye'ye has nedenlerdir. Koçer'in 2006'da yayımlanan çalışmasına göre bu nedenler kısacası aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- **“Yurtta Barış, Dünya’da Barış”:** Türkiye'nin BM barış harekâtlarına katılımındaki temel referansı “yurtta barış, dünyada barış” ilkesi olmuştur. Türkiye'nin dünya barışına verdiği önem M. Kemal Atatürk tarafından dış politikamıza kazandırılmıştır.
- **Uluslararası Yükümlülükler: “Pacta sunt servanda (Ahde Vefa)”:** Pacta sunt servanda (ahde vefa) ilkesi Türk Dış Politikasının önemli davranış kalıplarından biri olmuştur. Uluslararası örgütlerin ve hukukun vermiş olduğu görev ve yükümlülükleri yerine getirme konusunda çok hassas davranmış hatta BM barışı destekleme harekâtlarına vermiş olduğu desteklerde uluslararası hukuka göre hareket etmiştir.

⁴⁸ Tablo 1.2. BM'nin Barışı Koruma Operasyonları ve TSK internet sayfalarından yararlanarak düzenlenmiştir.
https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/180413_unpeacekeeping-operationlist_2.pdf
<https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisDestekleme> (14.03.2020)

- **Uluslararası Aktör Olma İsteği:** Türkiye'nin "uluslararası aktör" olma yolunda kendini ilk önce yakın çevrede daha sonra da tüm dünyada ifade etmeyi temel almış bir dış politikaya sahip olmuştur. Soğuk savaş döneminden sonra özellikle Balkanlarda aktif olarak bunu görmek mümkündür. Bunun da en önemli nedeni Osmanlı'nın Balkanlardaki uzun süreli egemenliği olmuştur.
- **Proaktif Yaklaşım:** Türkiye Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidinden dolayı NATO'ya katılmak için girişimlerde bulunmuş ve 1952'de üye olmuştur. Ancak Sovyetlerin dağılmasıyla bu sorunlar çok boyutlu olarak kendini göstermeye başlamıştır. Bu nedenle Türkiye BM'ye üye olmuş ve aynı zamanda barışı destekleme harekâtlarına da katılmıştır. Öncelikle Türkiye yakın coğrafyadaki ülkelerle askeri ilişki kurmuş, aynı zamanda var olan ilişkileri de geliştirmiştir. İkinci olarak ise, Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü Tugayı (SEEBRIG)⁴⁹ ve Karadeniz İş birliği Görev Grubunu (BLACKSEAFOR)⁵⁰ kurmuştur. Biraz farklı bir görevi olan, Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi de (BİOEM)⁵¹ Ankara'da kurulmuştur.
- **Batı Güvenlik Sistemine Dâhil Olma İsteği:** Türkiye'nin uluslararası örgütlere üye olmak istemesi sadece güvenlik endişelerinden kaynaklı olmadığını, aynı zamanda Batı'nın yanında yer almak istemesindendir. Dolayısıyla Türkiye'nin barışı destekleme harekâtlarına aktif olarak katılması Batı kimliğini pekiştirmenin yanı sıra küresel anlamda da güvenliğe uyum sağlamasında da etkili olmuştur. Bunun örneğini Müslüman bir ülke olan Türkiye'nin Afganistan'da asker bulundurmasında ve "Batı Kimliğini" bir kez daha göstermesinde görmek mümkün olmuştur.

⁴⁹ Türkiye Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü Tugayı'nın (SEEBRIG) kurulmasına öncülük etmiştir. Bulgaristan, Arnavutluk, İtalya, Makedonya, Yunanistan ve Romanya katılımcı, Amerika ve Slovenya da gözlemci olarak bulunmaktadır. İlerleyen yıllarda Hırvatistan, Ukrayna ve Bosna-Hersek gözlemci olarak katılmıştır. SEEBRIG'in kurulma amacı Güneydoğu Avrupa'da bölgesel güvenlik ve istikrara katkı da sağlamaktır. 1999 yılında faaliyet gösteren SEEBRIG'in ilk karargâhı Filibe'de (Bulgaristan) kurulmuş ve Tugay'ın ilk komutanlığını bir Türk Tuğgeneralı yapmıştır. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Otçu, S., 2011. Güneydoğu Avrupa Tugay Karargâhı (SEEBRIG). <http://www.selmandursun.com/wp-content/uploads/tsk-dergisi-seebrig.pdf>. Nisan 2011.

⁵⁰ Türkiye tarafından başlatılan ve Karadeniz'e kıyısı olan Romanya, Bulgaristan, Gürcistan, Ukrayna ve Rusya gibi ülkelerle 2 Nisan 2001'de İstanbul'da bir araya gelerek BLACKSEAFOR kurulmuştur. Bölgesel istikrarı ve iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmek, iş birliği ve diyalogu geliştirmek, insani yardım, arama-kurtarma, mayın karşı tedbirleri ve liman ziyaretleri çevre koruma gibi görevlerde aktif rol almak amacıyla kurulmuştur. İlk görev komutanlığı bir Türk amirale verilmiştir. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Bayram, D.Ç., Tüfekçi, Ö., 2018. Turkey's Black Sea Vision and Its Dynamics. *Karadeniz Araştırmaları Merkezi*, 15(57):1-16.

⁵¹ 1994 yılının ilk ayında NATO zirvesinde alınan karar neticesinde, 1998 yılının Haziran ayında çalışmalara başlayan BİOEM, ilk olarak Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da bulunan ülkeler olmak üzere, toplam 46 ülke BİO programı paralelinde Müşterek Çalışılabilirlik Hedefleri'ne ulaşmak için eğitim vermektedir. BİOEM hakkında bilgi için bkz. https://www.bioem.tsk.tr/history_en.html. History of Turkish Pfp Training Center. 23 Haziran 2022

- **Dış Politikada Yeni İlgi Alanları:** Türkiye'nin barışı destekleme harekâtlarına katılmasındaki diğer bir neden de yeni ilgi alanlarında kendini göstermek için bir aracı olarak görmesidir. Türkiye'nin dış politikasındaki ilgi alanları yalnızca Balkanlar ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle sınırlı kalmamış bunlara ek olarak bu ülkelerde eklenmiştir; Orta Asya (Afganistan), Kafkaslar (Azerbaycan), Balkanlar (Arnavutluk, Makedonya, Kosova ve Bosna-Hersek), Ortadoğu (Lübnan, Libya, Katar, Irak ve Suriye) Afrika ülkeleri (Somali ve Sudan) ve Doğu Akdeniz (KKTC).
- **Deneyimli Olmak:** Türkiye'nin yaklaşık otuz sekiz yıldır terörle mücadele (düşük yoğunluklu çatışma) deneyimli bir orduya sahip olması Türkiye'yi bölgedeki en önemli askeri güçlerden biri haline getirmiştir. Bu tecrübe sayesinde barışı destekleme harekâtlarına katılmış, aynı zamanda da tercih edilen bir ülke konumuna gelmiştir.
- **Tarafsızlık İlkesi:** BM barışı destekleme harekâtlarında bilinmesi gereken en önemli ilkelerden biri de tartışmasız tarafsızlık ilkesi olmuştur. Türkiye'nin bu konudaki göstermiş olduğu tarafsızlık politikasını İran-Irak Savaşı'nda görmek mümkündür. Zira Türkiye, İran ve Irak gibi Müslüman bir ülke olmasına rağmen bu konudaki ciddiyetini korumuştur.
- **Müslüman Bir Ülke Olmak:** Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak BM barışı destekleme harekâtlarında yer alması, harekâta önemli derecede yasallık kazandırmaktadır. Çünkü Türkiye'nin katıldığı operasyonlar çoğunlukla Müslüman ülkelere yapılan harekâtlar olduğu için gelen tepkilerin de bu sayede azalacağı düşünülmektedir. Bosna-Hersek, Somali, Afganistan ve Kosova'daki örnekler bunu açık bir şekilde göstermektedir.”

2.6. BM Barış Gücü Operasyonlarına Katılımın Türkiye'ye Sağladığı Askerî, Siyasi ve Ekonomik Faydalar

Yaman'ın 2007'de yayımlanan çalışmasında, BM barış gücü operasyonlarına katılımın Türkiye'ye sağladığı faydalar; askerî, siyasi ve ekonomik yönden aşağıdaki şekilde değerlendirilmiştir:

Siyasi Faydalar:

- *Türkiye'nin barışı destekleme harekâtlarına katılması ilk olarak siyasi anlamda uluslararası arenada saygınlık kazanmasına ve barışsever bir ülke görüntüsü kazandırmaktadır. Çünkü barışı destekleme harekâtlarına katılan İskandinav, Avrupa ülkeleri ile diğer batılı ülkeleri de aynı şekilde bu harekâtlara destek vermekte ve dünyada belli bir saygınlık görmektedirler. Böylece Türkiye'de bu ülkeler gibi kendi tanıtımını yapmış olacaktır.*
- *BM'ye üye bir ülkenin aynı zamanda harekâtlara katılması ve yeterli güce sahip silahlı güçlerinin bulunması komşularından ya da diğer ülkelere gelebilecek tehdit ya da her türlü saldırıları engelleyebilecektir.*
- *Basının, dünya kamuoyunu yönlendirdiği ve etkilediği bir gerçektir. Bunun örneğini 20 Mart 2003 yılında başlayan Irak Savaşı ve Somali'deki açlık ve susuzluk çeken insanlara ulaştırılan insani yardımların televizyonlarda canlı olarak yayınlanmasında ve bu harekât ve yardımlara destek sağlayan silahlı güçlerin aynı zamanda tanıtılmasında çok önemli bir rol oynadığını görmek mümkündür. Türkiye'nin de BM şemsiyesi altında düzenlenen harekâtlara katılması ve bu harekâtların basında yer alması Türk Silahlı Kuvvetlerinin tanıtılmasında önemli rol oynamaktadır.*
- *Türkiye'nin problemlerinden birini de terörle mücadele oluşturmaktadır. Bu sorun 1978 yılından beri Türkiye'de kendini göstermektedir.⁵² Türkiye'nin barışı destekleme harekâtlarına katılarak terör konusunda iş birliğinde bulunmuştur. Terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan'ın Kenya'da ele geçirilmesi TSK'nın barışa olan katkısı ve etkinliği sayesinde olmuştur.*

Askerî Faydalar:

- *Türkiye'nin barışı destekleme harekâtlarına katılımında elde ettiği askerî faydalar TSK'nın eğitimi, disiplini, etkinliği, emir komuta yapısı, malzeme ve teçhizatı ile basın aracılığıyla dünyaya tanıtılmış ve tanıtılmaya da devam etmektedir.*
- *Bu harekâtlarda özellikle "Hava Gücü"nün önemi anlaşılmış ve geleceğin savaşlarının uzay platformları ile destekleneceği ve bu doğrultuda kuvvet yapılanmasına gidileceği belirtilmiştir.*

⁵² Geniş bilgi için bkz. Denker, M.S., 1997. Uluslararası Terör, Türkiye ve PKK. Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s. 50-55.

- *BM harekâtlarına katılan personelin diğer ülke insanlarını ve silahlı kuvvetlerini tanıma fırsatı verilmektedir. İlaveten personel komuta kontrol ve muhabere sistemlerini deneme fırsatı bulunmaktadır.*
- *TSK'nın başka ülkelerin silahlı kuvvetleri ile karşılaştırılması.*
- *Harekâtlara katılımda edinilen tecrübeler sayesinde talep edilmesi halinde başka ülkenin silahlı kuvvetleri eğitilebilecek bu da hem Türkiye'nin reklamının yapılması hem de döviz girdisi sağlanmaktadır.*
- *Farklı iklim ve arazi koşullarındaki harekâtlarda bulunma tecrübesi elde edilecektir.*
- *TSK'nın demir, kara, deniz ve hava yolu ile uzak mesafelere gidebilme yeteneği kavranacaktır.*

Ekonomik Faydalar:

- *TSK'nın BM barışı destekleme harekâtlarına katılımı çatışma sonrası barış masasında yer alması sayesinde özel sektör de yeni pazar bulma imkânı sağlamaktadır.*
- *Çatışma sonrasında bölgenin yeniden imarı ve yapılanması konusunda büyük pazar yaratılmaktadır. Bunun örneğini Filistin ve İsrail çatışmalarından sonra 1994-1998 yılları arasında Filistin'in yeniden inşa edilmesi yaklaşık 2 milyar 277 milyon Amerikan dolarına mal olmuştur.*
- *Türkiye, Afganistan'da açmış olduğu okul, hastane ve klinik ile Afgan halkına destek sağlamıştır. Afgan halkının geçmişten gelen bağların da etkisiyle Türk askerini desteklemektedir. Dolayısıyla altyapı, inşaat ve yol gibi çalışmaların %60'lık bölümü Türk şirketlerine verilmiştir.*
- *BM'nin lojistik destekğinin, Türkiye'den talep edilmesi halinde, Türk ekonomisine katkı sağlayacaktır.*

3. DENİZAŞIRI ASKERÎ ÜSLER

3.1. Denizaşırı Askerî Üslerin Tanımı

Denizaşırı askeri üs ya da yurt dışı askeri varlığı olarak da isimlendirilen, “bir devletin başka bir devletin sınırları içerisinde konuşlandırabileceği ve yönetebileceği kara/deniz/hava unsurlarından oluşan askeri tesislerdir” (Ok, 2019: 125). Askerî üsleri tanımlarken geniş bir terimin varlığından söz edilebilir. “Askeri üsler (military bases) askeri kuvvetler tarafından rutin olarak kullanılan yerleşkeler (installations) olarak tanımlamaktadır” (Blaker, 1990: 4). Sözlük anlamında askeri üslerin tanımı şu şekilde yapılmıştır, “askerlerin eğitim yaptığı yer ve malzemelerinin depolandığı tesisler’dir” (Colins English Dictionary, 2018).

Harkavy’nin 1989’da yayımlanan çalışmasına göre askeri üs, tesis ve yerleşke terimlerinin arasındaki ayrımı şu şekilde yorumlanmıştır: Yerleşke, “politik ve ideolojik çağrışımlarından uzak, tek bir işlevli sınırlı bir fiziki yapıya karşılık teknik bir terimdir.” Üs, “kullanıcı devletin erişim kısıtlanmasının bulunmadığını ve operasyon serbestisini ifade etmektedir.” Tesis terimi ise, “ev sahibi devletin tam egemenliğe sahip olduğu durumları anlatmaktadır.” Ancak üs ve tesis arasındaki fark ise, “tesislerde erişim şartlı ve kısıtlı olup, her operasyon için mutlaka izin mekanizmasının çalıştırılması gerekmektedir.”

Ordu tarafından sahip olunan bu üsler, yine ordu tarafından işletilmektedir. Bir ülke kendi topraklarında başka bir ülkenin üs kurmasına izin veriyorsa ya da denizaşırı başka bir ülkede üs kurmak istiyorsa o ülkedeki askeri üslere girişler, yasalarla sınırlandırılmaktadır. Ayrıca askeri üsler barınmanın dışında komuta merkezi, askeri eğitim ve öğretim sahaları olarak kullanma hakkına sahiptir. Bazı durumlarda ise askeri üsler operasyonlar konusunda yetersiz kaldığında dışarıdan yardım alabilmektedir.

Bir askeri üs, aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır:

- İdari Tesisler
- Hava Sahası
- Mühimmat Depolama Tesisleri (Cephanelik)
- Kantinler veya Snack Barlar
- Şapel
- Sınıf VI (Bira ve likör satın almak için mağaza)
- Komiserlik Tesisleri

- İletişim Merkezi
- Islah Tesisleri (Borsa)
- Tahkimatlar
- Muhafız Kulübeleri, diğer adıyla Muhafız Evi
- Hastaneler ve Tıbbi Klinikler
- Konut (Ör. kışla, çadır, evler)
- Yemekhane
- Askerî İstihbarat Tesisleri
- Askerî Polis Binası
- Motor Havuzu (Garaj ve otoparkta çitle çevrili, askerî araçların onarımı ve park edilmesi için)
- Müzeler
- POL (Petrol, yağlar ve yağlayıcılar) Depolama ve Taşıma Tesisleri
- Değişim Sonrası (PX)
- Genel Merkez
- Ray Başlığı veya Depo (Trenleri ve depoları yüklemek/boşaltmak için)
- Dinlenme Tesisleri (Rekreasyon Merkezi)
- Araştırma Tesisleri
- Tank Barakaları
- Antrenman Tesisleri
- Faydalı Yapılar
- Araç Tamir, Bakım ve Depolama Tesisleri
- Silah ve Mühimmat Üretim Tesisleri (Wallace, 2021).

3.2. Denizaşırı Askerî Üslerin Tarihsel Arka Planı

Denizaşırı askeri üslerin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bir devletin topraklarında başka bir devletin askeri birliklerinin bulunması Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. Thukydides’in ünlü “*Peloponez Savaşları*” adlı eserinde bu kaynağa ulaşmak mümkündür. Bu eserde, “Yunan kent devletlerinin Atina liderliğinde oluşturdukları askeri ve siyasi konfederasyon, adını da birliğin merkezi olan Delos Adası’ndan almıştır. Bu birliğin kurulmasındaki başlıca neden Pers tehdidine karşı güçlerini birleştirmek ve topraklarını

savunmaktır. Ancak Perslere karşı yürüttükleri bu savaşta Atina ile Sparta arasında ilk olarak üs meselesi anlaşmazlıkları ortaya çıkmaya başlamış ve ilerleyen yıllarda, güçlenen Atina'yı diğer şehir devletleri özellikle de Sparta tarafından bir tehdit olarak görülmesi savaşın çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca Persler, Sparta'nın donanmasına maddi destek sağlamış ve karşılığında Ionia'yı istemiştir. Her ne kadar savaşı Sparta kazanmış olsa da bu iktidar mücadelesinde asıl galip zamanla Atina olmuştur.”⁵³ Örneğin Dairus'un Pers İmparatorluğu, 2500 km'lik uzun güzergâhlara lojistik ve yiyecek ihtiyacı için belirli kilometrelere ambarlar inşa edilmiş ve bu güzergâhlar üzerinde bulunan üsler, farklı cephelerden eş zamanlı saldırıları takip etme imkânı için o dönemin büyük ülkelerinin askeri kabiliyetlerini yükseltmiştir (Lersch ve Sarti, 2014: 84).

Deniz imparatorluklarının genişlemeye başladığı 15. yy.da yayılmacı güçler, kendi çıkarlarını güvence altına almak için ilk önce ticaret merkezleri, depolar ve denizaşırı üsler kapasitelerini ve etkilerini artırmak amacıyla kurmaya başlamışlardır (Lachowski, 2007). O dönemde, ticari önem askerî konularla birlikte yürütülmeye başlandığında keşfedilen yeni toprakları savunmak için çok önemli hâle gelmiştir. Britanya İmparatorluğu'nun Hint Bölgesi'ndeki varlığı, aynı zamanda oradaki ticaret ve askerî ihtiyaçlarına da destek vermiştir. Aynı şeyi, Asya-Pasifik'te önem kazanmak için köklerini kurmaya başladığı Pasifik'teki Amerikan varlığı için de söylemek mümkündür. 19. yy.da ABD, uluslararası ticaretin yanı sıra sanayinin de genişlemeye başladığı bu dönemde yurt dışında yeni pazarlara ihtiyaç duyulmuştur. Alfred Mahan'ın “*Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi*”⁵⁴ adlı kitabında ifade edilen düşüncelerine dayanarak Washington, uluslararası pazarlara ulaşımı sağlamanın yolu, deniz üsleri aracılığıyla desteklenen bir ticaret ve savaş gemisi donanmasına sahip olmanın önemine inanmaktadır. Deniz üsleri, Amerika ve yeni pazarların arasındaki açık iletişim hatlarını sürdürmekle birlikte, ABD donanmasının gücünün kökenini de oluşturmaktadır (Lersch ve Sarti, 2014: 84, 85).

Denizaşırı askerî üsler, bugün bildiğimiz askerî yapısını, 20. yüzyıldan itibaren iki Büyük Savaş ve bu savaşların sonucu olarak Amerika ve Sovyetler bu savaşlardan süper güç olarak ortaya çıkması ile beraber kazanmıştır. Fakat denizaşırı askerî üslerin diğer egemen uluslarda bulunması hem Amerikalılar hem de diğer uluslar için kabul edilebilirliği 1930'ların sonlarında gerçekleşmiştir. Bu durum için dönüm noktası 2. Dünya Savaşı'nın

⁵³ Peloponez Savaşları hakkında geniş bilgi için bkz. Thukydides, 2020. Peloponnessos Savaşları. Belge Yayınları, İstanbul.

⁵⁴ Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi hakkında geniş bilgi için Mahan, A., 2003. Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi. Q-matris yayınları, İstanbul.

bitiş tarihi olan 1945'te, Amerikalı karar alıcılar tüm dünyada 3.000'den fazla farklı askerî tesis kurulmasını talep etmişlerdir. Bir askerî üssü esnek şekilde tanımlanırsa bu sayının, 20.000'e yaklaştığı söylenmektedir. Fakat üslerin stratejik amaçları, üslerin gerçek sayısından daha önemli olduğu söylenmektedir (Glebov ve Rodrigues 2009: 20).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika, Sovyetler Birliği'ni kontrol altına almak için kuvvetlerini yurt dışındaki büyük yabancı üslere konuşlandırmıştır. Özellikle 1950'lerin başlarında, Sovyetler Birliği'nin küresel bir tehdit olarak kabul edilmesi, komünist olmayan birçok devleti ortak bir düşmana karşı birleştirerek bir araya getirmiştir (Pettyjohn, 2013).

Soğuk Savaş Dönemi'nde, denizaşırı uluslarda askerî üslerin kullanımı ittifakların önemini ve iki kutuplu bir sistemde güç dengesini artırmıştır. Bu dönem, iki kutuplu (ABD-SSCB) arasındaki anlaşmazlık ile tanımlanır. Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki savaş sonrası çatışma şunu göstermektedir:

“1940'ların sonlarında başlayan Doğu-Batı çatışması, benzeri görülmemiş bir dönem olmuştur. Bu durum, iki ittifakın benzersiz şekilde birleşmesine ve iki süper güç arasında küresel üstünlük, çevreleme, uydu devletlerin kontrolü ve enerji kaynaklarına erişim için rekabete yol açmıştır. Her bir ittifakın stratejik iletişim hatlarını güçlendirme ve diğerlerinin hatlarını zayıflatmak için girişimler yapılmıştır. Her iki bloktaki devletler, karşı tarafla mücadele etmeyi, onu çevrelemeyi veya sindirmeyi amaçlayan stratejilerin bir parçası olarak dost ve bağımlı ülkelerde küresel askeri tesis ağları kurmuştur (Lachowski, 2007).”

Soğuk Savaş'ın bitiminden önce 1980'lerin ortalarında, Amerikan denizaşırı üslerinin sayısı hızla düşmesine rağmen Pentagon hâlâ dünya çapında 800'den fazla tesisi kontrol etmektedir. 1983'te yalnızca Batı Almanya'ya 300.000'den fazla Amerikalı asker ve kadın gönderilmiştir. Soğuk Savaş sırasında, üsler nükleer caydırıcılığı desteklemeye ve ortaya çıkan uzay çağı için küresel iletişim ve istihbarat geliştirmeye hizmet etmiştir. Bunlara ek olarak Avrasya'da çok sayıda yabancı askerî üs kurulmuş ve bunların çoğu günümüzde NATO ile Varşova Paktı arasında olası bir angajman noktası olabilecek yerlerde bulunmaktadır (Lachowski, 2007).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası güvenlik politikalarına çok sayıda değişiklik getirmiş ve önceki dağılan blokların bir araya gelmesi ve aralarında güven inşa edilmesini gerekli kılmıştır. Rusya ve Amerika arasında ilan edilen siyasi ortaklık ve Batı Avrupa'nın ağır silahlarının büyük oranda azaltılmasına rağmen 20. yüzyılın son on yılında silahlı kuvvetlerde köklü bir yeniden düzenleme olmaması düşündürmektedir.

19. yüzyılda Afrika’da Fransız varlığı, eski sömürgeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başlayınca Fransa 1960-1995 yılları arasında eski sömürgeleriyle askerî iş birliği ve destek konularında çeşitli düzeylerde ikili anlaşmalar yapmaya başlamıştır. Bu anlaşmalarda verilen taahhütlerden biri, o devletin topraklarında Fransız askerî üslerine izin verilmesi olmuştur. Bu nedenle, 20. yüzyılda Afrika’daki Fransız vatandaşlarını ve müttefik devletleri korumaya yönelik yapılan operasyonların birçoğunda bu tür üsler kullanılmıştır (Hansen, 2008).

21. yüzyılda, askerî üslere yönelik yapılan girişimlerin türleriyle ilgili olarak denizaşırı ülkelerde askerî üsler kuran devletler tarafından yeni kararlar alınmıştır. Teröre karşı artan mücadele, özellikle Eylül 2001 saldırılarından sonra ana konu haline gelmiştir. Amerika’ya yönelik esas tehditler, artan dini aşırılık ve diğer asimetrik tehditler (örneğin, gayri nizami savaş, suç ve silahların ve kitle imha teknolojilerinin yayılması tehdidi) olarak yeniden tanımlanmıştır (Lachowski, 2007).

“11 Eylül’den bu yana, Amerika Birleşik Devletleri de giderek daha karmaşık siyasi yapılanma sorunuyla karşılaşmıştır. Gelişmekte olan dünyada terörizme karşı mücadele küresel bir ‘istikrarsızlık’ haline gelmiş ve Amerika’nın sanayileşmiş müttefikleri bile şüphe etmeye başlamış ve yorgun düşmüştür. Bu durum, Suudi Arabistan’da Türkiye’ye, Güney Kore ve ötesine kadar olan yerlerde Amerika’nın personel sayısını düşürmesine yönelik baskıları bir kez daha artırmıştır. Irak’ın önemli bir katalizör olduğu kanıtlanmış olmasına rağmen, ‘Irak Savaşı Sendromundan’ çok daha büyük bir şey yürütülmektedir (Calder, 2007: 52).”

Terörist saldırıların şoku, Amerika’nın dikkatini (ve askerî varlıklarının) Avrupa’dan Orta Asya’ya ve Hazar-Kafkasya bölgesi de dâhil olmak üzere Orta Doğu’ya önemli ölçüde mücadele cephesi, Batılı güçlerin Rusya’nın geleneksel etki alanı olarak kabul edilen Asya’nın belirli bölgelerine yakın yerlerde konuşlandırılmasına yol açmıştır (Lachowski, 2007). Bu nedenle, Amerika’nın bazı Doğu Avrupa ve Asya devletlerine - Afganistan, Irak ve bazı Orta Asya devletlerine - siyasi ve askerî müdahalesi ve Amerikan kuvvetlerinin Çin ve Rusya sınırlarına yakınlığı niteliksel olarak yeni bir durum yaratmıştır.

Fransa ise Afrika’daki kuvvetlerinin sayısını azaltırken Amerika buralarda varlığını artırmaktadır. Washington, Cibuti’deki terörle mücadele kuvvetiyle birlikte, Güney ve Batı Nijer’de yeni insansız hava araçları üsleri inşa etmek için çalışmıştır. Amerikan ordusu ayrıca kıtadaki operasyonları denetlemek için yeni bir ortak komutanlık olan Amerika-Afrika Komutanlığını (AFRICOM) faaliyete geçirmiştir. Komutanlık, Ekim 2007’de

Almanya'nın Stuttgart kentindeki Amerika Avrupa Komutanlığı birimleri ile operasyona girmiş ve şu anda Afrika'da kendisine ev sahipliği yapacak kalıcı bir devlet aramaktadır (Hansen, 2008). Bu Amerikan Komutanlığı Fransa'nın fiili varlığı ve eylemlerinin yanı sıra, Afrika'daki münhasır Fransız askerî etkisinin ve varlığının fiilen sona erdiğinin bir işareti olarak görülmektedir.

3.3. Uluslararası Hukuk Kapsamında Denizaşırı Askerî Üsler

Tanım olarak bir askeri üs, askeri operasyonlar ve lojistik için destek olarak hizmet etmek üzere oluşturulmuş bir tesistir (Glebov, 2009: 13). Bu tesislerin, donanma, kara veya hava üsleri gibi çeşitli üs türleri ile ilgili olarak farklı rolleri olabilir. Role bağlı olarak bu yerleşim birimlerinin uygulayabileceği birçok işlev vardır: yeni silahlar için test aralıkları, istihbarat operasyonu noktaları, askerî operasyonlar için platformlar, silah stoku ve hatta askerî birlikler için konaklama mekânı.

Askerî üslerle ilgili esas tartışılmalı konu, yabancı devletlerin topraklarında kurulmasıdır ve bu, üslerin nüfuz alanlarındaki küresel güç dağılımına ilişkin yaygın bir uygulamadır. Genellikle büyük güçlerin dış politikasıyla bağlantılı olarak yurt dışındaki askerî üsler, uluslararası toplumda egemenlik ilkesiyle ilgili tartışmalara neden olmuştur.

Egemenliğin kökleri, Socrates'den Thomas Hobbes gibi filozoflara dayanan bir kavramdır. Bununla birlikte, ulus-devlet kavramı resmi olarak Westfalya bağlamında bir ilke olarak doğmuştur (Jackson, 2003). Dolayısıyla devlet egemenliği, sınırlar ve toprak kavramıyla doğrudan bağlantılıdır.

“Toprak, aynı zamanda bir devletin var olması için bir koşul ve haklarının sınırlandırılmasıdır: ilke olarak, bir devlet yalnızca kendi topraklarında egemendir. Egemenlik, dünyanın herhangi bölümüyle ilgili olarak, başka herhangi bir devletin haricinde, orada bir devletin işlevini yerine getirme hakkı olarak tanımlanmıştır (Calster, 2014).”

Dolayısıyla, bu egemenlik kavramına göre, başka hiçbir devlet yargı yetkisini, yalnızca kendi toprakları içinde olmak kaydıyla kendi toprakları dışında hiçbir bölgede uygulayama hakkı bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, bir devletin egemenlik ilkesi, başka bir ülkeye ait askeri üslerin başka ülkenin topraklarında uygulanmasıyla çelişmektedir. Bu anlamda 20. yüzyılın sonlarından itibaren yabancı askeri üslerin varlığının artmasıyla bu paradoksun çözülmesi ve bu durumun Uluslararası Hukuka göre düzenlenmesinin önemi

ortaya çıkmıştır (Manson, 2012). Bu tartışmanın sonuçları, Misafir Askerî Kuvvet Anlaşması (Visiting Force Aggrement- VFA) ve Kuvvetler Statüsü Anlaşması (Status of Force Aggrement- SOFA) olmuştur. Bu iki tip sözleşmenin benzerliği olmakla beraber tanımları şu şekilde yapılmıştır: “*Misafir Askeri Kuvvet Anlaşması, başka bir ülkenin topraklarında geçici olarak varlık gösteren yabancı askeri birlikleri, Kuvvetler Statüsü Anlaşması ise başka bir ülkenin egemenliğindeki topraklarda kurulmuş üslerde faaliyet gösteren yabancı askeri birliklerin statülerini düzenlemektedir*” (Lersch ve Sarti, 2014: 89). Ayrıca Türkiye’deki ABD üslerinin statüsü, 1954 ve 1955’te yapılan iki tane SOFA anlaşmasıyla belirlenmiştir (Ok, 2019: 129).

3.3.1. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yurt dışı görevlerinin yasal dayanağı

TSK 1950 yılında ilk yurtdışı görevini, Menderes hükümeti tarafından alınan kararla Kore Savaşı’na katılarak yapmıştır. 1990 yılından sonra TBMM’nin yurt dışına asker gönderme ve ülkede yabancı asker bulundurma izniyle ilgili yetki 1982 Anayasası’nın 92. maddesinde düzenlenmiş ve bu maddeye göre Türk Silahlı Kuvvetleri yurt dışında görev yapması TBMM kararıyla olmuştur.

TBMM’nin Kıbrıs konusunda almış olduğu iki karar bulunmaktadır bunlardan birincisi, 16 Mart 1964 tarih ve 93 No.lu, ikincisi ise, 20 Kasım 1967 tarih ve 148 No.lu karardır. TBMM’nin Körfez Krizi sırasında, 126. Birleşiminde aldığı 12 Ağustos 1990 tarih ve 107 Sayılı ilk karardan sonra Körfez Krizi’yle ilgili bir ay sonra 108 Sayılı ikinci karar almıştır. TBMM bu iki karardan sonra Körfez Krizi ile ilgili olarak 126 Sayılı üçüncü karar almıştır. TBMM’nin Somali ile ilgili 8 Aralık 1992 tarih ve 204 Sayılı karar, Bosna-Hersek ile ilgili 8 Aralık 1992 tarih 205 Sayılı karar, TBMM’nin Arnavutluk ile ilgili 10 Nisan 1997 tarih ve 492 Sayılı karar, TBMM’nin Arnavutluk ile ilgili 23 Temmuz 1998 tarih ve 587 Sayılı karar ve TBMM’nin Kosova krizi ile ilgili 8 Ekim 1998 tarih ve 596 Sayılı karar almıştır.⁵⁵

⁵⁵ TBMM’nin Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yurt dışında görev yapması için aldığı yukarıda da belirtilmiş olan kararlarla ilgili geniş bilgi için bkz. Çakmak, H., 2004. Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri. Platin Yayınları, Ankara.

3.4. Denizaşırı Askerî Üslerin Rolü

Askerî üslerin kurulması Soğuk Savaştan beri artan bir çalışmadır. ABD için komünizmin yayılmasını kontrol altına almak ve SSCB'nin etkisini azaltmak için askeri üslerin kurulması gerekli olmuştur (Pettyjohn, 2013). Aslında ABD'nin dünya çapında askeri üs bulundurması onun dış politikasının bir parçası haline gelmiştir. Küresel Araştırma Merkezine göre, ABD dünya çapında 700 ila 800 üssü kontrol etmektedir. Bu da gösteriyor ki ABD bir dünya polisliği görevi görmektedir. ABD sırasıyla Kore Savaşı, Vietnam Savaşı ve Körfez Savaşını başlatmak ve desteklemek için iyi konumlanmış askeri tesislere sahip olmuştur (Zeijden, 2009).

II. Dünya Savaşından sonra Fransız sömürgesinin bitmesi Afrika kıtasında birçok devlet arasında bağımsızlık süreci başlatmış ancak, bu sömürge yerini egemen olan resmi emperyalizmin askeri varlığa ve stratejik ekonomik ortaklığa bırakmıştır (Hansen, 2008). Afrika'nın sahip olduğu yer altı zenginliklerinden yararlanmak isteyen Fransa, Afrika'yı önemli bir petrol pazarı olarak görmektedir. Bundan dolayı, Fransa kendi çıkarlarını güvence altına almak için sömürge ülkeleriyle sıkı bir bağ kurmuş ve bu Afrika ülkelerinde askeri üsler kurmuştur (Alpar, 2021).

Birleşik Krallık, askeri üs konusunda önemli bir ülkedir. Birleşik Krallık yargı yetkisi ve egemenliği altında on dört İngiliz Denizaşırı Bölgesi bulunmaktadır. İngiliz Savunma Bakanlığı, Falkland, Malvinas ve Güney Georgia gibi Güney Atlantik Adalarında yaklaşık 1.300 askeri personeli kalıcı olarak sağlamaktadır. Zira burası İngiltere'nin Antarktika'ya erişimi için stratejik bir bölgedir. Britanya Hint Okyanusu Bölgesi (BIOT) ayrıca Orta Doğu ve Doğu Asya'ya yakın yerleştirilmesi nedeniyle İngiltere'nin erişimiyle ilgili stratejik konuları temsil etmektedir. Hatta 1970 yılında ABD bölgeyi kiralamış ve halen Kuzey Amerika askeri üssü olarak çalışmaktadır (URL-22, 2008). Birleşik Krallık için hayati öneme sahip olan diğer bölgeler ise şunlardır: Irak ve Afganistan operasyonları için Mercan Adası, Cebelitarık ve Kıbrıs, her ikisi de Doğu Akdeniz'e erişim için önemlidir. Ayrıca, Birleşik Krallık'ın NATO'nun faaliyet gösterdiği bölgelerde de askeri tesisleri bulunmaktadır.

Soğuk Savaş'ın bir sonucu olarak ABD gibi Rusya'nın da birçok ülkede askeri üssü mevcuttur. Günümüzde Rusya'nın, Azerbaycan, Gürcistan ve Tacikistan gibi eski Sovyetler birliği ülkelerinde dağılmış 25 askeri üssü bulunmaktadır. Rusya'nın Kırgızistan ile askeri bir ortaklığı ile askeri üssü bulunmaktadır (URL-23, 2012). Suriye'nin Tartus kentindeki

Rus deniz üssü bulunması Rusya'nın Suriye iç savaşında çatışmaya müdahale etmesi ve Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'la iş birliği yapması konusunda önemli bir üstür.

Askeri üsleri kurma nedenleri kısaca; küresel güçlerin ekonomik ve politik hedefleri doğrultusunda şekillenmiştir. Örneğin ABD şirketleri ve hükümeti, ABD'nin kontrolündeki doğal gaz ve petrol boru hatları için güvenli bir koridor inşa etmektedir. Diğer bir neden ise iletişim hatlarının açılmasıdır. Bu, tarih boyunca önemli bir konu olmuştur. Bunlar yurt dışı askeri lojistik ile ilgili ana meselesi ve önemli pazarları olan askeri ve ticari birimler ile tedarik tabanı birbirine bağlayan rotalardır (Khalid, 2012). Böylece, denizaşırı üslerin kurulması, deniz hatlarını ve hava hatlarını kontrol etmek için esastır.

Yurt dışında üslerin bir başka modern kullanımı da istihbarat programlarına atıfta bulunmaktadır. Echelon⁵⁶ (Büyük Kulak), devletlerin yabancı askeri üsleri bir sinyal alıcısı olarak kullanması sinyal istihbarat sisteminin en iyi örneğidir. Bu ağ ABD, İngiltere, Avusturalya, Kanada ve Yeni Zelanda arasında yapılan bir anlaşma ile kurulmuştur (Zeijden, 2009).

Son olarak, askeri üslerin, barışı koruma operasyonlarında veya doğal afetlerde uluslararası yardım durumlarında askeri üsler tarafından temsil edilen altyapı uygulamaktadır. Böylece, büyük bir ağ yaratan denizaşırı askeri üslerin kullanımı, diğer bölgesel güvenlik sorunları üzerinde kontrolü sağlama, müdahale kapasitesini artırma ve gücü sınırların ötesine yaymada sorumludur (Peterson, 2012).

3.5. Denizaşırı Askerî Üslerin Bulunduğu Ülkelerdeki Etkileri

Bir ülke başka bir devletin kendi topraklarında onun yabancı varlığına izin verirse, aynı ortak tehdit algısını paylaşmaktadır (Pettyjohn, 2013). Fakat bir ülkenin uzun vadede ev sahibi ülkede bulunması, politik, sosyal ve çevresel sorunlara yol açmaktadır. Söz konusu bölgede denizaşırı üslerin kurulması, siyasi istikrarsızlığı da

⁵⁶ İngilizler ve Amerikalılar İkinci Dünya Savaşı sırasında oluşturdıkları sinyal istihbaratıyla Almanların ve Japonların şifreli mesajlarını yakalamakta ve yakalanan mesajların şifrelerinin kırılması bugünkü sinyal istihbaratının temelini oluşturmuştur. Sinyal istihbaratına İngilizler "Ultra", Amerikalılar da "Magic" adını vermiştir. Bu iki büyük devlet, İkinci Dünya Savaşı sırasında sinyal istihbaratı ve teknoloji paylaşımı konusunda pek çok görüşmeler sonucunda Holden, BRUSA, UKUSA gibi anlaşmalar imzalanmışlardır. UKUSA Anlaşması'na daha sonra ana dili İngilizce olan Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın da katılımıyla sinyal istihbaratı ve şifre kırma alanlarında ortak bir çalışma başlatmışlardır. 1946 tarihinde UKUSA Anlaşması neticesinde söz konusu beş devlet ya da beş göz ya da dev kulak olarak nitelendirilen ECHELON sistemini kurmuşlardır. Echelon (Büyük Kulak), hakkında geniş bilgi için Çimen, A., 2002. Echelon: İstihbarat Dünyasının Perde Arkası, Timaş Yayınları, İstanbul.

berberinde getirmektedir. Zira bu askeri varlık ev sahibi ülke için bir tehdit oluşturabilmektedir. Dahası, bölgesel güvenlik ve yabancı saldırılara karşı savunmasızlığı savunmasızlığı temsil edebilmektedir (Zeijden, 2009). Aslında askeri üslere ev sahipliği sahipliği yapmak aynı zamanda kendi egemenliğini de kaybetmek anlamına gelmektedir (Peterson, 2012). Askeri üslere çevresel ve yerel saldırılar olması mümkündür. Ayrıca, kimyasal ve nükleer silahların denenmesi kaza riski oluşturabilmektedir. Örneğin, maddelerin uranyuma dayalı olması, toprağa ve suya bulaşarak nüfusun bütününe ulaşabilmektedir (Zeijden, 2009). Sosyal istikrarsızlık yabancı yabancı personelin de dâhil olduğu suçlarla ilişkili olarak politik ve çevresel problemlerin problemlerin bir sonucudur. Askeri üslerde görev yapan askeri personel tarafından işlenen tecavüz, şiddet suçları ve toprak kaybı halkın orduya karşı direniş hareketlerine neden olmuştur (Dufour, 2007).

3.6. Türkiye'nin Denizaşırı Askerî Üs Politikası

Askeri üsse sahip olmak askeri, ekonomik ve politik açıdan güçlü olmak anlamına gelmektedir. Bugün en çok askeri üsse sahip olan ABD, Birleşik Krallık, Rusya, Fransa ve Türkiye'dir (Özgen, 2019: 387). Türkiye, son yıllarda Türk dış politikasında önemli değişiklikler yapmıştır. Öncelikle son 5 yılda savunma sanayisinde⁵⁷ oluşan birikimle beraber sınır ötesi operasyonlar başlatmış ve bunların sonucunda askeri üsler kurmaya yönelmiştir. Bu değişiklikler, Türkiye'yi; Katar, Suriye ve Libya gibi ülkelerde yeniden bölgesel denge kurmaya ve konumunun doğası gereği coğrafi, tarihi ve siyasi açıdan etkili aktörlerden birisi haline getirmiştir (URL-24, 2021).

2011 yılında Suriye iç savaşından dolayı yaşanan yoğun göçten dolayı etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Bölgede 2011 yılından beri süren istikrarsızlık, çatışmalar ve var olan terörist grupların varlığı Türkiye'yi güvenlik açısından rahatsız etmektedir (Salmaşur ve Şahin, 2020: 90). Türkiye sınırların güvenliği ve çıkarları doğrultusunda Suriye'de bulunmaktadır. Suriye'nin kuzeyindeki güvenli bölge konusunu ilk defa 2012 yılında Türkiye gündeme getirmiştir. Amaç bu bölgeyi terörden temizlemek ve yerel halka güvenlik sağlamaktır (URL-25, 2019). Bundan dolayı ilk olarak Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı Harekâtı (İdlib Operasyonu) kapsamında Suriye

⁵⁷ Türkiye'nin savunma sanayisiyle ilgili geniş bilgi için bkz. <https://www.ssb.gov.tr/>.

sınırını terörden arındırmak için TSK, Afrin, El Bab, Cerablus, Resulayn, Tel Abyad gibi bölgelerde konuşlanmıştır. TSK'nın İdlib şehrinde 12 gözlem noktası bulunmaktadır (URL-26, 2019). Suriye örneğindeki gibi, Türkiye'nin denizaşırı askeri üslerin kurulmasında, gerçekleştirmiş olduğu denizaşırı harekâtların etkili olduğu görülmektedir. Türkiye, Irak'ta var olan terörist gruplara karşı sınır güvenliğini sağlamak ve ülkenin destek ihtiyaçlarına karşılık vermek amacıyla askeri atılımlarda bulunmuştur. Türkiye, Irak ve Suriye önemli bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin müttefiki olan Katar ve Afrika'nın boynuzu olarak adlandırılan Somali'de kurduğu askeri üsler sayesinde bütün tehditlere karşı dengeleyici ve caydırıcı bir unsur olmuştur. Türk askerinin özellikle Somali'de zayıf olan devletin otoritesinin güçlenmesi konusunda istikrara katkı sağladığı söylenebilir (URL-27, 2019). 27 Eylül 2020'de Ermenistan işgali altındaki Dağlık Karabağ'ı almak için Azerbaycan ordusunun başlattığı operasyonlarda başarı sağlanmasında Türk yapımı SİHA'lar büyük rol oynamıştır (Özdemir, 2021: 95). Türkiye, Doğu Akdeniz'deki sınırlarını korumak amacıyla Libya ile yaptığı anlaşmalar ve askeri olarak da Libya'da etkili olması kısa vadede gerilimin azaldığı görülmektedir (Kurt, 2020b). Türkiye'nin sahip olduğu en eski askeri üssü KKTC'de bulunmaktadır. Buradaki üstünlüğün korunması için Türk hükümetleri bu konuda gereken hassasiyeti göstermişlerdir (Kasapoğlu, 2017). Ayrıca Afganistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk Katar ve Somali gibi ülkelerde bölge halkı tarafından Türk askeri her zaman sıcak karşılanmakta, bunun da sebebi hiç şüphesiz tarihsel olarak bağların olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu ülkelerin yer altı ve yer üstü kaynaklarından faydalanmak isteyen diğer sömürgeci devletlerin aksine, Türkiye bu bölgelerdeki güvenlik, istikrarsızlık, göç, terörle mücadele kapsamında harekâtlarını yürütmektedir (Aydın, 2018).

Türkiye'nin denizaşırı askeri üs politikası; Azerbaycan'ın Ermenistan'a karşı sağlamış olduğu üstünlük Nahçıvan Koridoru'nun Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan bir kapı olarak gündeme gelmesi, Libya'nın Afrika'ya açılan lojistik bir hat olarak değerlendirilmesi, Somali'nin Babülmendep Boğazı'na yakın bir konumda bulunması ve deniz taşımacılığında önemli bir güzergâh olması, diğer taraftan, Katar'ın Basra Körfezi'nde stratejik bir bölge olması açısından önemlidir. Türkiye'nin denizaşırı askeri üs politikası, lojistik hatların kurulması ve işlevlerinin sağlanabilmesi amacıyla stratejik bir nitelik içermekte ve Türkiye bunu dikkate alarak, lojistik hatların inşası ve işlevliği bakımından denizaşırı askeri üslerin bulunduğu bölgelerin güvenliğini üs politikasını kuvvetlendirerek sağlamaktadır. Bu temel politikayı sürdürebilmek için bugün ve gelecek yıllarda ihtiyaç duyulacağı öngörülen lojistik

hatların bulunduğu bölge ülkeleriyle savunma ve iş birliği anlaşmaları yapılmaktadır (Öztop, 2021).

3.7. Türkiye'nin Sahip Olduğu Denizaşırı Askerî Üsleri

Türkiye'nin 21. yüzyılda stratejik duruşunun ayrılmaz bir parçası olan yurt dışı askeri üs kurma girişimleri son yıllarda daha çok dikkat çekmeye başlamıştır. Türkiye, Doğu Akdeniz'den Afrika'nın boynuzu olarak adlandırılan Somali'ye kadar askeri varlığını genişletmiş ve stratejik bir alan yaratmıştır (Vagneur, Jones ve Kasapoğlu, 2017). Türkiye'nin yurt dışı askeri varlığı sadece üs statüsünde değil aynı zamanda barış harekâtları kapsamında askeri eğitim amacıyla bulunmaktadır. Türkiye'nin yapmış olduğu barış için ortaklık programı, askeri eğitim iş birliği, barışı destekleme harekâtlarında sağladığı başarı ve çok uluslu barış gücü teşkili faaliyetleri önemini ortaya koymaktadır.

3.7.1. Türkiye'nin BM güçleri bünyesinde katılmış olduğu harekâtlar kapsamındaki üsler

3.7.1.1. Kosova⁵⁸

Kosova, Türkiye'nin barışı destekleme harekâtına katkı sağladığı Balkan ülkelerinden biridir. 1999 yılında bağımsızlık isteyen Kosova Kurtuluş Ordusu'na karşı Yugoslavya Federal Cumhuriyeti tarafından operasyon başlatılmıştır. NATO'nun önderliğinde kurulan Kosova Gücü (KFOR), Yugoslavya ile birlikte operasyonda yer alan Sırp ordusuna yönelik hava bombardımanından sonrasında aktive edilmiştir (Oduncu, 2019). Türkiye 18 Şubat 2008'de Kosova'yı ilk tanıyan ülkelerden biri olmuştur (Ayhan, 2008: 125). Kosova Gücü (KFOR)'a Türkiye en başından beri katkı sağlamaktadır. Türk birliği bölgede Kosova Türk Temsil Heyet Başkanlığı (KTTHB) adıyla faaliyet göstermektedir. Birlik, KTTHB bünyesinde toplam 377 personel, altı irtibat ve izleme timi ve bir motorlu piyade bölüğü ile katılım sağlamıştır (URL-21, 2020). Türkiye'nin Kosova'da şu an bir

⁵⁸ Kosova ile Türkiye arasındaki ilişki köklü bir tarihe, kültürel ve beşeri bağlara dayanmaktadır. Türkiye, 1991'de Kosova'nın bağımsızlığına çekimser yaklaşmış ve bu konunun Yugoslavya toprakları içinde çözüme kavuşmasından yana olmuştur. Ancak 2008 yılında Kosova bağımsızlığını kazandığında ilk tanıyan ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Coşkun, B.D., 2010. Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008). *Uluslararası İlişkiler*, 7(27):51-86.

askeri üssü bulunmuyor fakat yeterli askeri güce ulaşıldığında bu bölgede üs kurulacağına yönelik düşünce de mevcuttur. Türkiye'nin bölgedeki görevleri; güven ve emniyeti sağlamak, yerel ve uluslararası kuruluşlarla iş birliğini sağlamak ve son olarak da askeri eğitimlere destek vermektir (URL-28, 2020).

3.7.1.2. Afganistan⁵⁹

NATO tarafından oluşturulan Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF)'nın 2015 yılında kaldırılmasıyla yerine yine NATO'nun öncülüğünde Afganistan'da Kararlı Destek Misyonu (RSM) kurulmuştur. Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik Kuvvetleri'ne danışmanlık, eğitim ve yardım hizmeti verilmesi amaçlanmıştır. Kararlı Destek Misyonunda hem NATO üyesi olan hem de üyesi olmayan 41 ülkeden toplam 16.000 personel görevlendirilmiştir (URL-29, 2022). Türkiye, ISAF'a katkıda bulunduğu gibi RSM'ye de aynı şekilde katkı sağlayan ülkelerden biri olmuştur. Türkiye'ye eğitim, yardım ve danışma komutanlığı görevi verilmiştir. Ayrıca diğer bir görevi Kabil'deki Uluslararası Hamid Karzai Havaalanı'nın çalıştırılması ve güvenliğinin sağlanması olmuştur. Türkiye Kabil'de 667 personel görevlendirmiştir (URL-21, 2020). 6 Ağustos 2021 tarihinde Taliban 20 yıl sonra Afganistan'ı yeniden ele geçirmiştir. Öyle ki, Amerikan askerlerinin ülkeden çekilmesiyle Taliban'ın ilerleyişi hızlanmıştır. Örgüt ilk önce vilayet merkezini, 15 Ağustos'ta ise başkent Kabil'i kuşatmıştır (URL-30, 2021). Taliban, yabancı askerlerin 31 Ağustos 2021'e kadar ülkeyi terk etmesine izin vermiştir. Bu kararla birlikte Türkiye tahliye işlemlerini en kısa sürede başlatmıştır (URL-31, 2021).

⁵⁹ Afganistan ve Türkiye kültürel ve tarihi bağları olan iki kardeş ülkedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin temelleri Atatürk döneminde atılmıştır. Öyle ki Afganistan kalkınma ve reform çalışmalarında Türkiye'yi rol model almıştır. Afganistan-İran sınır anlaşmazlığında ve yine Afganistan-Pakistan sınır anlaşmazlığında çözüm hakemliği yine Türkiye yapmıştır. Milletler Cemiyetine üye olması konusunda destek vermiş ve Saadabad Paketi'ne üyeliğini sağlamıştır. Afganistan ve Türkiye hakkında geniş bilgi için bkz. Dashti, Z., 2021. Zahir Şah Dönemi Afganistan-Türkiye İlişkileri (1933-1973). *Anasay Dergisi*, (17): 125-152.

3.7.1.3. Bosna-Hersek⁶⁰

NATO'nun SFOR ve IFOR barış güçlerinin devamı olan Avrupa Birliği Kuvveti (EUFOR), 2004'de ALTHEA adında barışı destekleme harekâtını başlatmıştır. Bu harekâtın amacı, Dayton Antlaşması'nın oluşturduğu mevcut durumu koruma ve Bosna-Hersek Silahlı Kuvvetleri'nin eğitim faaliyetlerine destek verme, barış ve güvenlik ortamının devamını sağlamaktır. Bu harekâtın büyük çoğunluğunu AB üyesi devletler oluşturmaktadır. Ayrıca EUFOR'a katkı sağlayan devletler arasında Türkiye de bulunmaktadır (URL-32, 2018). Türkiye, Bosna-Hersek'te güvenlik güçlerinin eğitimi için 6 farklı noktada faaliyet göstermektedir. Türkiye, Avusturya'dan sonra harekâta en çok katkı sağlayan ülke olmuştur (URL-33, 2018). Türkiye'nin bölgedeki varlığı bir motorlu piyade bölüğü ve 5 irtibat-izleme timi ile toplam 183 personelden oluşmaktadır (Hasan, 2020).

3.7.1.4. Lübnan⁶¹

2006 yılında İsrail ile Lübnan arasında çıkan ve bir ay devam eden çatışmalar nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nin 1701 sayılı kararı uyarınca Lübnan'da barışı tesis etmek ve sürdürmek için uluslararası bir güvenlik gücü kurulması kararlaştırılmıştır (Orhan, 2009). Kararın uygulanması iki tarafın 14 Ağustos 2006 tarihinde ilan ettiği ateşkes ile başlamıştır. Ekim 2006'dan Eylül 2013'e kadar, Türk İstihkâm İnşaat Bölüğü, Sur şehri yakınlarındaki üs bölgesinde konuşlandırılmıştır (URL-34, 2015).

Lübnan Türk İstihkâm İnşaat Bölüğünün yürüttüğü görevlerin başlıcaları şunlardır: atık su hattı inşası, karargâh binası inşası, helikopter pisti inşası, çevre yolu inşası, bakım onarım tesisleri ofis binası, elektrik hattı inşası ve muharebe hatlarının yer altına alınmasıdır (Üstünel, 2017).

Türkiye, İsrail'in orantısız güç kullandığını söylemiş ve 15 Ekim 2006 yılında Türkiye, Deniz Kuvvetleri Komutanlığına ait bir fırkateyni, BM UNIFIL⁶² (Lübnan Geçici

⁶⁰ Bosna-Hersek ve Türkiye arasındaki kültürel, dini ve tarihsel bağlar 1463'de Bosna-Hersek'in Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmasıyla başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Bay, H., 2020. Türkiye'nin Bosna Hersek ile Olan Siyasi ve İktisadi İlişkileri (1990-2010 Dönemi). *Yüksek Lisans Tezi*, Bursa Teknik Üniversitesi, Bursa.

⁶¹ Yavuz Sultan Selim 1516'da Suriye-Mısır seferine giderken Lübnan'ı Osmanlı topraklarına katmıştır. O güne kadar yönetim Memlûklüler adına Tenûhîler'de iken, Osmanlı'da yönetim Dürzî ailesi olan Ma'noğulları'na verilmiştir. Türkiye-Lübnan tarihi hakkında geniş bilgi için bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lubnan>.

⁶² UNIFIL hakkında daha geniş bilgi için bkz. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unifil>.

Görev Gücüne) Deniz Görev Kuvvetinde görevlendirerek harekâta katkı sağlamıştır (URL-21, 2020). Ayrıca, Mersin Limanı'nın kullanımı BM tarafından belirlenen esaslar dâhilinde UNIFIL Harekâtına katılan devletler için izin verilmiştir (Karaman, 2015). UNIFIL önderliğinde BM 1974 ayırma anlaşmasına⁶³ istinaden, 100 Türk askeri Lübnan ve İsrail sınırında görev yapmaktadır (URL-28, 2020).

Türkiye'nin BM ile katıldığı barış gücü operasyonlarına katkısı yukarıda da belirtildiği gibi her zaman alt-üst yapı, sosyal projeler, onarım ve inşa gibi temel faaliyetlerle sınırlı kalmasından dolayı halktan daima destek görmüştür. Ayrıca Müslüman bir ülke olması da diğer ülkelere göre avantaj sağlamaktadır (Sığırı, Topçu, 2012:226). Hizbullah ile çatışma ortamlarına girmemeye özen göstermesi ve halkın Türk askerlerine karşı olan sevgisinden dolayı Hizbullah genel sekreteri Nasrallah da Türk askerine saldırmadıklarını ve Türkiye'nin bu duruşundan memnun olduklarını belirtmiştir (URL-35, 2010).

2013 yılında diğer ülkeler askerlerinin bir kısmını geri çekmesine rağmen Türkiye Lübnan'a destek vermeye devam etmiştir. Türkiye, bölgede varlığını ve etkinliğini devam ettirirken yumuşak gücün⁶⁴ esaslarına göre hareket etmektedir (Doğan, 2016: 14). Millî Savunma Bakanlığı tarafından Lübnan ordusuna 81 ton ve 148 palet yardım malzemesi gönderilmiştir (URL-36, 2022).

UNIFIL Deniz Görev Kuvvetinin görev süresi BM'nin her yıl aldığı kararlar ile uzatılmaktadır. TBMM bu kararlar doğrultusunda UNIFIL'e katılım için "*Anayasa'nın 82'nci Maddesi Uyarınca Hükümetin TSK'yı Lübnan'a Gönderilmesi Konusunda İzin Vermesi*" mevzulu tezkere çıkarılmakta ve yine TBMM tarafından alınan kararla her yıl 1 yıl süre ile uzatılmaktadır.

⁶³ BM 1974 ayırma anlaşması hakkında geniş bilgi için bkz. Erdoğan, G., 2010. Camp David Antlaşmaları. *Tezsiz Yüksek Lisans*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

⁶⁴ Yumuşak güç hakkında geniş bilgi için bkz. Yatağan, G., 2018. Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2):69-94.

3.7.2. Türkiye'nin savunma iş birliği faaliyetleri kapsamındaki üsler

3.7.2.1. Arnavutluk⁶⁵

Varşova Paketi'na üye olan Arnavutluk 1950'li yıllarda SSCB'nin Paşa Limanı'nda üs kurması ve daha sonra Arnavutluk'un 1961 yılında bu paktan ayrılmasıyla üs iki ülke arasında sorun haline gelmiştir. Sovyetlerin, Akdeniz'deki tek üssü konumunda olması bakımından önemlidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber üs işlevini yitirmiştir (URL-37, 2016). 1992 yılında Türkiye ile Arnavutluk arasında yapılan ikili anlaşmalarla Türk Deniz Kuvvetleri'nin üssü yeniden inşa etme karşılığında kullanımına izin verilmiştir. 1997 yılında savunma iş birliği kapsamında Türkiye'nin sahip olduğu ilk denizaşırı askeri üssü Arnavutluk'ta bulunmaktadır. Kuruluş amacı iki ülke arasında teknik, lojistik ve eğitim-öğretim alanlarında iş birliği sağlamaktır (URL-38, 2018). Aynı yıl Arnavutluk'ta banker krizinin ortaya çıkmasıyla halkın binaları yağmalaması ve iç karışıklık nedeniyle Türkiye, Yunanistan ve İtalya bölgeye askeri yardım göndermiştir. Daha sonraki yıllarda iki ülkenin askeri geri çekilirken sadece Türk askeri bölgede kalmış ve 2001 yılında Türk üssü hizmete girmiştir. Adriyatik kıyısında Avlonya (Vlore) şehrinde 20 dönüm arazi üzerine kurulu üs, Arnavutluk Donanması'na da hizmet vermektedir. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (Dz.K.K.lığı) Arnavutluk Ekip Başkanlığı adıyla Paşa Limanı'nda görev yapmaktadır. İlk zamanlar Türkiye bölgede 250 Türk askeri bulundurmıştır. Fakat daha sonra bu sayı giderek azalmış ve şu an 24 Türk askerinin görev yaptığı tahmin edilmektedir (URL-39, 2016).

3.7.2.2. Azerbaycan⁶⁶

Azerbaycan, bölgedeki en önemli müttefiklerinden ve ortaklarından biri olarak Türkiye'yi görmesinin sebebi, aynı ırk, dil, din ve tarihe mensup bir ulusun iki ayrı devleti olmasından kaynaklanmaktadır (Güzel, 2009). 18 Ekim 1991 tarihinde Azerbaycan

⁶⁵ Arnavutluk, Osmanlı Devleti tarafından 1517 yılında fethedilmiştir. Bağımsızlığına (28 Kasım 1912) kadar Osmanlı himayesinde kalan Arnavutluk dini, kültürel ve tarihi bağları en kuvvetli olan Balkan ülkelerinden biri olmuştur. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Akyol, G., 2007. Balkan Politikasında Arnavutluk (1912 sonrası). *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

⁶⁶ Türkiye ile Azerbaycan arasındaki son dönem ilişkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Aydın, U., 2018. Türkiye – Azerbaycan İlişkilerinin Son On Yılı (2006-2016): Kardeşlikten Stratejik İşbirliğine Uzanan Yol . *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13):38-62.

bağımsızlığını ilan ettiğinde (Saray, 2010: 181) ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur.⁶⁷ Bu tarihten sonra iki ülke arasında savunma iş birliği faaliyetleri başlamıştır. 2010 yılında Türkiye ve Azerbaycan arasında “Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması”⁶⁸ imzalanmış ve bu anlaşmaya göre iki ülkeden birinin toprak bütünlüğünün korunması gerektiği durumlarda iş birliği yapılacaktır (URL-40, 2011). Türkiye 100 Türk askeri ile bölgede uzun yıllardır düzenli olarak tatbikatlar yapmaktadır (URL-41, 2020).

Temmuz 2016’da Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan protokolde Azerbaycan’ın başkenti Bakü’deki Gizil Sherg Garnizonu’ndaki bazı binalar ve Sumgayıt kentindeki Nasosnaya (Hacı Zeynelabidin Tağıyev) Hava Üssü’ndeki bir terminalin TSK’nın kullanımına izin verilmesi “Azerbaycan’a askeri üs ihtimali” yönünde haberler ortaya çıkmasına neden olmuştur (Zorlu, 2021). Azerbaycan’ın Savunma Bakanlığı Sözcüsü Vagif Dargahlı, “Türkiye ile imzalanan anlaşmalar dışında, kendi topraklarında yabancı askeri üs kurma politikasının olmadığını ve aynı zamanda Azerbaycan’ın Bağlantısızlar Hareketi’nin bir üyesi olduğunu, 2019-2022 arasında dönem başkanlığı yaptığını unutmamak gereklidir” diye konuşmuştur (URL-42, 2021).

3.7.2.3. Sudan⁶⁹

Aralık 2017’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Sudan’a gerçekleştirmiş olduğu gezi esnasında gündeme gelen üs konusu ve Sevakin adasının 99 yıllığına Türkiye’ye tahsis edilmesi ve bu konuda antlaşma yapılması Arap dünyasında tepkilere yol açmıştır (Özgen, 2019: 395) Şöyle ki Mısır-Sudan arasındaki gerginliğin sebebinin bu proje olabileceği yönünde haberler bile çıkmıştır (URL-43, 2018). Sudan Devlet Başkan Yardımcısı İbrahim es-Senusi, yenileme için yapılan anlaşmanın “askeri üs” olarak ifade edilmesine tepki göstermiştir (Yusuf, Başer, Karyağdı, 2018). 2019’da Ömer el Beşir’in darbeyle devrilmesinden sonra Geçiş Konseyi Başkanı olan Abdülfettah el Burhan bu konuyla ilgili sosyal medyada: “*adanın 99 yıllığına Türkiye’ye verilmesini öngören antlaşmayı iptal etmek için harekate geçeceklerini*” bu sözlerle paylaşmıştır. BAE, Suudi

⁶⁷ Konu hakkında geniş bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:19, C:1, Birleşim:16, 17 Aralık 1991, s.629. Aynı zamanda Türkiye ilk büyükelçiliği açan ülke olmuştur. Bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:19, C:3, Birleşim:29, 22 Ocak 1992, s.83.

⁶⁸ Anlaşmanın maddeleri hakkında geniş bilgi için bkz.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/05/20110528M1-30-1.pdf>. 28 Mayıs 2011.

⁶⁹ Türkiye-Sudan tarihi hakkında geniş bilgi için bkz. Peacock A.C.S., Sevakin: Osmanlı İmparatorluğu’nda Kuzeydoğu Afrika Limanı. Çeviren: Fatma Çalik Orhun, Tarih ve Gelecek Dergisi, 5(1):63-78

Arabistan ve Mısır'ın baskısının bu kararı almada etkili olduğu düşünülmüştür (URL-44, 2019). Üç yıl aradan sonra Başkan Abdülfettah el Burhan Türkiye'nin Sevakin'e üs kurulacak haberlerine⁷⁰ ise şöyle yanıt vermiştir:

“Sudan'ın ayrılmaz bir parçası olan Sevakin'in değerinin maddi olarak ölçülmediğini ve topraklarımızın hâkimiyetine önem verdiğimizi belirtiyoruz. Sudan'da yabancı bir askeri varlığı kabul etmeyeceğiz (Hayatsever, 2022).”

Ancak Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) raporuna göre Sevakin'de Türkiye'ye ait bir üssün bulunduğunu duyurmuştur (URL-28, 2020).

3.7.3. Türkiye'nin terörle mücadele kapsamındaki askerî operasyonları

3.7.3.1. Suriye⁷¹

Türkiye'nin Suriye ile tarihi, dini ve kültürel bağları 1516-1918 yılları arasında kurulmuştur. Batıların 1900'lü yıllarda Arapları Türklere karşı kışkırtmalarıyla Arap Milliyetçiliği baş göstermiştir. Örneğin; Yemen, Şam, Beyrut ve Filistin'deki Arap Milliyetçileri Türk askerlerine saldırmışlardır. Başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere bu tür olayların cereyan etmesiyle Araplara karşı kırgınlık ve kızgınlık oluşmuştur (URL-45, 2022).

Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkilerin o dönemden beri düzelmeme nedenleri kısaca şunlardır: 1938 yılında Hatay sorunu, Suriye'nin Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler içine girmesi (1957 krizi), Fırat-Dicle nehirlerinin Suriye, Irak ve Türkiye için önemli su kaynakları olması ancak 1973 yılında Türkiye'nin Fırat Nehri üzerine Keban Barajı inşa etmesi nedeniyle iki ülke arasında sorun (su politikaları) ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllarda Suriye PKK lideri Abdullah Öcalan'ı ülkede saklaması (terörizme destek iddiaları) başlıca sebeplerdendir. İlişkilerin normale dönmesi 20 Ekim 1998 tarihinde Türkiye ile Suriye

⁷⁰ 2018 yılında çıkan çeşitli haber sitelerinde TSK'nın üs için uygun yerin belirlendiğini, en kısa sürede çalışmaların tamamlanarak üssün kurulacağı müjdesini vermişlerdir. Ancak Sudan Devlet yetkilileri tarafından bu haberler yalanlanmıştır. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Ortadoğu'ya Kıbrıs'tan sonra ikinci Türk gözü "Sevakin"... <https://www.haberturk.com/ortadogu-ya-kibris-tan-sonra-ikinci-turk-gozu-sevakini-2218837>. 13 Kasım 2018.

⁷¹ Türkiye ile Suriye tarihi hakkında geniş bilgi için bkz. Benek, S., 2016. Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1):171-192.

arasında Adana Mutabakatı'nın imzalanmasıyla olmuştur. Teröre karşı iş birliği yapılarak Güvenlik İş Birliği Komisyonu kurulmuştur.⁷²

2002 seçimiyle iktidara gelen Ak Parti, Suriye ile sıkı ilişkiler kurmuştur. Turizm ve ticaret yaptırım konularında ilişkilerini geliştiren iki ülke ortak askeri tatbikatlar da düzenlemişler (Altunışık ve Martin, 2011: 576). 10 yıllık dostluk dönemi Arap Baharıyla son bulmuştur (Tziarras, 2016:131). Türkiye, 2011 yılında Suriye'de ortaya çıkan iç savaşta aktif bir rol oynamayı tercih etmiştir (Özdemir, 2016: 94).

İlk başlarda Türkiye'nin Suriye'ye yönelik askeri katılımının temel amacı Esad rejimini devirmektir ancak PKK'nın Suriye Demokratik Güçleri (SDG)'ni kurmasıyla güneyinde bağımsız bir Kürt koridorunu oluşturmak istemesi üzerine Türkiye odak noktasını bu yöne çevirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin öncelikleri arasında; Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye girişinin engellenmesi ve Suriye'nin kuzeyinde *güvenli bölge* kurulması da bulunmaktaydı. 2016 yılında Türkiye bu bölgeyi kontrol altına almak için Suriye muhalefet güçleriyle birlikte 4 farklı askeri operasyon gerçekleştirmiştir (URL-46, 2021). Bu operasyonlar kısaca şunlardır:

a. Fırat Kalkanı Harekâtı (24 Ağustos 2016 - 29 Mart 2017)

Türkiye'nin sınırları içerisinde IŞİD eylemlerinin artması⁷³ ve YPG'nin sınırımızda önemli kentleri ele geçirmesi⁷⁴ sebebiyle Türkiye bu operasyonu yapmaya karar vermiştir. 24 Ağustos 2016'da Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtını Özgür Suriye Ordusu⁷⁵ ile

72 Türkiye'nin Hatay'ı kendi topraklarına katma politikası üzerinde ağırlık vermesi nedeniyle iki ülke arasında gerginliğin başlamasına sebep olmuştur. Diğer sorunlarında zaman içerisinde kendini göstermeye başlaması nedeniyle iki ülke arasındaki ipleri kopma noktasına getirmiştir. Türkiye- Suriye arasındaki sorunlar hakkında geniş bilgi için bkz. Korgun, İ., 2020. Türkiye Suriye İlişkileri. Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1):53-66.

73 Terör örgütü IŞİD Türkiye sınırları içerisinde ilk kanlı eylemini 20 Mart 2014 tarihinde Niğde'de gerçekleştirmiştir. Bu kanlı saldırıdan sonra birçok saldırı düzenleyen terör örgütü son saldırısını 28 Haziran 2016'da Atatürk Havalimanında gerçekleştirmiştir. Bu saldırılarda 211 kişi hayatını kaybetmiş, bin 182 kişi de yaralanmıştır. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1264903-teror-orgutu-isidin-turkiyeye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar>. Terör örgütü IŞİD'in Türkiye'ye yönelik gerçekleştirdiği saldırılar. 11 Temmuz 2016.

74 YPG, Ocak 2014 yılında Kobani, Kamışlı ve Afrin'de bağımsızlık ilan etmesi ve Türkiye-Suriye sınırı boyunca kontrol alanını genişlemesiyle Türkiye sınır güvenliği konusunda endişe duymaya başlamıştır. YPG'nin PKK terör örgütünden bir farkı olmadığını dile getiren Türkiye, diğer devletlere "terör örgütleri listesine alınması" çağrısında bulunmuştur. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50180068>. YPG: yerel bir örgütten, NATO ülkelerinin desteklediği bir güce nasıl dönüştü? 25 Ekim 2019.

75 ÖSO, Suriye'de başlayan iç savaş nedeniyle önceden Suriye Ordusunda görevli olan Yedi Subay'ın bir araya gelerek kurmuş oldukları örgüttür. Başlarda ABD'nin destek vermesiyle güçlenen ve adını duyuran ÖSO'ya daha sonra Türkiye destek vermiştir. Ayrıca bkz. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42862756>. Özgür Suriye Ordusu nedir: 2011'den 2018'e örgütün yaşadığı dönüşüm. 30 Ocak 2018.

başlamıştır. Türkiye uluslararası terörizme karşı meşru müdafaa hakkına sahiptir.⁷⁶ Harekâtın asıl amacı Millî Güvenlik Kurulu'nun (MGK) 28 Eylül 2016 tarihli basın açıklamasında,

“Fırat Kalkanı Harekâtının ana iki hedefinden birincisi, hudutlarımızda terör koridorlarının oluşmasını engellemek ve bölgede yaşayan halkın can ve mal güvenliğinin korunması; ikincisinin ise, buradaki terör örgütlerinin temizlenmesi ve ülkenin güvenliği için Özgür Suriye Ordusunun desteklenmesi gerektiği” ifade edilmiştir (URL-47, 2017).

Harekâtın ilk aşaması olan Cerablus bir gün gibi kısa bir sürede IŞİD'den alınarak ikinci aşama olan Çobanbey ve Dabık kentleri de kontrol altına alınmıştır (Durgun, 2016). Daha sonra Afrin'in alınması ile operasyonun kritik aşamasına geçilmiştir. 2017'de El-Bab'ın da terör örgütlerinden temizlenmesi ile en güney sınırimız da kontrol altına alınmıştır (Yeşiltaş, Seren, Özçelik, 2017). Ayrıca operasyonda yerli ve millî silahların kullanılması ve Türkiye'nin bölgede söz sahibi olduğu dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Yeri geldiğinde bölgede yürütülecek farklı politika ve başka operasyonların da gerçekleşeceğinin sinyalleri de verilmiştir (Ulutaş ve Duran, 2016).

b. Zeytin Dalı Harekâtı (20 Ocak 2018 - 24 Mart 2018)

Türkiye'nin başlattığı Zeytin Dalı Harekâtı'nın amacı PKK/YPG terör örgütlerini Afrin'den atarak sınır güvenliğini korumaktır (URL-48, 2018). Türkiye güvenlik kaygılarından dolayı uzun süre önce Afrin müdahalesi⁷⁷ için hazırlıklara başlamış, PYD'nin 30 bin kişilik “Suriye Sınır Güvenlik Gücü” olan Suriye Demokratik Gücü'nü kuracağını ilan üzerine harekâta başlanılmıştır (Köylü, 2018: 80). ABD'nin bu oluşuma destek vermesi⁷⁸ Türkiye'nin bu kararını olabildiğince hızlı gerçekleştirmesi konusunda net karar almasını sağlamıştır. Böylelikle 20 Ocak 2018'de Afrin'e yönelik Zeytin Dalı Harekâtı başlatılmıştır (URL-49, 2021). Başbakanlık Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü bu operasyonun gerçekleşmesini 12 madde ile açıklamıştır. Bunlar sırasıyla:

- *ÖSO nüfuzuna 10 bin kilometrekarelik bir alanı geçirmek,*

⁷⁶ Türkiye hem BM 51. maddesine yer alan Meşru Müdafaa ilkesi hem de BM Güvenlik Konseyi'nin IŞİD konusunda almış olduğu kararlar neticesinde bu operasyonları sürdürmektedir. Ayrıca bkz. Terzioğlu, S.S., 2018. Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu. *TBB Dergisi*, 134:588-638.

⁷⁷ Afrin hakkında geniş bilg için bkz. Taştekin, F., 2017. Afrin kim için, neden önemli? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40489770>. 4 Temmuz 2017.

⁷⁸ Bkz. <https://tr.euronews.com/2022/06/02/suriye-demokratik-gucleri-nden-turkiye-nin-suriye-operasyonu-insani-krize-neden-olur-uyar->. Suriye Demokratik Güçleri'nden ‘Türkiye'nin Suriye operasyonu insani krize neden olur’ uyarısı. 7 Haziran 2022.

- *PKK'nın Doğu Akdeniz'e geçişini engellemek,*
- *Türkiye'nin Arap yarımadasıyla coğrafi olarak iletişiminin kopmasını engellemek,*
- *Türkiye ile Suriye sınır güvenliğinin sağlanması,*
- *PKK/ PYD'nin Amanos Dağlarından Türkiye'ye girişlerini engellemek,*
- *Terör örgütünün Akdeniz'e ve buradan dünyaya açılmasını engellemek,*
- *Fırat Kalkanı Harekâtının devamı ve güvenliğini sağlamak,*
- *Tel Rıfat bölgesinin kontrolünü ele geçirerek ve halkın yeniden topraklarına yerleşmesini sağlamak,*
- *Amerika'nın terör örgütlerine sağladığı desteğin önünü kesmek,*
- *Afrin, Türkiye'nin sınır illerinin güvenliğinin sağlanmasında ve Fırat Kalkanı'nın korunması açısından hayati önem taşımakta,*
- *Terör örgütlerinin Afrin'deki varlığı, Hatay ve Kilis'in terör örgütlerinin kapsama alanında olduğu anlamına gelmekte,*
- *Türkiye, "Kürt Koridoru" projesinin en önemli iki ayağının Afrin ve Kobani'nin birleşmesi olduğunu (URL-50, 2018).*

Bu maddelerden özellikle en dikkat çeken “Kürt Koridoru”⁷⁹ ifadesinin geçtiği 12. maddedir. Türkiye, Ortadoğu'ya yapılması istenen projelere karşı çıktığını bu şekilde duyurmuştur. Böylelikle Türkiye, bölgede gerçekleşecek herhangi bir olayda aktif rol alacağını da vurgulamıştır.

Afrin'e yönelik yapılan bu harekât özelde PYD/PKK, IŞİD gibi örgütler ile mücadele, genelde ise bölge politikalarına yönelik sınır güvenliğine yöneltilecek tehdide karşı başlatılmış uluslararası bir operasyondur. Suriye'de yaşanan iç karışıklık nedeniyle milyonlarca Suriyeli ülkemize sığınmıştır. Ayrıca ülkemizde yapılan bombalı eylemler ise iç güvenliğimizi tehdit etmiştir. 1984 yılında PKK terör örgütünün Suriye'deki istikrarsızlıktan yararlanıp PYD/YPG ile bölgede yer edinmesi Türkiye'nin geleceğini tehdit etmektedir. ABD'nin Kürt Koridoru adı altında bölgede bir Kürt Devleti kurma çabaları, Türkiye içinde ayrılıkçı hareketlerin oluşmasına neden olacağından bölgede yaşananlara sessiz kalması gibi bir durum düşünülemez (Köylü, 2018: 71).

⁷⁹ Kürt Koridoru hakkında geniş bilgi için bkz. Bursa, E., 2019. Mikro Milliyetçi Plan Olarak Kürt Koridoru Projesi ve Türkiye'nin Bu Projeye Yönelik Tehdit Algıları ve Politikaları. *Yüksek Lisans Tezi*, Karabük Üniversitesi, Karabük.

c. Barış Pınarı Harekâtı (9 Ekim 2019 - 18 Ekim 2019)

Barış Pınarı Harekâtı'nın⁸⁰ iki temel amacı bulunmaktadır; birincisi, Türkiye sınırını tehdit eden PKK/KCK/PYD-YPG ve IŞİD gibi terör örgütlerini bertaraf etmektir. İkinci ise, Suriye iç savaşının ortaya çıkmasından beri Türkiye'ye gelen sığınmacıların gerekli koşulların sağlanmasıyla yurtlarına güvenli bir şekilde geri dönmesini sağlamaktır. Böylelikle bir milyon sığınmacının evlerine dönüşü için gerekli zemin hazırlanmıştır (Kurt, 2019a). Bu operasyon sırasında bölgedeki terör örgütlerini destekleyen ABD ile Türkiye karşı karşıya gelmiştir. ABD'nin kamu diplomasisini etkin bir biçimde kullanması karşısında Türkiye kamu diplomasisi konusunda çaba sarf etse de yetersiz kalmıştır.

Türkiye'nin bu operasyonu yapmasına sert tepki veren Trump, bu operasyona devam edileceği noktasında yaptırım uygulanacağını ve bunun bir Türk-Kürt savaşı olduğuna dair söylemleriyle dünya kamuoyunu etkileme çabası içine girmiştir (URL-51, 2019).

ABD, NATO, BM, AB ve Arap Ligi gibi kuruluşlar Türkiye'ye karşı bir tutum sergilemelerine karşın NATO Genel Sekreteri RASMUSSEN ise destek olmuştur. Türkiye 9 Ekim 2019 tarihinde Barış Pınarı Harekâtı'nı başlattığı günden 9 gün sonra Türkiye, Rusya ve ABD ile masa başına oturmuş ve amaçlarına büyük ölçüde ulaşmıştır. ABD, YPG'yi Türkiye sınırından 32 km çekerek korumayı amaçlamıştır (Demirkol, 2020: 83).

17 Ekim'de Türkiye ile ABD, Suriye'nin kuzeydoğusunda güvenliğin sağlanması konusunda 13 maddelik bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmanın 11. maddesi ile 120 saat içinde Türkiye'nin geri çekilimi ve operasyonu durdurması, 12. maddesinde ise geri çekilme sonucunda yaptırım ilavesinin olmayacağı yer almıştır (Congar, 2019). Ancak güvenlik tehdidinin devamı nedeniyle Türkiye geri çekilmemiştir. Ayrıca Türkiye ve Rusya, Soçi Zirvesi sonrasında Rusya ile operasyonun devamını ve bölgede Rus askerleri ile ortak devriye ve terörle mücadele kapsamında beraber hareket edileceği bir anlaşma imzalamışlardır (Köker, 2019). Ancak iki devletle de yapılan anlaşmaların koşulları yerine getirilmemiştir. Bu harekâta Türkiye'nin hem sahada hem de diplomasi alanında gösterdiği başarılar büyük önem arz etmektedir (İnci, 2020).

d. Bahar Kalkanı Harekâtı (27 Şubat 2020 - 5 Mart 2020)

Bahar Kalkanı Harekâtı, Türkiye'nin 27 Şubat 2020'de Suriye'de gerçekleştirmiş olduğu dördüncü operasyonudur. Suriye Milli Ordusu (SMO) ve TSK'nın ortaklaşa düzenlemiş olduğu operasyonda 27 Şubat'ta Rus savaş uçakları İdlib'de TSK güçlerine

⁸⁰ Barış Pınarı Harekâtı hakkında geniş bilgi için bkz. Polat, D.Ş., 2020. Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16(33): 53-96.

saldırısı sonucunda 34 askerimiz şehit edilmiştir. Konuya ilişkin açıklama yapan Rusya Savunma Bakanlığı “Rus savaş uçakları Türk askerlerinin bulunduğu bölgeyi bombalamadı. Verilen bilgiye göre Türk askeri o bölgede olmamalıydı. İdlib ile ilgili bir bilgi bize verilmedi.” şeklinde açıklama yapılmıştır. Türkiye ise düzenlenen bu saldırıya karşılık Bahar Kalkanı Harekâtı ile cevap vermiştir (URL-52, 2020). Harekâtın amacı “*meşru müdafaa hakkı ile Adana, Astana ve Soçi mutabakatları çerçevesinde ateşkesi sağlamak, bölgede yaşanan insanlık dramını sona erdirerek göçü önlemek, sınırlarımızın ve halkımızın güvenliğini sağlamak*” olarak açıklanmıştır (URL-53, 2020).

Türkiye ve Rusya arasında 5 Mart 2020’de Soçi Mutabakatı’na Ek Protokolün⁸¹ imzalanmasıyla Bahar Kalkanı Harekâtı sona ermiştir.

3.7.3.2. Libya⁸²

İspanyol işgali öncesinde Libya (Trablusgarp) halkı 1519 yılında Osmanlı Devleti’nden yardım istemiştir. Başlarda Osmanlı Devleti, Libya’ya kısıtlı asker gönderse de sonradan İspanyolların bu topraklarda kurduğu üs sayesinde Akdeniz’de tehdit unsuru oluşturması üzerine 1551 yılında Libya’yı fethetmiştir. Osmanlı Devleti için Libya’nın önemi iki şekilde açıklanmaktadır; birincisi, askeri üs, ikincisi ise deniz ticareti açısından öneme sahiptir (Koloğlu, 2003: 175). Uzun yıllar Osmanlı Devleti’nin çatısı altında kalan Libya, Osmanlı’nın zayıflamasıyla 1912’de İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir (Güzel, 2017: 83). Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Libya’yı tamamen kaybetmiştir.⁸³ Libya, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra İngiltere ve Fransa arasında paylaşılmıştır (Simons, 2003: 15).

1951 yılında bağımsızlığını kazanan Libya, Krallık ile yönetilmeye başlanmıştır. Türkiye, 1952 yılında Birleşik Libya Krallığını tanımış ve diplomatik ilişkiler kurmaya başlamıştır. Türkiye ile Libya arasında ekonomik, ticaret, denizcilik, petrol, sosyal ve güvenlik alanlarında iş birliği yapılmıştır. Libya’nın, Türkiye için en büyük önemi yukarıda da belirtildiği gibi Akdeniz’de deniz komşusu olmasıdır (Demir, 2020: 160).

81 Ek Protokol hakkında geniş bilgi için bkz. Millî Savunma Bakanlığı, 2020. Bahar Kalkanı Harekâtı Kitapçığı, Ankara.

82 Türkiye-Libya tarihi hakkında geniş bilgi için bkz. Kirekiş, N., 2020. Türkiye-Libya İlişkilerinde Tarihsel Süreç. <https://kriterdergi.com/dosya-turkiyenin-libya-hamlesi/turkiye-libya-iliskilerinde-tarihsel-surec>.

83 Geniş bilgi için bkz. Yusuf, A., 2021. Cihâd-ı Ekber Bağlamında I. Dünya Savaşı’nda Libya’da Türk-Alman-İtalyan Faaliyetleri ve Senûsî Direnişi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 39 (2021): 39-74.

1 Eylül 1969 tarihinde Yüzbaşı rütbesiyle Muammer Ebu Minyar el-Kaddafi liderliğinde birkaç küçük rütbeli subayla beraber Kral İdris devrilerek yönetime el konulmuştur. Böylece 42 yıl sürecek Libya Arap Cumhuriyetini ilan etmişlerdir (Kuşoğlu, 2012: 105).

1974 yılında Türkiye Kıbrıs Barış Harekâtı'nı düzenlerken Amerika'nın ambargosuna rağmen Kaddafi hem siyasi hem ekonomik hem de manevi olarak destek sağlamıştır (Koloğlu, 2003: 181-184).

Arap Baharının etkisiyle Libya'da isyanlar iç savaşa dönüşmüş ve 20 Ekim 2011 tarihinde NATO'nun askeri müdahalesiyle güç kaybeden Kaddafi, halk tarafından linç edilerek öldürülmüştür (URL-54, 2020).

Libya'da iç savaş devam ederken, Geçici Ulusal Konsey Hükümeti 5 Mart 2011 tarihinde kurulmuştur.⁸⁴ Libya, iki farklı hükümet tarafından yönetilmektedir. Batısında BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti; doğusunda Tobruk merkezli General Hafter'e⁸⁵ bağlı gruplar; güneyinde ise yerel aşiretler bulunmaktadır. Libya'ya dâhil olan ülkelerin başında Rusya, Fransa, İtalya, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar ve Mısır yer almaktadır (URL-55, 2020).

22 Eylül 2020 tarihinde Yunanistan-GKRY-Mısır-İsrail-İtalya ve Ürdün tarafından sanal ortamda imzalanan Doğu Akdeniz Doğal Gaz Forumu (URL-56, 2020), Türkiye'nin Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını hiçe sayması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı Türkiye, Libya'nın mevcut yönetimi ile *“Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ile Güvenlik ve Askeri İşbirliği Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ile Güvenlik ve Askeri İşbirliği Antlaşması”* imzalamış ve ilgili antlaşma Cumhurbaşkanının onaylamasıyla 6 Aralık 2019'da yürürlüğe girmiştir (URL-57, 2019).

Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) Aralık 2019'da Türkiye'den askeri destek konusunda yardım istemiştir. Bunun nedeni ise Libya Ulusal Ordusu'nun başkent Trablus'u ele geçirmek istemesi ve UMH'yi hedef göstererek ülkenin bütünlüğünü ve istikrarını tehdit

⁸⁴ Geçici Ulusal Konsey hakkında geniş bilgi için bkz. <https://www.haberturk.com/dunya/haber/668811-libyanin-yeni-iktidari-ulusal-gecis-konseyi>. Libya'nın Yeni İktidarı: Ulusal Geçiş Konseyi (UGK), 12 Eylül 2011.

⁸⁵ Sovyetler Birliğinde askeri eğitimini tamamladıktan sonra Libya'ya dönerek Libya ordusuna katılan Hafter, Kaddafi'nin en yakın silah arkadaşlarından biriydi. Daha sonra Çad'ta esir alınan Hafter, ABD tarafından kurtararak Zaire'ye getirilmiştir. Bir daha ülkesine dönmeyen Hafter 1993 yılında Kaddafi'ye düzenlenen CIA destekli suikasti yönetmekle suçlanmıştır. <https://tr.euronews.com/2019/12/31/libya-da-siyasi-dengeyi-degistiren-general-halife-hafter-kimdir>. Libya'da siyasi dengeyi değiştiren General Halife Hafter kimdir? 23 Haziran 2020.

etmesi diğer taraftan IŞİD, El-Kaide gibi terör örgütleri, birçok yasa dışı ortam oluşturarak saldırılarda bulunmasıdır. Türkiye, Libya’da çıkabilecek herhangi bir çatışma ortamından hem Akdeniz’de hem de Kuzey Afrika’daki çıkarlarından olumsuz etkileneceğini belirtmiştir (Çelikbaş, 2022).

Cumhurbaşkanı Erdoğan’a bir yıl süreyle Libya’da asker görevlendirme yetkisi, 2 Ocak 2020 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nda yapılan oylamayla muhalefetin oylarına karşı AK Parti ve MHP’nin oy çokluğu ile verilmiştir (URL-41, 2020).

Libya’ya asker gönderilmesi amacıyla verilen iznin süresinin bir buçuk yıla kadar uzatılmasına dair tezkere⁸⁶ TBMM’ye sunulmuştur. Daha sonra tezkere TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir (URL-58, 2022).

Türkiye’nin Libya politikasında iki ana stratejik hedefi bulunmaktadır; bunlardan birincisi Vatiyye ve Mısırata’da hava ve donanma üsleri kurmak, diğeri ise askeri eğitim faaliyetlerine ağırlık vermektir. Daha önce de Türk medyasında bu haberlerin yer alması uydu görüntülerinin de ortaya çıkmasıyla bu haberleri doğrulamıştır (Yaşar, 2021).

3.7.4. Türkiye’nin askerî üsleri

3.7.4.1. KKTC

Kıbrıs, 1 Ağustos 1571’de II. Selim döneminde, Lala Mustafa Paşa ve Piyale Paşa komutalarındaki ordu ve donanması tarafından fethedilmiştir (URL-59, 2018). 1877-78 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus⁸⁷ savaşında Ruslara daha fazla kayıp vermemek adına Osmanlı İmparatorluğu, adayı İngiltere’nin isteği üzerine geçici olarak İngilizlere kiraya vermiştir.⁸⁸ Ancak daha sonra Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na katılmasını bahane gösteren İngiltere, 1914 yılında Kıbrıs’a el koymuştur (Satan, 2012: 57). 1960 yılında Kıbrıs adasının bağımsızlığını kazanmasından 14 yıl sonra adaya Yunanlılar

⁸⁶ Tezkere ile ilgili geniş bilgi için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/Haber/Detay?haberSiraNo=154438>. Libya’ya Asker Gönderilmesi İçin Verilen İzin Süresinin 18 Ay Uzatılmasına Dair Tezkere TBMM’ye Sunuldu. 13 Haziran 2022.

⁸⁷ Bu savaşta Osmanlı devleti ağır bir yenilgiye uğratılmış ve 1878’de Ayastefanos Antlaşması iki ülke arasında imzalanmıştır. Ağır maddeler içeren bu antlaşmaya Batılı devletler de karşı çıkmıştır. Ayastefanos Antlaşması hakkında geniş bilgi için bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/ayastefanos-antlasmasi-nedir-ayastefanos-antlasmasi-tarihi-maddeleri-onemi-ve-sonuclari-kisaca-ozeti-41811980>. Ayastefanos Antlaşması Nedir? Ayastefanos Antlaşması Tarihi, Maddeleri, Önemi ve Sonuçları Kısaca Özeti. 16 Mayıs 2021.

⁸⁸ Kıbrıs’ın İngilizlere bırakılması hakkında geniş bilgi için bkz. Günay, N., 2007. Kıbrıs’ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu’da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi. *Akademik Bakış*, 1(1):115-126.

tarafından darbe yapılmıştır (Fırat, 2008: 719). Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit tarafından verilen talimatla Kıbrıs Barış Harekâtı (TSK kod adı: Atilla Harekâtı) 20 Temmuz 1974'te başlamıştır (URL-60, 2021). Bu karar 11 Şubat 1959 tarihinde imzalanan Garanti (Zürih) Antlaşması'nın⁸⁹ 4'üncü maddesine dayanarak alınmıştır. Böylece 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş, daha sonra 15 Kasım 1983 tarihinde ise adı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir (Bostancı, 2015: 336).

Dünya ticareti ve petrol ulaşımında Kıbrıs; Asya ile Avrupa'yı birbirinden ayıran Boğazlar ve yine Asya ile Afrika'yı birbirinden ayıran Süveyş Kanalı bölgesinde Hazar, Aden ve Hürmüz suyollarının arasındaki konumuyla önemli bir üs görevine sahiptir. Hatta Mustafa Kemal Atatürk, Kıbrıs hakkında şöyle söylemiştir:

“Kıbrıs düşman elinde bulunduğu müddetçe, bu ada'nın bütün yolları kapanmıştır. Kıbrıs, Türkiye Cumhuriyeti için çok önemlidir” (Keser, 2000a: 5).

Kıbrıs bağımsızlığını kazanmadan önce, Türk Ordusu tarafından Kıbrıs Türk toplumu eğitilmiş ve donatılan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adlı milis gücüne sahip olmuştur.⁹⁰ Milis gücün ismi ilk önce Mücahit daha sonra 1976 yılında Güvenlik Kuvvetleri olarak değiştirilmiştir (Kendirci, 2022). Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı (K.T.B.K.K.), Kuzey Kıbrıs'ın çeşitli bölgelerinde mevzilenmiş çok sayıda askeri birlikten oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; Paşaköy, Çamlıbel, Değirmenlik ve Girne'dir. Kolordu seviyesindeki K.T.B.K.K.lığı'nın kuruluşunda 2 mekanize piyade tümeni, 1 zırhlı tugay ve 1 komando alayı bulunmaktadır (Özgen, 2019: 397). Bölgede yaklaşık 40.000 Türk askerinin olduğu tahmin edilmektedir (URL-41, 2020). Türkiye'nin KKTC'de bulunan üslerinin tamamı kara üssüdür (Gürdeniz, 2018).

Doğu Akdeniz'de enerji rezervlerinin keşfedilmesiyle Yunanistan ve GKRY, Türkiye ve KKTC'yi dışlama çalışmalarına girişmişlerdir.⁹¹ KKTC Geçitkale'de kurulması planlanan İHA/SİHA'ların önemi şu şekilde açıklanmıştır: (Erandaç, 2021b).

⁸⁹ Zürich ve Londra Antlaşmaları, 11 Şubat 1959'da İngiltere, Yunanistan ve Türkiye ile Kıbrıs'taki Rum ve Türk toplulukları arasında imzalanmıştır. Antlaşma, Kıbrıs halklarının statüsünü ve anayasasını belirlemiştir. Zürich Antlaşmasının maddeleri için bkz. Özersay, K., 2009. Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme. *Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 32:1-244.

⁹⁰ Rum zulmüne karşı örgütlenen Kıbrıslı Mücahitler daha sonra kurucularından biri de Rauf Denktaş olan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adı altında birleştiler. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Kıbrıs'ta Direnişin Şifresi: TMT. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/kibrista-direnisin-sifresi-tmt-503219.html>. 10 Şubat 2022.

⁹¹ Akdeniz'de önemli petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının bulunması her ne kadar yeni bir şey olmasa da son dönemlerde yapılan arama çalışmalarında ada çevresinde yüksek miktarda enerji rezervleri bulunmuştur. Ancak GKRY adanın çevresini parsellere ayırıp KKTC'nin haklarını görmezden gelerek Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) antlaşmasının yapılması ve şirketlere arama lisansları verilmesi gerginliğe yol açmıştır. KKTC'nin Türk Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) arama ruhsatı verdiği sahalar ile GKRY

Birincisi, GKRY ile Yunanistan'ın iş birliği içinde olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Bu iki ülkenin adada hem uluslararası anlaşmalara hem de garantörlük anlaşmalarına karşı neler yapabileceği konusunda İHA'ların görev ve görüş yarıçapı kabiliyetleri sayesinde takip etmiş olacağız. Kimsenin haklarına tecavüz edilmeyecek. Amaç ülkeyi korumak ve savunmaktır. İkincisi, Kıbrıs'ta bulunan Türk barış gücü askerlerinin sayısı ihtiyaca göre değişmektedir. Kurulması planlanan İHA ve SİHA'lar, buradaki Türk barış gücüne, aynı zamanda stratejik bir destek (hava) sağlayacaktır. Üçüncüsü, İHA/SİHA üssü Kıbrıs Rumları ve Yunanistan'ın tehditkâr tavırlarına karşı caydırıcılık rolünü üstlenecektir.

Türkiye, 20 Temmuz 2021 tarihinde KKTC'nin başkenti Lefkoşa'da yer alan Geçitkale Askeri Havaalanı SİHA/İHA üssü olarak kullanmaya başlamıştır. Böylece Türkiye bu kritik hamle ile Mavi Vatan'daki varlığını hem kanıtlamış hem de GKRY ve Yunanistan'a karşı caydırıcılığı artırmıştır (URL-61, 2021). Ayrıca Geçitkale'deki İHA/SİHA üssünden sonra Gazimağusa'da bir deniz üssü kurulması gündeme gelmiştir (Elmacıoğlu, 2019).

Bölgede Türkiye'nin yanı sıra, İngiltere ve Fransa'nın askeri üsleri bulunmaktadır. Ağrotur İngiltere için önemli bir İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) üssüdür. İngiltere ABD'nin herhangi bir Ortadoğuda gireceği operasyonları ve NATO'nun güneydoğu kanadının desteklenmesi açısından önemlidir (Tamçelik, 2011).

3.7.4.2. Katar

1872 yılında Osmanlı'ya bağlı olan Katar, I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizlerin hâkimiyeti altına girmiş ve daha sonra 1971 yılında kendi bağımsızlığını ilan etmiştir (Kurşun ve Akyıldız, 2015: 32-33).

Sınır güvenliği konusunda Bahreyn ve Suudi Arabistan ile birtakım sorunlar yaşayan Katar bu sorunların çözümü konusunda askeri iş birliğine ihtiyaç duymuş, bunu da bölgede kendisine en yakın gördüğü ve tarihi bağları da olan ülke Türkiye olmuştur (URL-62, 2020).

Dr. Liga Mekki,⁹² Türkiye ile Katar arasındaki ilişkileri şu sözlerle ifade etmiştir:

hak iddia ettiği sahalarda çakışmaktadır. GKRY, Yunanistan'ın da desteğini alarak KKTC ve Türkiye'ye karşı tehditkâr tavırlar takınmaktadır. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Kasım, K., 2018. Kıbrıs Sorununda Enerji Boyutu. 2. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler*. Kongresi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 15-16 Kasım.

⁹² Liga Mekki, Mülakat, 26.01.2009, Doha, Katar.

“Türkiye, Katar ile geliştirmiş olduğu ilişkilerde dengeleyici rolü üslenmiştir. Bölgede ortaya çıkan güç boşluğunu Türkiye’nin doldurmasını isteyen Katar, bunun en önemli nedeni olarak Amerika’nın bu bölgede kalıcı olmayacağını varsaymasıdır. Katar, Irak’ın toprak bütünlüğünün sağlanmasına yönelik destekleri ilgiyle takip etmektedir. Ayrıca Türkiye’nin sunni kesimle ilişkilerinin iyi olması Katar’ın politikasıyla örtüşmektedir.” (Arı, 2010: 13).

2014 tarihli anlaşmaya göre, Türkiye’nin, Katar’da askerî bir üs kurulmasına onay vermesi iki ülkenin ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Anlaşma Resmî Gazete’de⁹³ yayımlanmıştır.

5 Haziran 2017’de Katar Hükümeti’nin “terör gruplarını desteklediği ve bölgeyi istikrarsızlaştırma hedefinde olduğu” iddiasıyla tek kara sınırı olan Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinin de destek vermesiyle ambargo uygulanmıştır (Çelik, 2021). 22 Haziran 2017’de Katar hükümeti ise tepkisini şu şekilde dile getirmiştir: meşru bir gerekçe göstermeksizin bu yapılanlar ülkemizin bağımsızlığının ihlali anlamına gelmektedir (URL-63, 2017). Tüm bu gelişmeler öncesinde Türkiye ile Katar arasındaki yakın ilişkiler 2014’te Katar ve Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler gerilmeye başladığında hem Doha hem de Ankara, her türlü ihtimallere karşı sert güç ortaklığına da yönelmişlerdir (Yetim ve Akcan, 2020: 27).

2 Aralık 2015’te Katar’ın başkenti Doha’da 25 Aralık 2001’de imzalanan Güvenlik İş Birliği Anlaşması kapsamında, *“Türkiye ile Katar Arasında Askeri Eğitim ve Öğretimine İlişkin İş Birliği Protokolü”* ve 28 Nisan 2016’da *“Türkiye ile Katar Arasında Katar Topraklarında Türk Askerlerinin Konuşlandırılmasına ilişkin Uygulama Anlaşması”* imzalanmıştır. 10 Kasım 2016’da *“Anlaşmanın Tadili Hakkında Protokol”* ise Ankara’da imzalanmıştır (URL-64, 2017).

Krizin ortaya çıkmasından hemen sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan; Katar, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Rusya ile telefon görüşmeleri yaparak diplomasi trafiği yürütmüştür (Kınık, 2022: 36). Katar, gıda ihtiyacını krizden dolayı sorun yaşadığı ülkelere karşılamaktaydı. Türkiye, Katar’da olası bir insani krizi önlemek adına ülkeye gıda güvenliği sağlanması öncelikli hedeflerinden biri olmuş ve 71 uçakla 5.000 ton gıda yardımı yapmıştır (URL-65, 2017).

⁹³ Anlaşma metni için bkz. T.C. Resmî Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Katar Devleti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim, Savunma Sanayii ile Katar Topraklarında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Konuşlandırılması Konusunda İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar. (29380 Mükerrer), 8.8.2015, 1-80. 1.

İkinci adım olarak, ambargodan kısa bir süre önce Türkiye-Katar arasında savunma iş birliği anlaşmaları kapsamında TSK'nın Katar'da konuşlanmasına ait yasa tasarısı TBMM Genel Kurulu'ndan geçmiştir. Bu yasa ile personel ve zırhlı araç sayısının artırılmasına karar verilmiştir (URL-64, 2017).

Türkiye'nin Ortadoğu'daki 3.000 kişilik ilk askeri üssüne Aralık 2017'de "*Türk-Katar Birleşik Müşterek Kuvvet Komutanlığı*" adı verilmiştir. Daha sonra 2019'da kışlanın yanına 5.000 kişilik ikinci bir askeri üs "*Halid Bin Velid Kışlası*" adı verilerek genişletilmiştir (Yetim ve Akcan, 2020: 27).

3.7.4.3. Irak

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler tarihi, kültürel ve ekonomik olarak sıralanabilir. Ancak Türkiye için Irak, güney sınırlarının güvenliğinden dolayı ayrı bir öneme sahiptir. Bunun nedenlerini şu şekilde açıklayabiliriz: Eylül 1980'de Irak'ın İran'a saldırmasıyla başlayan savaş Ağustos 1988 yılında ilan edilen ateşkes ile sona ermiştir. Irak 8 yıllık bir savaşın ardından bu defa Kuveyt'in OPEC petrol üretimi kotalarına uymamasını bahane ederek (Taylan, 2016) Ağustos 1990 yılında Körfez Savaşı'nı başlatmıştır. Irak'ın başarısızlığı ile sonuçlanan savaş, Nisan 1991 yılında BM Genel Konseyi'nin şartlarını kabul etmesiyle son bulmuştur (URL-66, 2020). Son olarak ABD'nin Mart 2003 yılında Irak'a girmesiyle Saddam Hüseyin devri fiilen bitmiştir (Daban ve Daban, 2018:101). Tüm bu gelişmelerden sonra savaştan zarar gören binlerce Irak halkı Türkiye'nin güney sınırına dayanmıştır. Türkiye o dönemde Iraklı sivillere hem kapılarını açmış hem de ekonomik anlamda zor durumda kalmıştır. Türkiye-Irak önemli bir ticari ilişkiye sahipken bu savaş ortamlarında ve sonrasında ciddi şekilde etkilenmiştir (Dedeoğlu, 2011: 25). Bundan dolayı Türkiye'nin ilk önceliği bölgesel anlamda siyasi ve ekonomik ilişkilerin kurulabileceği istikrarlı bir yapı olmuştur.

İkinci olarak Türkiye'nin ana hedeflerinden biri de Irak'ta sağlanamayan otorite boşluğundan dolayı ortaya çıkan terör örgütlerinin bu topraklardan temizlenmesi olmuştur. Çünkü bu terör örgütleri aynı zamanda Türkiye'nin de güvenliğini tehdit etmektedir (Muslu, 2019: 9). 1978 yılında Türkiye'de ortaya çıkan PKK terör örgütü Türkiye Cumhuriyeti aleyhine yapılanmaya başlamıştır (Karabulut, Eryılmaz, 2016: 18). Daha sonra güçlenip gelişebilmek için komşu ülkelerden alan kazanma girişimlerinde bulunmuş ve Temmuz 1983'te Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) lideri Mesud Barzani ile dayanışma ilkeleri

anlaşması imzalayarak hedeflerine ulaşmıştır (Öğür, Baykal, Balcı, 2014: 20). Irak-İran Savaşı'nın yarattığı ortamın yanı sıra Amerika'nın 1990'ların başında Kuzey Irak'ta oluşturduğu uçuşa yasak alan PKK'nın barınacağı bir bölge haline gelmiştir (Altunışık, 2007: 73-74). Artan PKK saldırılarından dolayı 1995'te TSK, PKK terör örgütüne karşı Çelik Operasyonu adıyla geniş çaplı bir harekât başlatmıştır (Bila, 2007: 115). 1997'den beri Türkiye, Kuzey Irak'ta Kürt bölgesinde bir üssü bulunmaktadır (Yalçın, 2012). TSK terörle mücadele konusundaki kararlılığını sürdürmüş ve Kuzey Irak'ta Zaho, Süleymaniye, Erbil, Dohuk, Bamarni Havaalanı, Şeladize, Deraluk ve Amediye gibi bölgelerde konuşlanmış ve Diyana'da Neçirvan Barzani'nin emrindeki Peşmerge gruplarına askeri eğitim verilmiştir (Çelik, 2015).

Türkiye kendisini tehdit eden terörizme karşı BM Antlaşması'nın 51. maddesine dayanarak operasyon yapmaktadır. 1991 yılından itibaren Türkiye Irak'a 51. madde kapsamında operasyon yapmaktadır (Doğan, 2016: 10). 2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilme kararıyla İran'ın etkinliği bu bölgede artmış ve IŞİD terörü ortaya çıkmıştır (Muslu, 2019: 10). Ankara, Irak hükümetinin talebi ile Başika bölgesinde eğitim için bir askeri üs kurmuştur (URL-67, 2015). Bu bölgede görev yapan askerlerin büyük bir kısmını özel kuvvetler oluşturmaktadır (URL-68, 2018).

3.7.4.4. Somali

1960 yılında Somali halkı, İngiltere ve İtalya'dan bağımsızlığını kazanmış; 1969'da darbe ile başa gelen Mohamed Siad Barre rejimi ise 1991'de devrilmiştir (Ali, 2019). Geçmişte Türkiye-Somali ilişkilerinin temelleri 16'ncı yüzyıla dayanmakta ve 17'nci yüzyıla kadar Osmanlı Devleti ile bağları bulunan yerel sultanlıklar tarafından yönetilmiştir (Lewis, 1999: 26-33). Günümüz Türkiye-Somali ilişkileri ise 1979'da Somali'de Türk Büyükelçiliğinin açılmasıyla başlamış ancak 1991-1992 yılları arasında patlak veren iç savaş nedeniyle 1991 yılında Türk Büyükelçiliği kapatılmıştır (Şahin, Demircioğlu, Büyük, 2018: 94). 1993'te BM Somali Misyonu UNOSOM II'nin komutasına güvenliği tesis etmesi amacıyla Türk Silahlı Kuvvetler Harekât Başkanı Korgeneral Çevik Bir getirilmiştir (Şahin, 2019). Bu dönem TSK, Somali'de çeşitli yardımlar (gıda yardımı, sağlık desteği ve altyapı

onarım) yaparak halkın sempatisini kazanmış ve bu dönemdeki faaliyetlerle Türk Somali ilişkilerinin temelleri atılmış bulunmaktadır.⁹⁴

Türkiye en büyük askeri üssünü 30 Eylül 2017’de Somali’nin başkenti Mogadişu’da kurmuştur. Türkiye’nin, Afrika Boynuzu ülkesindeki varlığını asıl gösterme amacı; Somali’de var olan terör ve güvenlik gibi sorunlara çözüm bulmak ve Somali hükümeti ile askeri iş birliği yapmak olmuştur (Yılmaz, Kılıçoğlu, 2018: 471-476). Çünkü son yıllarda Somali hükümeti, El Kaide bağlantılı El-Şebab örgütü ile mücadele etmektedir (URL-69, 2016). 22 Ağustos 2017 tarihinde faaliyete geçen üssün, 50 milyon dolara mal olduğu belirtilmektedir (URL-70, 2017). Üs, en az 1.500 asker yetiştirme kapasitesine sahiptir ancak TSK başlangıçta 10.000 Somalili asker eğitmeyi planlamaktadır (URL-71, 2017). Üsse “Anadolu Kışlası” adı verilmiştir. Somali Türk Görev Kuvveti (STGK) Komutanlığı da 200 personel görevlendirilmiştir.

İç istikrarının ve devletin yeniden inşası noktasında Türkiye ile Somali’nin birlikte hareket etmesi ülkede umut ışığı olmuştur. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu tarafından 2009-2013 yılları arasında tasarlanan ve 2014 yılında üretimine geçilen, NATO ölçütlerinde 42 farklı testten geçen ve “dünyanın en iyi piyade tüfeği” olarak adlandırılan milli piyade tüfeği MPT-76 (URL-72, 2018), Somali hükümeti tarafından terörle mücadele ve güvenliğin sağlanmasında kullanmak için Türkiye’den çok sayıda temin edilmiştir (Özer, 2017).

Somali, deniz yolu taşımacılığının⁹⁵ düğüm noktalarından biri olan Bab’ülmendep Boğazı’ndaki konumuyla dikkat çekmektedir. TSK’nın Somali’deki ikinci görevi Aden Körfezi, Somali kara suları ve Arap Denizi’nde artan deniz korsanlığına karşı uluslararası düzeyde güvenliği sağlamak ve Türk gemilerinin uluslararası sularda takibi ile ilgili olmuştur.

Türkiye’nin Somali hükümeti ile askeri ve savunma sanayii alanında iş birliği⁹⁶ yapması ve aynı zamanda Kızıldeniz ve Aden’de jeopolitik kazanımlar edinmesi birçok

⁹⁴ Türkiye’nin Somali’ye yönelik dış politikası ve yardımları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özkan, M., 2014. Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye’nin Somali Politikası. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayınları, İstanbul.

⁹⁵ Dünya ticaretinde deniz yolları ulaşımı önemli bir yere sahiptir. Maliyet olarak diğer ulaşım taşımacılıklarına oranla daha düşüktür. Deniz yolları üzerinde stratejik boğaz ve geçitler bulunması ve yolcu ve ticaret gemilerinin güvenli olarak ilerlemeleri için güvenliğin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Dünya üzerinde on tane stratejik geçiş noktaları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir: Süveyş Kanalı, Cebelitarık, Babülmendep Boğazı ve Başbakanlık tezkeresi ile Türkiye’nin de deniz gücü ile katıldığı Aden Körfezi’dir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Aydın, H., 2010. Türkiye’nin Yurtdışına Asker Gönderme Kararlarında Yasama ve Yürütmenin Rolü. *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

⁹⁶ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İş Birliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, *Resmî Gazete*, 18.02.2016, Kanun No: 6670, Kabul Tarihi: 30.01.2016.

ülkeyi rahatsız etmiştir (Yücel, 2018). Şöyle ki Amerika tarafından finanse edilen uluslararası yayın kuruluşu olan “*Voice of America (Amerika’nın Sesi)*”, “*Türkiye Somali Ordusu’nu Silahlandırıyor*” başlığıyla haberler yapmıştır. Somali Savunmadan Sorumlu Devlet Bakanı Muhammed Ali Haga, ise VOA Somali servisine vermiş olduğu röportajda⁹⁷ Türkiye hakkında övgüyle bahsetmiştir. Ayrıca Türkiye’nin yanı sıra ABD ve Birleşik Arap Emirlikleri, ordu varlığı olan ülkelerdir (Mohamed, 2020).

⁹⁷ Röportaj ile ilgili bilgi için bkz. Maruf, H., 2018. Türkiye Somali Ordusunu Silahlandırıyor. <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-somali-ordusunu-silahlandiriyor/4193977.html>. 1 Ekim 2018.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin askerî üslerinin bulunduğu ülkelerde aynı kültür ve tarihe sahip olması bir avantaj sayılacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Osmanlı'dan beri kurulan bağların hâlâ taze olduğunu BM Barış Operasyonlarında görmektedir. Arnavutluk, Bosna, Kosova ve Afganistan bunlara örnek verilebilir. Türkiye'nin bulunduğu bölgelerde uzun vadeli hedeflere sahip olmak için lider bir rol üslenmesi ve ilişkilerde kalıcı çözümler üretmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin "*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*" ilkesine dayanarak Barışı Koruma Harekâtlarına katılması hem TSK'nın hem de Türk kültürünün tanıtılması açısından artı bir avantajdır olarak değerlendirilmeli. Ayrıca TSK'nın, operasyon alanlarında mağdur olan insanlara yardım eli uzatması halkın sempatisini kazanmasına ve Türkiye'nin askerî eğitim iş birliği kapsamında ülkelerle yapılan anlaşmalar sayesinde bulunduğu ülkelerde gerek ticari gerekse de ekonomik ve bilimsel alanda daha çok iş birliği yapmalı ve o ülkede artık kurumsallaşmalıdır. TSK, siyasi otoriteden uzak durmalı ve çeşitli dış etkenlerden gelebilecek tehditlere karşı direnme kabiliyetini geliştirmelidir. Türkiye'nin son yıllarda denizaşırı askerî üslere verdiği önem her ne kadar maliyetli ve güvenlik açısından riskler taşısa da bu üslerin Türkiye'ye sağladığı olumlu getiriler göz önünde bulundurulduğunda olumsuz getirilerin göz ardı edilebileceği değerlendirilmelidir. 2015 yılı öncesi Türkiye'nin BM Barış Gücü Harekâtları'na katkı sağlama dışında yurt dışında askerinin bulunmadığını söylemek yerinde olacaktır. Ancak bugün Türkiye, sınırların ötesine geçerek Katar ve Somali'de üsler kurmuştur. Doğu Akdeniz'de enerji rezervlerinin keşfedilmesiyle Yunanistan ve GKRY'nin İsrail'den aldığı destekle Türkiye ve KKTC'yi yok saymalarından dolayı Türkiye, Akdeniz'deki güvenliği sağlamak için KKTC'de Askerî Havaalanı S/İHA üssünü kurmuştur. Ayrıca Gazimağusa'da bir deniz üssü kurulması sadece gündeme gelmekle kalmamalı, yakın zamanda faaliyete geçirilmelidir. Türkiye, Sudan'da yeni üs kurma girişimlerinde bulunmuş ve en yakın zamanda da buna yenilerinin eklenmesi beklenmektedir.

TSK'nın Balkanlar'dan Orta Asya'ya, Kafkaslar'dan Ortadoğu'ya ve Afrika'ya kadar pek çok BM Barış Operasyonlarına katılmış olması ve Osmanlı'dan beri var olan mevcut bağlardan dolayı bölge halkının Türk askerini sıcak ve samimi karşılaması Türkiye'nin bu bölgelerde üs kurma girişimlerini kolaylaştırmıştır. Ancak yeni düşmanlar edinme, bölgedeki varlıkları nedeniyle diğer ülkeleri rahatsız etme ve ekonomik, askerî ve

siyasi yükler gibi üs politikasının olumsuz taraflarının farkında olmak, adaylarının temel politika için dikkate alması gereken faktörlerden biridir.

5.KAYNAKLAR

- Abdybaeva, M.**, 2005. Hukuki bakımdan terör ve 11 Eylül saldırısı. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Adanmış, Z.**, 2019. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun güvenlik yaklaşımında yaşanan dönüşüm. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6 (2019): 91-116.
- Akipek, Ö.İ.**, 1955a. Devletlerarası hukuk bakımından meşru müdafaa'nın mahiyeti ve benzeri müesseselerle mukayesesi. Son Havadis Matbaası, Ankara.
- Akipek, Ö.İ.**, 1965b. Devletler hukuku, başlangıç. İstiklal Matbaası, Ankara.
- Akkaya, B.**, 2012. Türkiye'nin NATO üyeliği ve Kore Savaşı. *Akademik Bakış Dergisi*, 28(2012): 1-20
- Akşin, A.**, 1991. Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasisi. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Albayrak, İ.**, 2008. Türkiye'nin barışı destekleme harekâtlarına katılımının analizi. *Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Ali, H.H.**, 2019. Somali çatışmasında klan kimliğinin önemi. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Alpar, G.**, 2021. Afrika'da yabancı güçler ve rekabetin yönetişi. https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni_dunya_ekonomi_ve_guvenlik_mimarisi_I_GK2019_5-626-641_pdf_34ece3b2-49e4-4b09-8e3e-c9c4aa2dec37.pdf. 1 Ocak 2021.
- Alsın, Z.M.**, 1951. Yeni devletler hukuku, ikinci cilt (Milletlerarası camianın düzenlenmesi). Güney Matbaacılık, Ankara.
- Altın, S.**, 2009. Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı. *Yüksek Lisans Tezi*, Çankaya Üniversitesi, Ankara.
- Altunışık, M.B.**, 2007. Turkey's security culture and policy towards Iraq. *Perceptions*, 12(1):69-88.
- Altunışık, M.B., Martin, L.G.**, 2011. Making sense of Turkish foreign policy in the middle east under AKP. *Turkish Studies*, 12(4):569-587.
- Annan, K.**, 2006. Kofi Annan's final speech. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/6170089.stm>. 11 Aralık 2006.
- Archer, C.**, 1992. International organizations. New York: Routledge, London.

- Ardıç, S.**, 2022. BM barış gücü. *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 5(1):39-70.
- Arend, A.C., Beck, R.**, 1993. International law and the use of force. Routledge Publisher, London.
- Arı, T.**, 2010. Basra körfezi ülkelerinin Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolüne bakışı. *Orsam Analiz*, 2(23):8-17.
- Armaoğlu, F.**, 2004. 20. Yüzyıl siyasi tarihi I. (Cilt 1-2: 1914-1995). Alkım Yayınları, İstanbul.
- Arslan, G., Somel, G.**, 2020. Ulusal ve yabancı basında Türkiye'nin Almanya ile Japonya'ya savaş ilanı (23 Şubat 1945). *History Studies*, 12(4):1837-1866.
- Artuç, İ.**, 1990. Kore Savaşlarında mehmetchik. Kastaş Yayınları, İstanbul.
- Atatürk Araştırma Merkezi**, 2006. Atatürk'ün söylev ve demeçleri I-III. Divan Yayıncılık, Ankara.
- Aydın, H.**, 2018. Yabancı askeri üsler Afrika'ya ne getirecek? <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/yabanci-askeri-usler-afrika-ya-ne-getirecek/1241636>. 29 Ağustos 2018.
- Ayhan, H.**, 2008. Kosova'nın bağımsızlığı sürecinde uluslararası güçlerin ve Türkiye'nin tutumu. *Avrasya Etüdleri*, 33(1):113-134.
- Aydın, M., Ereker, F.**, 2014. Türkiye'de güvenlik: algı, politika, yapı. *Uluslararası İlişkiler*, 11(43):127-156.
- Bağcı, H.**, 2007. Türk dış politikasında 1950'li yıllar. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Gelişme Vakfı Yayıncılık, Ankara.
- Bal, R.**, 2017. Birleşmiş Milletler barışı koruma harekâtlarının Abhazya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yansımaları ve Türkiye'ye etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48):166-175.
- Başak, A.B.**, 2019. Soğuk Savaş sonrası dönemde Birleşmiş Milletler barış gücü operasyonları ve Türkiye. *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Başeren, S.H.**, 2003. Uluslararası hukukta devletlerin münferiden kuvvet kullanmalarının sınırları. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Bennet, A.L., Oliver, J.K.**, 1995. International organizations: Principles and issues. Englewood Cliffs. N. J.: Prentice Hall.
- Berdal, M.W.**, 1993. Whither UN peacekeeping? *International Institute For Strategic Studies*, 33(281):1-78.

- Bingöl, O.,** 2013. Somali’de Barış ve kalkınma sürecinde Türkiye’nin rolü. *Akademik Bakış*, 7(13):81-106.
- Bila, F.,** 2007. Komutanlar cephesi. Detay Yayıncılık, İstanbul.
- Bir, Ç.,** 1999. Somali’ye bir umut. Sabah Kitapları, İstanbul.
- Birdişli, F.,** 2010. Birleşmiş Milletler (BM)’in uluslararası sorunları önleyebilme yeteneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11):172-182.
- Birleşmiş Milletler Türk Derneği,** 1979. Birleşmiş Milletler ve insan hakları. Ankara.
- Birtane, İ.,** 2004. Birleşmiş Milletler Barışı koruma operasyonlarının temelleri ve Türkiye. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Isparta.
- Blaker, J.R.,** 1990. United States overseas basing: An Anatomy of the Dilemma. Praeger, New York.
- Boas, G.,** 2012. Public international law contemporary principles and perspectives. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham.
- Bostancı, M.,** 2015. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ilânı ve buna yönelik tepkilerin Türk kamuoyundaki yankıları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57):317-355.
- Boutros-Ghali, B.,** 1992. Empowering the United Nations. *Foreign Affairs*, 71(5):89-102.
- Bowett, D.W.,** 1969. United Nations forces: A legal study of United Nations practice. The Lawbook Exchange LTD, London.
- Boy, A.,** 2020. Dostluktan yol ayrımının başlangıcına doğru Türk-Rus ilişkileri (1923-1938). *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(3):818-840.
- Bozkurt, E.,** 2003a. Birleşmiş Milletler sisteminde kuvvet kullanımı. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Bozkurt, E.,** 2007b. Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı. Asil Yayınları, Ankara.
- Calster, G.V.,** 2014. International law and sovereignty in the age of globalization. <http://www.eolss.net/Sample-Chapters/C14/E1-36-01-04.pdf>. 29 Nisan 2014.
- Candemir, A.,** 2007. Birleşmiş Milletler barışı koruma hareketlerinin hukuki esaslarının değerlendirilmesi. *Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cawood, I.J., McKinnon-Bell, D.,** 2001. The First World War: Questions and analysis in history. Routledge Press, London.

- Col, W.W.A.**, 1993. Peacekeeping and peace enforcement operations. *Military Review*, 73(10):53-61.
- Calder, K.E.**, 2007. Embattled garrisons: Comparative base politics and American globalism. New Jersey: Princeton University Press.
- Colins English Dictionary**, 2018. Military base, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/military-base>. 9 Kasım 2018.
- Congar, K.**, 2019. Türkiye ile ABD arasında varılan 13 maddelik anlaşmada neler var? <https://tr.euronews.com/2019/10/17/turkiye-ile-abd-arasinda-varilan-13-maddelik-anasmada-neler-var>. 18 Ekim 2019.
- Cottey, A.**, 2008. Beyond humanitarian intervention: The new politics of peacekeeping and intervention. *Contemporary Politics*, 14(4):429-446.
- Çakmak, H.**, 2004. Uluslararası krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri. Platin Yayınları, Ankara.
- Çalış, Ş.H., ve Kan K.**, 2006. Uluslararası örgütler ve Türkiye. Çizgi Kitapevi, Konya.
- Çalık, T.** 2015. Birleşmiş Milletler organlarının insan hakları ile ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı*, 2:1091-1134.
- Çam, Ö.T.**, 2022. Türkiye'nin NATO üyeliği 70 yaşında. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-nato-uyelig-70-yasinda/2504979>. 17 Şubat 2022.
- Çaycı, S.**, 1994. Barışı destekleme harekâtı. *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 1(3):29-37.
- Çelik, K.E.**, 2021. Katar krizi'nde yumuşama evresi: Türkiye ve bölge perspektifinden bir bakış. <https://www.ankasam.org/katar-krizinde-yumusama-evresi-turkiye-ve-bolge-perspektifinden-bir-bakis/>. 13 Ocak 2021.
- Çelik, M.**, 2015. Başika'da Türk askeri neden şimdi sorun oldu? <https://www.gazetevatan.com/yazarlar/murat-celik/basika-da-turk-askeri-neden-simdi-sorun-oldu-894954>. 15 Aralık 2015.
- Çelikbaş, H.**, 2022. Libya'ya asker gönderilmesinin 18 ay daha uzatılmasına ilişkin TBMM kararı resmi gazete'de. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/libyaya-asker-gonderilmesinin-18-ay-daha-uzatilmasina-iliskin-tbmm-karari-resmi-gazetede/2620363>. 23 Haziran 2022.
- Çelikkol, O.**, 2019. Birleşmiş Milletler ve uluslararası sistem. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oguz-celikkol/birlesmis-milletler-ve-uluslararasi-sistem-41338118>. 26 Eylül 2019.
- Çınar, Y.**, 2016. Çatışma sürecinden devlet inşasına: Doğu Timor. *Bilge Strateji*, 8(15):85-112.

- Daban, E.Z., Daban, C.,** 2018. Saddam Hüseyin dönemi Irak dış politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali Ve ABD'nin Irak'a Müdahalesi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1):83-109.
- Dalar, M.,** 2008. Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in geleceği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(9):91-123.
- Dedeoğlu, B.,** 2011. Türkiye-Irak ilişkileri: Doğu-Batı eksenini ve değişkenler. *Civitas Gentium*, 1(1):11-32
- Demir, C.K.,** 2019. Barışı koruma. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/BarisiKoruma_CenkerKorhanDemir.v.1.pdf. 20 Mayıs 2020.
- Demir, E.,** 2020. Libya'nın (Trablusgarp) Türkiye açısından tarihsel ve stratejik önemi. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 125(246):149-166.
- Demiralp, O.,** 2021. Uluslararası insancıl hukuk: Kökenleri ve gelişimi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History*, 22(2021):21-28.
- Demirci, P.,** 2021. 1946 ve 1950 Seçimleri: Siyaset, bürokrasi, propaganda ve demokrasiye geçiş eğilimleri. *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1): 119-142.
- Demirci, S.,** 2012. Nükleer terörizm ve tehdit boyutlarına yönelik çıkarımlar. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(1):59-84.
- Demirkol, F.,** 2020. Kamu diplomasisi bağlamında Barış Pınarı Harekatı. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21): 72-87.
- Demirdöğen, Ü.D.,** 2006. Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonları ve güç kullanma olgusu (1946-1996). *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 11:236-257.
- Demirel, A.,** 2013. Çok partili hayat: Siyaset, partiler, seçimler (Türk Siyasal Hayatı). Anadolu Üniversitesi, Ankara.
- Denizli, A.,** 1994. Kore harbinde Türk tugayları. Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Denk, E.,** 2011. Silahlı kuvvet kullanımıyla ilgili TBMM kararları. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Detter, I.,** 1989. The law of war. Cambridge University Press, New York.
- Diehl, P.F.,** 2008. Peace operations. Cambridge: Polity Press, UK.
- Dışişleri Bakanlığı,** 2020. Birleşmiş Milletler barış operasyonlarına yaklaşımımız ve katkılarımız. <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-baris-operasyonlari-yaklasimimiz-ve-katkilarimiz.tr.mfa>. 1 Şubat 2020.
- Dobbie, C.A.,** 1994. Concept for Post-Cold War peacekeeping. *Survival*, 36(3):121-148

- Doğan, H.**, 2014. Türk Silahlı Kuvvetlerinin kamu diplomasisi faaliyetleri. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 3(2):67-90.
- Doğan, İ.**, 2008. Devletler hukuku genel ilkeler soykırımdan sorumluluk tehcir. Seçkin, Ankara.
- Doğan, N.**, 2011. Almanya'nın Avrupa'daki konumuna teorik yaklaşımlar: Almanya'nın yeniden birleşmesinden 20 yıl sonra bir değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1):1-19.
- Doğan, S.**, 2016. Türkiye'nin Ortadoğu'daki askeri üsleri ve ilişkilerin geleceği. *İNSAMER*, 20:2-18.
- Dora, C.**, 1963. Kore Savaşı'nda Türkler 1950-1951. İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.
- Dora, Z.K.**, 2022. Türkiye'nin sınır ötesi askeri varlığı, tarihi ve politik perspektif. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Dufour J.**, 2007. The worldwide network of U.S. Military Bases. <http://www.globalresearch.ca/the-worldwide-network-of-us-military-bases/5564>. 1 Mayıs 2014.
- Durgun, H.**, 2016. ÖSO Çobanbey'de 12 köyü IŞİD'in elinden aldı. <https://tr.sputniknews.com/20161011/oso-cobanbey-isisid-1025240711.html>. 11 Ekim 2016.
- Elmacioğlu, L.**, 2019. Geçitkale'deki İHA ve SİHA üssünden sonra Kıbrıs'ta deniz üssü kurulması gündemde. <https://www.indyturk.com/node/107911/haber/ge%C3%A7itkaledeki-ihave-siha-%C3%BCss%C3%BCnden-sonra-k%C4%B1br%C4%B1s%E2%80%99ta-deniz-%C3%BCss%C3%BC-kurulmas%C4%B1-g%C3%BCndemde>. 24 Aralık 2019.
- Erandaç, B.**, 2020a. Yakın coğrafya Türkiye üslerinin anlam ve önemi. <https://www.sde.org.tr/bulent-erandac/genel/yakin-cografya-turkiye-uslerinin-anlam-ve-onemi-kose-yazisi-17576>. 6 Temmuz 2020.
- Erandaç, B.**, 2021b. KKTC - Geçitkale İHA Türk üssü'nün anlamı. <https://www.sde.org.tr/bulent-erandac/genel/kkct-gecitkale-ihaturk-ussunun-anlami-kose-yazisi-22616>. 9 Haziran 2021.
- Erim, N.**, 1943. Milletler Cemiyeti üzerinde düşünceler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1(1):31-46.
- Erkmen, A.**, 2020. Türkiye'nin NATO üyeliği ve üyeliğin TBMM'de kabulü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2):1024-1049.
- Eskier, U.**, 2017. Birleşmiş Milletler (BM) nedir? (kuruluşu, amacı, yapısı). <https://www.makaleler.com/birlesmis-milletler-nedir>. 4 Ekim 2017.

- Esmer, A. Ş.**, 1953a. Siyasi tarihi (1919 -1939). Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Esmer A.Ş.**, 1996b. Olaylarla Türk dış politikası. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Ferencz, B.B.**, 1975. Defining international aggression: The search for world peace a documentary history and analysis vol.I-II. Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York.
- Fırat, M.**, 2008. Yunanistan’la ilişkiler-Türk dış politikası. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Fortna, V. P.**, 2004. “Does peacekeeping keep peace? International intervention and the duration of peace after civil war”. *International Studies Quarterly*, 48(2):269-292.
- Franck, T.**, 1995. Fairness in international law and institutions. Clarendon Press, Oxford.
- Gall, T.L., Hobby, J.M.**, 2007. United Nations, worldmark encyclopedia of the nations. Thomson Gale Publications, USA.
- Genç, M.**, 1999. Birleşmiş Milletler ve uzmanlık örgütleri mevzuatı: I. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Giritli, İ.**, 1986. Atatürk ve barış. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2(6): 607-613.
- Glebov, S., Rodrigues, L.N.**, 2009. Military bases: Historical perspectives, contemporary challenges. Lisbon: IOS Press, Portugal.
- Goulding, M.**, 1993. The evolution of united nations peacekeeping. *International Affairs*, 69(3):451-464.
- Gökçe, O.A.**, 2017. 2001 sonrası değişen küresel güvenlik yönetiminde Türkiye’nin yeri ve katkısı. *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gönlübol, M., Haluk, Ü., Suat, B., Duygu, S.**, 1974. Olaylarla Türk dış politikası (1919-1973). S.B.F Yayınları, Ankara.
- Gönlübol, M.**, 1975. Milletlerarası siyasi teşkilatlanma. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Green, J.A.**, 2009. The international court of justice and self-defence in international law studies. Hart Publishing, Oregon.
- Gül, K.M.**, 2016. Dünya savaşları. Kafe Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Günaydın, M.**, 2014. Arşidük Fransuva Ferdinand suikastı 28 Haziran 1914. *Gazi Akademik Bakış*, 8(15):1-38.
- Gündüz, A.**, 1998. Milletlerarası hukuk temel belgeler örnek kararlar. Beta Yayınları, İstanbul.

- Gürdeniz, C.,** 2018. KKTC’de acilen Türk deniz ve hava üsleri kurulmalıdır. <https://www.aydinlik.com.tr/kktc-de-acilen-turk-deniz-ve-hava-usleri-kurulmalidir-cem-gurdeniz-kose-yazilari-nisan-2018>. 18 Ocak 2019.
- Gürkaynak, M.,** 2004. Avrupa’da savunma ve güvenlik. Asil Yayınevi, Ankara.
- Gürsel, H.F.,** 1968. Tarih boyunca Türk-Rus ilişkileri (Bir siyasi tarih incelemesi). Ak Yayınları, İstanbul.
- Güven, C.,** 2007. Sebep ve sonuçlarıyla Kore Savaşı ve Türkiye. *Yüksek Lisans Tezi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Güzel, H.F.,** 2017. “Hasta Adam” Osmanlı devleti karşısında başarılı bir İtalyan diplomasi örneği: Trablusgarp Savaşı. *Vaknünvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 78-118.
- Güzel, M.,** 2009. Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinde uyum (Siyasi, enerji, ekonomik ve kültürel boyutu). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Halistoprak, B.T.,** 2019. Barışı destekleme operasyonları. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/BarisiDesteklemeOperasyonlari_ToygarHalistoprak_v.2.pdf. 5 Eylül 2019.
- Hansen, A.,** 2008. The French military in Africa. <http://www.cfr.org/france/french-military-africa/p12578>. 4 Mayıs 2014.
- Harkavy, R.E.,** 1989. Bases abroad: The global foreign military presence. New York: Oxford University Press.
- Hasan, A.,** 2020. Mehmetçik barış için Saraybosna’da. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/mehmetcik-baris-icin-saraybosnada-6201233>. 29 Nisan 2020.
- Haşimi, N.,** 2014. Türkiye’nin Kore Savaşına katılmasının siyasi nedenleri ve sonuçları. *Yüksek Lisans Tezi*, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Hayatsever, H.,** 2022. Asılsız tarım projesiyle gündeme gelen Sudan’da tek yapılan restorasyon. <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/asilsiz-tarim-projesiyle-gundeme-gelen-sudanda-tek-yapilan-restorasyon-1919454>. 26 Mart 2022.
- Karabulut, U., Eryılmaz, E.,** 2016. PKK terör örgütü ve Türkiye-Suriye ilişkilerine etkileri (1991-2003) . *Belgi Dergisi*, 11:17-40.
- Karaman, E.,** 2015. Kamu yönetiminde halkla ilişkiler faaliyetleri: Türk Silahlı Kuvvetleri Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Karaosmanoğlu, A.,** 1981. İç çatışmaların çözümü ve uluslararası örgütler. Bogaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Kasalak, K.,** 1998. San Francisco Konferansı (San Fransisko) ve Türkiye. Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I (İkinci Dünya Harbi ve Türkiye), (20-22 Ekim 1997), Genelkurmany Basımevi, Ankara.
- Kasapoğlu, C.,** 2017. Turkey's forward-basing posture. <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/sinirstratejisi.pdf>. 21 Temmuz 2017.
- Kasım, K.,** 2018. Kıbrıs sorununda enerji boyutu. 2. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler*. Kongresi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 15-16 Kasım.
- Kaya, İ.,** 2005. Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk. Usak Yayınları, Ankara.
- Kelsen, H.,** 1952. Principles of international law. Rinehart and Co., New York.
- Kendirci, B.,** 2022. TMT Kıbrıslı Türklerin 'Kuva-yı Milliye'sidir. <https://www.star.com.tr/acik-gorus/tmt-kibrisli-turklerin-kuva-yi-milliyesidir-haber-1691903/>. 20 Şubat 2022.
- Keser, U.,** 2000a. Kıbrıs 1914-1923 Kıbrıs'ta İngiliz esir kampları Fransız Ermeni kampları ve Atatürkçü Kıbrıs Türkleri. Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa.
- Keser, U.,** 2010b. On ikinci askerî tarih sempozyumu bildirileri-II. Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Keskin, F.,** 1998a. Uluslararası hukukta kuvvet kullanma: Savaş, karışma ve Birleşmiş Milletler. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Keskin, F.,** 2009b. Darfur: Koruma yükümlülüğü ve insancıl müdahale kavramları çerçevesinde bir inceleme. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 6(21):67-88.
- Khalid, N.,** 2012. Sea lines under strain. <http://www.mima.gov.my/mima/wp-content/uploads/sealinesunderstrain.pdf>. 30 Mart 2014.
- Kıbaroğlu, M.,** 2006. Kitle imha silahları ile terör: Kıyametin yeni eşiği mi? *Avrasya Dosyası*, 12(3):119-137.
- Kiraz, S.,** 2020. Türk dış politikasının bir süreklilik unsuru olarak barış operasyonlarının incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41:384-399.
- Kınık, H.,** 2022. Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasına bir örnek: Türkiye-Katar ilişkilerinin gelişimi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 10(2):27-46.
- Kıvıl, S.,** 2021. Birleşmiş Milletler barış misyonlarının uluslararası çatışmaların çözümündeki rolü: UNFICYP, UNII MOG ve UNSMIS örnekleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Knol, N.S.,** 1988. UN Peacekeeping: Why not. Netherlands international law. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 35:321-327

- Koçer, G.,** 2006. Türkiye'nin barışı destekleme harekâtlarına katkısı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(11): 47-70.
- Koloğlu, O.,** 2003. Libya. Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.
- Köker, İ.,** 2019. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42323920>. Soçi Mutabakatı: Erdoğan ve Putin, 3 yılda kaç kere görüştü, Suriye konusunda ne kararlar alındı? 23 Ekim 2019.
- Kökçam, S.,** 2021. Yeni bir model: Türkiye-Somali ilişkileri. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/yeni-bir-model-turkiye-somali-iliskileri-581920.html>. 20 Mayıs 2021.
- Köse, T.,** 2006. Barış gücünün tanımı ve kapsamı. <https://www.setav.org/baris-gucunun-tanimi-ve-kapsami/>. 10 Ekim 2006.
- Köylü, M.,** 2018. Suriye, PYD/YPG yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 5(11):70-86.
- Kurşun, Z., Akyıldız, A.,** 2015. Osmanlı Arap coğrafyası ve Avrupa emperyalizmi. İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kurt, V.,** 2019a. 5 Soru: Barış Pınarı Harekâtı. <https://www.setav.org/5-soru-baris-pinari-harekati/>. 10 Ekim 2019.
- Kurt, V.,** 2020b. 5 Soru: Türkiye'nin Libya'ya asker gönderme tezkeresi. <https://www.setav.org/5-soru-turkiyenin-libyaya-asker-gonderme-tezkeresi/>. 2 Ocak 2020.
- Kutlu, İ.,** 2018. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde reform tartışmaları. *Bilge Strateji*, 10(19):177-200.
- Kuşoğlu, B.,** 2012. Libya Arap Baharına NATO katkısı. *Yasama Dergisi*, 7(22):99-118.
- Kürkçüer, O.M.,** 1964. Siyasi tarih (1789-1945). İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Lachowski, Z.,** 2007. Foreign military bases in Eurasia. <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRI18.pdf>. 2014
- Lersch, B., Sarti, J.S.,** 2014. The establishment of foreign military bases and the international distribution of power. *UFRGS Model United Nations Journal*, 2:83-135.
- Lewis, I.M.,** 1999. A pastoral democracy: A study of pastoralism and politics among the northern Somali of the horn of Africa. LIT Verlag Münster, Germany.

- Luard, E.**, 1982. A history of the United Nations volume I: The years of western dominion, 1945-1955. Palgrave Macmillian Press, London.
- Manson, R.C.**, 2012. Status of force agreement (SOFA): What is it and how has it been utilized? <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL34531.pdf>. 29 Nisan 2014.
- Mawlood, F.J.**, 2009. Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı ve Irak Savaşı. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Mengiler, Ö.**, 2005a. BM çerçevesinde uluslararası uyuşmazlıkların barışçı çözümü. Platin Yayınları, Ankara.
- Mengiler, Ö.**, 2006b. The UN Secretary-General's role in peaceful senlement of disputes: Overcoming dilemmas (BM Genel Sekreteri'nin uyuşmazlıkların barışçı çözümündeki rolü: ikilemleri aşmak). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(1):244-266.
- Meray, S.L.**, 1975. Devletler hukukuna giriş. II. Cilt, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Mohamed, S.J.**, 2020. Türkiye'nin en büyük askeri üssü: TürkSom <https://ordaf.org/turkiyenin-en-buyuk-askeri-ussu-turksom/>. 24 Haziran 2020.
- Muslu, F.**, 2019. Türkiye'nin askeri üs stratejisi ve Irak. *SETA Yayınları*, 276:5-17.
- Müdüroğlu, N.**, 2007. Birleşmiş Milletler ve insani müdahale. *Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mütercimler, E., Öke, M.K.**, 2004. Düşler ve entrikalar: Demokrat Parti dönemi Türk dış politikası. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Nalcioğlu, O.**, 1997. Birleşmiş Milletler barışı koruma harekâtının hukuksal esasları. Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Oduncu, T.**, 2019. 1999 Kosova krizi ve NATO'nun Kosova müdahalesi. *Bucak işletme Fakültesi Dergisi*, 2(1):1-15.
- Oğultürk, M.C.**, 2021. Somali'de istikrarın sağlanmasında AMISOM'un rolü ve bölgesel etkisi, "yeni dünya ekonomi ve güvenlik mimarisi" (Ed. Savaş Biçer, Ahmet Yıldız). TASAM Yayınları, İstanbul.
- Ok, E.**, 2019. Askeri üslerin işlevleri ve Türkiye'nin denizaşırı üs politikası. 3. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Kongresi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Ocak 2019, s. 124-140.
- Oktay, M.**, 2022. BM: Mısır, Mali'deki MINUSMA misyonuna katılımını askıya alacak. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-misir-malideki-minusma-misyonuna-katilimini-askiya-alacak/2638034#>.

- Orallı, L.E.**, 2014. Uluslararası hukukta ve BM sisteminde askeri müdahale olgusu. *Tesam Akademi Dergisi*, 1(1):102-127.
- Oran, B.**, 2009. Türk dış politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne, olgular, belgeler, yorumlar (Cilt-I, 1919-1980). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Orhan, C.**, 2009. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesisi bakımından Türk hukukunda yurtdışına asker gönderilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Öcal, M.**, 2010. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bölgesel ve küresel güvenlik ve barışa katkısı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28):281-311.
- Öğür, B., Baykal, Z., Balcı, A.**, 2014. Kuzey Irak-Türkiye ilişkileri: PKK, güvenlik ve işbirliği. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*, 1:7-57.
- Öğüt, S.**, 2017. 21. Yüzyılda uluslararası hukuk çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi'nin yeniden yapılandırılması. Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- Öz, T.**, 2013. NATO barışı destekleme harekâtında sürdürülebilir lojistik destek: ISAF örneği. *Doktora Tezi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Özdemir, Ç.**, 2016. Suriye'de iç savaşın nedenleri: Otokratik yönetim mi, bölgesel ve küresel güçler mi? *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2:81-102
- Özdemir, L.**, 2021. Dağlık Karabağ meselesinde değişen gidişat ve Türkiye'nin rolü. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2):81-107.
- Özdemir, M., Çalışkan, S., Öztürk, F.**, 2017. Yalta Konferansı: Soğuk Savaşa giden yol. *Yalta Conference: The Road To Cold War*. 5(2):62-79.
- Özer, F.**, 2017. İki senede 55 bin teslimat yapılacak. <https://www.yenisafak.com/gundem/iki-senede-55-bintestimat-yapilacak-2806661>. 1 Kasım 2017.
- Özgen, C.**, 2019. Türkiye'nin denizasıırı askeri üs kurma girişimleri: Tespitler ve geleceğe yönelik öneriler. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2):381-408.
- Özgüldür, Y.**, 2021. İttifaktan Savaşa: 2 Ağustos 1914 tarihli Osmanlı - Alman ittifak antlaşması ve yansımaları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 76(2):475-492.
- Öztop, M.**, 2021. Türkiye'nin güvenliğinde denizasıırı askeri üs politikası. <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiyenin-guvenliginde-denizasiri-askeri-us-politikasi>. 1 Mayıs 2021.
- Perkins, J.A.**, 1981. The prudent peace; law as foreign policy. University of Chicago Press, Chicago.

- Peterson, J.E.**, 2012. Foreign military presence and its role in reinforcing regional security: A double-edged sword.
http://www.jepeterson.net/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Foreign_Military_Presence_in_the_Gulf.pdf. 1 Mayıs 2014.
- Pettyjohn, S.L.**, 2013. For the future U.S. overseas presence, access agreements are key.
<http://www.rand.org/pubs/periodicals/randreview/issues/2013/summer/forthe-future-us-overseas-presence.html>. 4 Mayıs 2014.
- Plesch, D., Weiss, G.T.**, 2015. Past as prelude, whither the United Nations? in wartime origins and the future United Nations, eds.: Plesch, Dan and Weiss, Thomas G., Routledge Global Institutions Series, London.
- Polat, D.Ş.**, 2020. Kuruluşundan çöküşüne Milletler Cemiyeti sistemi. The League Of Nations' system from its foundation to its collapse. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76):1950-1967.
- Richardson, D.**, 1995. "The geneva disarmament conference 1932-1934" in Dick Richardson and Glyn Stone, (eds.), decisions and diplomacy: Essays in twentieth century international history: In memory of George Grun and Esmonde Robertson. London: Routledge, London.
- Roberts, A.**, 1994. The Crisis in UN peacekeeping. *Survival*, 36(3):93-120
- Robertson, D.**, 2004. The routledge dictionary of politics. Routledge Publishers, London.
- Sağsak, M.**, 2013. Bosna-Hersek örneğinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin barışı destekleme harekâtları. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Salmaşur, Y.E., Şahin B.E.**, 2020. Suriye iç savaşı sonrası yaşanan göç hareketliliğinin Türkiye demografik yapısına yansımaları. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi Göç Özel Sayısı*, Aralık 2020, s. 85-103.
- Sander, O.**, 1989a. Siyasi tarih: Birinci Dünya Savaşının sonundan 1980'e kadar. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sander, O.**, 2004b. Siyasi tarih 1918-1994. İmge Yayınevi, Ankara.
- Sander, O.**, 2011c. Siyasi tarih ilkçağlardan 1918'e. İmge Kitabevi, Ankara.
- Saray, M.**, 2010. Türkiye ve yakın komşuları. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Sarı, E.**, 2016. 20. yüzyıl tarihi: 20. yüzyılda Türkiye ve dünyada neler yaşanmıştır? 20. yüzyıl tarihi olayları, icatları, gelişmeleri. Net Medya Yayıncılık, Antalya.
- Sarooshi, D.**, 1999. Security Council, global policy forum. www.globalpolicy.org. 26 Eylül 2008.

- Satan, A.**, 2012. Yeni İngiliz belgeleri ışığında Kıbrıs ve önemi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 6:55-70.
- Semerci, A., Samra, Q.A.**, 2019. İsrail ‘El Halil Kentinin Gözü’ TIPH’i kapattı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-el-halil-kentinin-gozu-tipi-kapatti/1387292>. 8 Şubat 2019.
- Schulze, H.**, 2005. Avrupa’da ulus ve devlet. (Çev. Timuçin Binder) Literatür Yayınları, İstanbul.
- Shyam, R.**, 1995. International relations, Islamabad. Forward Publishing, London.
- Sıgı, Ü., Topcu, M.K.**, 2012. Barış gücü operasyonlarında kullanılan kültürlerarası bütünleştirme yöntemlerinin kültürel boyutlar bağlamında incelenmesi: UNIFIL örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(1):205-235.
- Simons, G.L.**, 2003. Libya and the west: From independence to lockerie. Centre for Libyan Studies, Oxford.
- Soysal, İ.**, 2000. Türkiye’nin siyasal andlaşmaları I. Cilt (1920-1945). Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Söğüt, S.**, 2019. Dekolonizasyon dünyada sömürgelerin bağımsızlaşma süreci 1945-1997 (kitap değerlendirmesi). *Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER)*, 3(2):267-270.
- Sönmezoğlu, F.**, 1989. Uluslararası politika ve dış politika analizi. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Stone, J.**, 1959. Legal controls of international conflict. Stevens and Sons, London.
- Supti, A.Y.**, 2020. Formation of the League of Nations was unique, though it failed, yet. https://www.researchgate.net/publication/346986054_Formation_of_the_League_of_Nations_was_unique_though_it_failed_yet. Aralık 2020.
- Sur, M.**, 2010. Uluslararası hukukun esasları. İstanbul Beta Yayınevi, İstanbul.
- Şahin, G.**, 2019. Somali barış, istikrar ve kurumsallaşma. Milli Savunma Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Şahin, G., Demircioğlu, F., Büyük, A.**, 2018. Somali : Barış, istikrar ve kurumsallaşma. Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Şahin, M.**, 2019. Somali devlet inşa sürecine Türkiye’nin etkisi ve Türk yumuşak güç kapasitesi: 2011-2019. *Yüksek Lisans Tezi*, Milli Savunma Üniversitesi, İstanbul.
- Şişmanyazıcı, H.**, 2020. ABD filosunun %94’ü yabancı bayrak altında çalışıyor. <https://www.denizhaber.com/abd-filosunun-94u-yabanci-bayrak-altinda-calisiyor-makale,101274.html>. 30 Kasım 2020.

- Tamçelik, S.**, 2011. Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin stratejik önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1):1510-1539.
- Tartıcı, A.**, 2020. Avrupa Birliği güvenlikleştirme politikalarının etkileri: Bosna Hersek örneği (2004-2018). *Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taşdemir, F.**, 2005a. Uluslararası terörizme karşı devletlerin ülkeleri dışında münferiden kuvvete başvurma yetkisi. *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taşdemir, F.**, 2006b. Uluslararası terörizme karşı devletlerin kuvvete başvurma yetkisi. Usak Yayınları, Ankara.
- Taşkın, H.**, 2006. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi ve Türk basınındaki yansımaları. *Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Taylan, M.U.**, 2016. Kuveyt'in işgali ve Körfez Savaşı
<https://m.bianet.org/bianet/siyaset/179677-kuveyt-in-iskali-ve-korfez-savasi>. 20 Ekim 2016.
- Terzioğlu, S.S., Özarslan, B.B.**, 2016. Uluslararası örgütler hukuku. Adalet Yayınevi, Ankara.
- Tosun, F.**, 2009. Uluslararası hukuk'ta "kuvvet kullanma ve karışma" kavramlarının değişen anlamı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(9):89-118.
- Toynbee, A.J.**, 1931. Survey of international affairs, 1930. Oxford University Press, London.
- Tunç, Ç.**, 2002. Değişen dünya düzeni, değişen barış gücü misyonları ve Türkiye'nin katkısı. *Avrasya Dosyası*, 8(1):258-272.
- Tütüncü, A.N.**, 2006. İnsancıl hukuka giriş. Beta Yayınları, İstanbul.
- Tziarras, Z.**, 2012. Turkey's Syria problem: A talking timeline of events. *Turkish Policy Quarterly*, 11(3): 129-138.
- Uçarol, R.**, 2015. Siyasi tarih 1789-2014. Der Yayınları, İstanbul.
- Ulutaş, U., Duran, B.**, 2016. Türkiye'nin DEAŞ'la mücadelesinin kritik dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı.
https://openaccess.ihs.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12154/337/BurhanettinDuran_T%C3%BCrkiye.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Türk Dış Politikası Yıllığı 2016.
- URL-1**, 2018. <https://www.tesadernegi.org/italyan-birliginin-kurulusu.html>. İtalyan birliği'nin kuruluşu. 8 Ekim 2018.

- URL-2**, 2019. <https://www.greelane.com/tr/be%c5%9feri-bilimler/tarih-ve-k%c3%bclt%c3%bcr/woodrow-wilson-fast-facts-105510/>. Amerika Birleşik Devletleri 28. Başkanı Woodrow Wilson'ın biyografisi. 5 Haziran 2019.
- URL-3**, 2020. <http://www.open.ac.uk/researchprojects/makingbritain/content/formation-league-nations>. Formation of League of Nation. 18 Ağustos 2020.
- URL-4**, 2020. <https://www.infoplease.com/encyclopedia/social-science/government/un/league-of-nations/successes-and-failures>. League of Nations: Successes and failures. 18 Ağustos 2020.
- URL-5**, 2020. <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zsf439q/revision/1>. The league's successes and failures. 18 Ağustos 2020.
- URL-6**, 2020. https://www.researchgate.net/publication/225876065_Why_did_the_League_of_Nations_fail. Why did the League of Nations fail. 19 Ağustos 2020.
- URL-7**, 2008. https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/everything_Turkish_final-web_0.pdf. BM hakkında her şey. 1 Ekim 2012.
- URL-8**, 2017. <http://anadolumun.anadolu.edu.tr/sites/default/files/Anadolu%20MUN%202017-Haz%C4%B1rl%C4%B1k%20Metni.pdf>. Model Birleşmiş Milletler simülasyonu. 8 Aralık 2017.
- URL-9**, 2021. <https://www.milliyet.com.tr/egitim/atlantik-bildirisi-nedir-kisaca-maddeleri-amaci-ve-onemi-6521375>. Atlantik bildirisi nedir? Kısaca maddeleri, amacı ve önemi. 2 Haziran 2021.
- URL-10**, 2016. <https://tr.euronews.com/2016/12/26/pearl-harbor-saldirisi-nedir-pearl-harbor-da-neler-yasandi>. Pearl Harbor saldırısı nedir? Pearl Harbor'da neler yaşandı? 26 Aralık 2016.
- URL-11**, 2016. <https://www.mepanews.com/hitler-abdye-hic-savas-ilan-etmeseydi-ne-olurdu-1809h.htm>. Hitler ABD'ye hiç Savaş ilan etmeseydi ne olurdu? 11 Eylül 2016.
- URL-12**, 2020. <https://delhipages.live/tr/siyaset-hukuk-ve-devlet/uluslararası-iliskiler/dumbarton-oaks-conference>. Dumbarton Oaks Konferansı: Tanım, tarih ve gerçekler. 20 Kasım 2020.
- URL-13**, 2019. <https://tarihibilgi.org/yalta-konferansi/>. Yalta Konferansı nedir? Kısaca alınan kararlar ve görüşülen konular. 10 Aralık 2019.
- URL-14**, 2019. <https://www.studyrankersonline.com/68974/what-is-importance-of-san-francisco-conference>. What is the importance of the San Francisco Conference? When was it held? 17 Nisan 2019.

- URL-15**, 2021. <http://www.un.org>. BM Antlaşması Madde 1.
- URL-16**, 1992. <http://www.un-documents.net/a47-277.htm>. An agenda for Peace. 27 Temmuz 2019.
- URL-17**, 2008. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp. Kellogg-Briand Pact 1928. 2008.
- URL-18**, 2001. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF%7D/CPR%20S%202001%20574.pdf>. Prevention of armed conflict. Report Of The Secretary-General United Nations A/55/985-S/2001/574 General Assembly Security Council. 7 Haziran 2001.
- URL-19**, 2021. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf. Birleşmiş Milletler Antlaşması. 24 Ekim 2021.
- URL-20**, 2011. <http://munkiconference.weebly.com/uploads/1/5/4/2/15422056/basic-facts-about-the-un.pdf>. Basic fact about the United Nations. Nisan 2011.
- URL-21**, 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>. Türkiye'nin barışı destekleme harekâtına katkıları. 14 Mart 2020.
- URL-22**, 2008. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4094818.stm#iraq. Where are British troops and why? 29 Nisan 2008.
- URL-23**, 2012. <http://www.reuters.com/article/2012/10/12/us-egypt-armyidUSBRE89B08P20121012>. No foreign army bases in Egypt. 19 Temmuz 2014.
- URL-24**, 2021. <https://ayam.com.tr/arastirma/turkiyenin-askeri-usleri-ve-sinir-disi-operasyonlari-2015-2020/>. Türkiye'nin askeri üsleri ve sınır dışı operasyonları 2015-2020. 11 ağustos 2021
- URL-25**, 2019. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49134096>. Suriye'de 'Güvenli Bölge': Türkiye ne istiyor, ABD neden sıcak bakmıyor? 29 Temmuz 2019.
- URL-26**, 2019. <https://edition.cnn.com/2019/10/07/middleeast/six-questions-syria-us-intl/index.html>. Everything you need to know about Turkey's military offensive in Syria. 11 Ekim 2019.
- URL-27**, 2019. https://insamer.com/tr/somali-silahlarin-golgesinde-26-yillik-istikrar-arayisi_1865.html. Somali: Silahların gölgesinde 26 yıllık istikrar arayışı. 25 Mayıs 2019
- URL-28**, 2020. <https://tr.euronews.com/2020/01/17/turkiye-nin-yabanci-topraklarda-askeri-varligi-ne-hangi-ulkelerde-us-bulunduruyor>. Türkiye'nin hangi ülkelerde askeri üssü var? 17 Ocak 2020.

URL-29, 2022.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm#:~:text=Over%20the%20course%20of%20its,Union%20and%20the%20development%20community. NATO and Afghanistan. 19 Nisan 2022.

URL-30, 2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58242170>. Taliban 10 günde Afganistan'da kontrolü nasıl sağladı? 17 Ağustos 2021.

URL-31, 2021. https://www.ntv.com.tr/turkiye/afganistandan-ilk-asker-kafilesi-turkiyeye-dondumr_jMLhGl0u_XK56xfftBQ. Afganistan'dan ilk asker kafilesi Türkiye'ye döndü. 26 Ağustos 2021.

URL-32, 2018. <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/about-eufor/background>. About EUFOR. 24 Aralık 2018.

URL-33, 2018. <https://www.stratejikortak.com/2018/09/yurtdisi-turk-askeri-usleri.html>. Dünyadaki Türk askeri üsleri ve yurt dışındaki asker sayısı. 3 Eylül 2018.

URL-34, 2015. <https://www.gercek hayat.com.tr/aktuel/dunya-barisi-deyincede-turk-askerinin-kapisi-caliniyor/>. Dünya barışı deyince Türk askerinin kapısı çalınıyor. 21 Aralık 2015.

URL-35, 2010. <https://www.milliyet.com.tr/dunya/hizbullah-genel-sekreteri-nasrallahtan-turkiyeye-ovgu-1247057>. Hizbullah genel sekreteri Nasrallah'tan Türkiye'ye övgü. 5 Haziran 2010.

URL-36, 2022. <https://www.savunmatr.com/gundem/turkiye-den-lubnan-ordusuna-yardim-h17221.html>. Türkiye'den, Lübnan ordusuna yardım. 2 Nisan 2022.

URL-37, 2016. www.gutenberg.us. Gutenberg. 4 Temmuz 2016.

URL-38, 2018. <http://www.milliyet.com.tr/arnavutluk-donanmasina-turkiye-den-destek-ankara-yerelhaber-2590604/>. Arnavutluk donanmasına Türkiye'den destek. 26 Aralık 2018.

URL-39, 2016. <http://www.milliyet.com.tr/gundemi/adriyatik-teki-turk-ussu-2228426>. Adriyatik'teki Türk üssü. 17 Nisan 2016.

URL-40, 2011. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/05/20110528M1-30-1.pdf>. Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında stratejik ortaklık ve karşılıklı yardım anlaşması. 28 Mayıs 2011.

URL-41, 2020. <https://www.evrensel.net/haber/395467/turkiyenin-hangi-ulkede-kac-askeri-var-hangi-gerekcilerle-bulunuyor>. Türkiye'nin hangi ülkede, kaç askeri var, hangi gerekçelerle bulunuyor? 18 Kasım 2020.

- URL-42,** 2021. <https://tr.sputniknews.com/20210109/azerbaycan-ulkenin-uc-kentinde-turk-usleri-acilacagi-yonundeki-haberleri-yananladi-1043543522.html>. Azerbaycan, ülkenin üç kentinde Türk üsleri açılacağı yönündeki haberleri yalanladı. 9 Ocak 2021.
- URL-43,** 2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42578774>. Mısır-Sudan gerginliğini Sevakın Adası'nın Türkiye'ye tahsisi mi tetikledi? 5 Ocak 2018.
- URL-44,** 2020. <https://www.trmilitarynews.com/sudan-yonetiminden-rus-donanmasina-onay/>. Sudan yönetimi'nden Rus donanması'na onay. 12 Kasım 2020.
- URL-45,** 2022. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-suriye-iliskileri/>. Atatürk döneminde Türkiye-Suriye ilişkileri. 9 Ağustos 2022.
- URL-46,** 2021. <https://ayam.com.tr/arastirma/turkiyenin-askeri-usleri-ve-sinir-disi-operasyonlari-2015-2020/>. Türkiye'nin askeri üsleri ve sınır dışı operasyonları 2015-2020. 11 Ağustos 2021.
- URL-47,** 2017. <http://www.mgk.gov.tr/index.php/28-eyluel-2016-tarihli-toplanti>. 28 Eylül 2016 tarihli MGK basın bildirisi. 28 Mayıs 2017.
- URL-48,** 2018. <https://www.cnnturk.com/turkiye/zeytin-dali-harekati-nedir-cumhurbaskanligi-yanitladi?page=4>. Zeytin Dalı Harekâtı nedir? Cumhurbaşkanlığı yanıtladı. 11 Aralık 2018.
- URL-49,** 2021. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/afrine-zeytin-dali-567111.html>. Afrin'e Zeytin Dalı. 24 Mart 2021.
- URL-50,** 2018. <https://www.cnnturk.com/turkiye/basbakanlik-acikladi-iste-zeytin-dali-harekatinin-12-nedeni?page=2>. Başbakanlık açıkladı, İşte Zeytin Dalı Harekâtı'nın 12 Nedeni. 11 Aralık 2018.
- URL-51,** 2019. https://www.sozcu.com.tr/2019/dunya/son-dakika-trumpan-baris-pinariyla-ilgili-yeni-tweet-5382047/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=daha_fazlahaberTrump'tan_Barış_Pınarı_Hareketi_ile_ilgili_yeni_tweet. Yine tehdit etti. 10 Ekim 2019.
- URL-52,** 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51669820>. İdlib saldırısı: 33 Türk askeri hayatını kaybetti, Suriye'deki hedefler vuruldu. 28 Şubat 2020.
- URL-53,** 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/suriyede-2020ye-bahar-kalkani-harekati-damgasini-vurdu/2092130>. Suriye'de 2020'ye Bahar Kalkanı Harekâtı damgasını vurdu. 29 Aralık 2020.
- URL-54,** 2020. <https://www.haberturk.com/muammer-kaddafi-kimdirolumunun-9-yil-donumu-olan-muammer-kaddafi-neden-oldu-2841395>. Muammer Kaddafi kimdir? ölümünün 9. yıl dönemi olan Muammer Kaddafi neden öldü? 20 Haziran 2021.

- URL-55,** 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50976809>. Libya'daki en önemli siyasi aktörler hangi ülkeler ve kim, ne istiyor? 2 Ocak 2020.
- URL-56,** 2020. <https://www.reuters.com/article/mideast-energy-idafl5n2gj228>. East mediterranean states formally establish Egypt-based gas forum. 22 Eylül 2020.
- URL-57,** 2019. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-2.htm>. *Resmî Gazete*, S. 30971, 7 Aralık 2019.
- URL-58,** 2022. <https://www.tbmm.gov.tr/Haber/Detay?haberSiraNo=154438>. Libya'ya asker gönderilmesi için verilen iznin süresinin 18 ay uzatılmasına dair tezkere TBMM'ye sunuldu. 13 Haziran 2022.
- URL-59,** 2018. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/kibris-447-yil-once-ii-selim-doneminde-turk-hakimiyetine-girdi-377950.html>. Kıbrıs 447 yıl önce II. Selim döneminde Türk hâkimiyetine girdi. 1 Ağustos 2018.
- URL-60,** 2021. <https://www.haberturk.com/kibris-baris-harekati-nedir-kac-yilinda-oldu-kibris-baris-harekati-parolasi-ve-sonuclari-ne-3048454>. Kıbrıs Barış Harekâtı nedir, kaç yılında oldu? Kıbrıs Barış Harekâtı parolası ve sonuçları ne? 22 Nisan 2021.
- URL-61,** 2021. <https://www.savunmatr.com/arastirma-analiz/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-kalesigecitkalesiha-h15424.html>. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kalesi: Geçitkale S/İHA üssü. 18 Kasım 2021.
- URL-62,** 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55239915>. Türkiye-Katar ilişkileri: Bölgesel ortaklıktan stratejik işbirliğine. 14 Aralık 2020.
- URL-63,** 2017. <https://in.reuters.com/article/gulf-qatar-foreignministry/qatar-says-it-faces-campaign-of-lies-deniesinterfering-idINKBN18W0RF>. Qatar says it faces campaign of lies, denies interfering. 5 Haziran 2017.
- URL-64,** 2017. https://www.orsam.org.tr//d_hbanaliz/8_info.pdf. Türkiye ile Katar arasındaki güvenlik işbirliği ve Katar'a üs kurulması. 15 Ağustos 2017.
- URL-65,** 2017. <https://tr.sputniknews.com/20170617/zeybekci-katar-ucak-5-bin-ton-gida-yardimi-1028933113.html>. Zeybekci: Katar'a 71 Uçakla 5 Bin ton gıda yardımı gönderildi. 17 Haziran 2017.
- URL-66,** 2020. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/korfez-savasi-kisaca-ozeti-tarihi-sonuclari-onemi-nedenleri-ve-sonuclari-6265463>. Körfez Savaşı kısaca özeti: tarihi, sonuçları, önemi, nedenleri ve sonuçları. 22 Temmuz 2020.
- URL-67,** 2015. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/basika-kampi-ibadinin-talebi-nedeniyle-kuruldu-221994.html>. Başika kampı İbadi'nin talebi nedeniyle kuruldu. 12 Aralık 2015.

- URL-68**, 2018. <https://www.stratejikortak.com/2018/09/yurtdisi-turk-askeri-usleri.html>. Dünyadaki Türk askeri üsleri ve yurt dışındaki asker sayısı. 3 Eylül 2018.
- URL-69**, 2016. https://www.ntv.com.tr/dunya/somaliye-turk-askeri-ussu,0ssBwpEmuEuXw_prsBuByA. Türkiye ilk askeri üssünü Somali'de kurdu. 30 Eylül 2016.
- URL-70**, 2017. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41510485>. Türkiye'nin Somali'de açtığı yurt dışındaki en büyük üssü hakkında tüm merak edilenler. 6 Ekim 2017.
- URL-71**, 2017. <https://www.aljazeera.com/news/2017/10/1/turkey-sets-up-largest-overseas-army-base-in-somalia>. Turkey sets up largest overseas army base in Somalia. 1 Ekim 2017.
- URL-72**, 2018. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/turkiye-somalili-askerlere-ozel-egitim-veriyor-359395.html>. Türkiye, Somalili askerlere özel eğitim veriyor. 7 Nisan 2018.
- Urquhart, B.**, 1992. The United Nations in 1992: Problems and opportunities. *International Affairs*, 68(2):311-319.
- Uslu, S.**, 2018. Türkiye'den Somalili askerlere özel eğitim. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-somalili-askerlere-ozel-egitim/1110996>. 7 Nisan 2018.
- Üste, A.**, 2018. Birinci Dünya Savaşı sonrasında avrupa'da güç dengesi ve Hitler'in güç dengesi politikası. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 3(1):68-82.
- Üstünel, O.**, 2017. Barış harekâtlarında kuvvet kullanma. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vagneur-Jones, A., Kasapoglu, C.**, 2017. Bridging the gulf: Turkey's forward base in Qatar. <https://www.frstrategie.org/sites/default/files/documents/publications/notes/2017/201716.pf>. 11 Ağustos 2017.
- Volger, H.**, 2010. History of the foundation of the UN. A concise encyclopedia of the United Nations. Martinus Nijhoff Publishers, Boston.
- Wallace, J.**, 2021. What buildings are in a military base? <https://militarybase.net/buildings-in-military-base/>. 2021.
- Wright, G., Mejia, A.**, 1973. An Age of Controversy. Discussion problems in 20th century European history (New York: Dodd, Mead & Co), New York.
- Yalçın, E.**, 2012. Kuzey Irak'taki Türk askerî varlığının sonlandırılması. <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/terorizm-ve-terorizmle-mucadele/kuzey-iraktaki-turk-asker-varliginin-sonlandirilmesi>. 8 Ekim 2012.

- Yaman, T.**, 2007. Barışı destekleme hareketinin hukuksal temelleri ve barışı destekleme hareketına katılımın Türkiye'ye sağladığı faydalar. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Yaşar, N.T.**, 2021. Türkiye'yi Libya'da 2021'de neler bekliyor? <https://fikirturu.com/jeo-strateji/turkiyeyi-libyada-2021de-neler-bekliyor/>. 12 Ocak 2021.
- Yeşiltaş, M., Seren, M., Özçelik N.**, 2017. Fırat Kalkanı Harekâtı: Harekâtın icrası, istikrarın tesisi ve alınan dersler. https://setav.org/assets/uploads/2017/10/R91_FKA.pdf. 30 Ekim 2019.
- Yetim, M., Akcan, N.**, 2020. Türkiye-Katar ortaklığında sert güç. *Ortadoğu Analiz*, 11(92):24-28.
- Yıldız, M.**, 2014. Afganistan'ın yeniden inşasında Türkiye'nin rolü (2001-2011). *Doktora Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yılmaz, N.A., Kılıçoğlu, G.**, 2018. Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak gücü ve kıtadaki artan etkisinin analizi. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Yurtsever, S., Fatih, M.**, 2019. From League of Nations to the United Nations: What is next? *Article in Journal of International Social Research*, 12(62):449-466.
- Yusuf, M.S., Başer, H., Karyağdı, H.**, 2018. Sudan'dan Sevakın Anlaşmasını 'askeri üs' olarak algılayanlara tepki. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sudandan-sevak-in-anlasmasini-askeri-us-olarak-algilayanlara-tepki/1317750>. 21 Kasım 2018.
- Yüceer, S.**, 2002. Tarihsel perspektif içinde Türkiye'nin NATO'ya girişi ve meclisteki yankıları. *Uludağ Üniversitesi Atatürkçü Bakış Dergisi*, 1:71-89.
- Yücel, E.**, 2001. Kore Harbi Kore Türk tugayı ve BM askerlerinden alınan dersler. EDOK Yayınları, Ankara.
- Yücel, O.K.**, 2018. Yükselen Afrika'da gerileyen küresel güç: ABD. <https://www.afam.org.tr/yukselen-afrikada-gerileyen-kuresel-guc-abd/>. 1 Eylül 2018.
- Zeijden, W.**, 2009. Foreign military bases and the global campaign to close them. <http://www.tni.org/primer/foreign-military-bases-and-global-campaign-close-them>. 21 Temmuz 2009.
- Zorlu, K.**, 2021. Azerbaycan'a "Askeri Üs" ihtimali neden Rusları rahatsız etti? <https://www.haberturk.com/yazarlar/prof-dr-kursad-zorlu/3108720-azerbaycana-askeri-us-ihtimali-neden-ruslari-rahatsiz-etti>. 19 Haziran 2021.

GAZETELER

- ZAFER**, 26 Temmuz 1950. Kore'ye 4500 asker veriyoruz, 1s.
- YENİ İSTANBUL**, 4 Ağustos 1950. Atlantik Paktı ve Türkiye, 1s.